

Emir Vajzović, Mario Hibert

ODRASTANJE UČENJA: DRUŠTVO, KULTURA, RELIGIJA U DIGITALNOM DOBU

znanje
kurikulum
otvoreni pristup
učionica
objekt
učenja
bibliotekari
ormacija
OER nastavnica
otvoreni obrazovni re
strategije
hibrid
višeke
integr
kultu
platform
kros-kuriku
kompetec
Onli

FAKULTET
POLITICKIH
NAUKA
UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXXIX

Biblioteka
DRUŠTVENA I HUMANISTIČKA ISTRAŽIVANJA

Medijska i informacijska pismenost

#4

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost autora. Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove UN-a niti donatora.

Ova publikacija je realizirana u okviru Zajedničkog regionalnog programa „Dijalog za budućnost: unapređenje dijaloga i društvene kohezije u Bosni i Hercegovini i između, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Republike Srbije“, koji provode UNDP, UNICEF i UNESCO, a finansira ga Fond UN-a za izgradnju mira (UN PBF).

Emir Vajzović i Mario Hibert

ODRASTANJE UČENJA: DRUŠTVO, KULTURA, RELIGIJA U DIGITALNOM DOBU

Sarajevo, 2021.

INSTITUT ZA DRUŠTVENA ISTRAŽIVANJA
FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA
UNIVERZITETA U SARAJEVU

Naslov

Odrastanje učenja: Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu

Autori

Emir Vajzović, Mario Hibert

Biblioteka

Društvena i humanistička istraživanja

Edicija

Medijska i informacijska pismenost

Urednik

Emir Vajzović

Izdavač

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

Za izdavača

Sead Turčalo

Recenzija

Ahmet Alibašić

Haris Cerić

Lektura

Vesna Smital

Autorski i predmetni registar

Emina Adilović

Naslovnica, dizajn i DTP

Jasmin Hasanović

Tiraž

online izdanje

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License –
Imenovanje-Nekomercijalno CC BY-NC

Ova licenca dopušta drugima da remiksiraju, mijenjaju i prerađuju ovo djelo u nekomercijalne svrhe, uz obavezu navođenja autora.

ISBN 978-9926-475-21-5

COBISS.BH-ID 44168454

SADRŽAJ

UVOD.....	7
I DIO: DIZAJN UČENJA ZA DIGITALNO DOBA	17
1. Vođeno istraživačko učenje.....	23
2. Uloga biblioteke u izgradnji istraživačke zajednice u školi	29
3. Dinamički digitalni objekti učenja i Otvoreni obrazovni resursi.....	37
4. Preporuka za OER platformu za Društvo, kultura, religija u digitalnom okruženju.....	44
II DIO: PRILAGOĐAVANJE NPP DKR U DIGITALNOM DOBU.....	51
III DIO: ODRASTANJE U UMREŽENOM SVIJETU: SMJERNICE ZA NASTAVNIKE.....	66
ZAKLJUČAK.....	86
Prilozi: PRIJEDLOG KONCEPTA ČASOVA	89
Prijedlog – 1. razred	91
Prijedlog – 2. razred.....	100
Prijedlog – 3. razred.....	107
Prijedlog – 4. razred	114
Prijedlog – 5. razred.....	122
Prijedlog – 6. razred	130
Prijedlog – 7. razred.....	138
Prijedlog – 8. razred.....	148
Prijedlog – 9. razred	158
INDEX RERUM ET NOMINORUM	167
POPIS TABELA, GRAFIKONA I ILUSTRACIJA.....	173
BIOGRAFIJE	174
O INSTITUTU	176

UVOD

Publikacija koja se nalazi pred vama nastajala je u periodu kada u okolnostima pandemije koronavirusa obrazovni sistemi bivaju prisiljeni “prigriliti” potencijale digitalnih tehnologija. Značenje pojma “škola” iznenada je dospjelo u kontekst “novog normalnog”: fizički prostor učionice zamijenila su iskustva i prilagođavanja konceptima digitalnog učenja. Ova ubrzana tranzicija i digitalna transformacija privatnih i profesionalnih života samo je “ogolila” nužnost suočenja s procesima umrežavanja znanja kao i načinima njihovog prenošenja.

Pojam “digitalno” u značenju pojave interneta upotrebljava se od 90-ih godina 20. vijeka, te govorimo o relativno kratkom razdoblju ljudske historije od oko dvadeset pet godina. Neravnopravni odnosi moći između onih koji imaju mogućnost pristupa internetu, tačnije informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, uređajima i alatima, te onih koji te privilegije nemaju govori o nejednakosti u pristupu obrazovanju, socijalnom raslojavanju kada ukazujemo na odnos prema informacijama i znanju. Za jednog od najistaknutijih savremenih pedagoga i filozofa obrazovanja Michael A. Petersa, nema sumnje da ulazak u “epohu digitalnog uma”, odnosno eru “nove političke ekonomije utemeljene na razvoju digitalne logike i digitalne tehnologije” (Peters 2019 prema Jandrić 2019, 59-60.) direktno upućuje da kolektivna inteligencija, kolektivna akcija, kokonstrukcija i kodizajn demokratskih dobara nužno impliciraju koncepte filozofije kao pedagogije “utemeljene na radikalnoj transdisciplinarnosti, odnosno novoj tzv. postdisciplinarnoj formaciji koja proističe iz razumijevanja otvorenih, nelinearnih, dinamičnih sistema gdje se nešto novo može roditi.” (ibidem).

Digitalna jednakost u obrazovanju znači da svi učenici i studenti mogu imati pristup izvorima učenja na jednostavniji, brži i efikasniji način od tradicionalnog, pristupati različitim izvorima znanja bez obzira na to gdje se nalazili, bez obzira na socijalni ili ekonomski status. U načelu, potencijali digitalizacije su ogromni, međutim, realnost digitalnog jaza je puno veća od izazova infrastrukturnih pretpostavki za učenje na Mreži. Kako je u prethodne dvije publikacije naznačeno, iz edicije Institut za društvena istraživanja FPN UNSA (*Medijska i informacijska pismenost: razvoj i istraživanje; Medijska i informacijska pismenost: dizajn učenja za digitalno doba*), riječ je o procesima koje treba posmatrati u svjetlu strateške

implementacije instrumenata za tzv. digitalno učenje. Na taj način korištenje i ove publikacije je potrebno pratiti u kontekstu napora da se razumijevanje medijske i informacijske pismenosti sagledava kroz izazove učenja posredstvom informacijsko-komunikacijskih, digitalnih tehnologija. U tom svjetlu, sadržaj koji je pred vama trebalo bi posmatrati kao još jedan od poziva na promišljanja o drugačijim metodama prenošenja informacija i znanja, transformativnog pristupa učenju, za što je nužno sagledavati šire procese i perspektive edukacije, u kojima, “učenje na daljinu” otvara tek jednu dimenziju tonova u “paleti” redizajniranja dijaloga o obrazovanju, interkulturalnosti, dječijih prava i obaveza, pravila ponašanja, razvijanja moralnog rasuđivanja, te kulturi religija.

Informacijsko doba prevashodno karakterizira vrednovanje informacija i znanja kao resursa zbog čega informacijsko-komunikacijska tehnologija postaje centralno mjesto redefiniranja načina poslovanja, učenja, mišljenja i međuljudskih odnosa. Kako stvaranje znanja nije više isključivo vezano za formalno okruženje škole, težište se premješta s nastavnika na proces učenja (preciznije govoreći, na učenike u interakciji s novim medijima, tehnikama i tehnologijama organiziranja znanja, te proizvodnje i distribucije informacija). Shodno tome, škole kao institucije mijenjaju oblik s obzirom na to da oslanjanje na informacijsko-komunikacijsku tehnologiju i njenu uspješnu integraciju u proces poučavanja postaje pretpostavka za svrshodnu i efikasnu upotrebu informacija i kreiranje znanja. Informacijska i medijska pismenost nam je stoga potrebna da bismo učili kako donositi informirane odluke, stvarati novo znanje, razvijati se kao osobe, te produktivno i etično učestvovati u demokratskom društvu.

Komunicirati jezikom i stilom novih generacija učenika ne znači isključivo mijenjati nastavni plan i program već insistirati na cjeloživotnom usavršavanju svih aktera obrazovnog procesa koji je u skladu s razvojem informacijskog, medijskog i platformskog okruženja. Drugačije govoreći, izazovi redefiniranja u kontekstu digitalnog učenja nisu tek vezani za savladavanje upotrebe digitalnih alata već usvajanje jezika novih medija kojim učenici pokušavaju govoriti i razumjeti zbog čega je poticanje korištenja tehnologije u obrazovne svrhe pretpostavka motivacije za učenje. U tom kontekstu, primjena inovativnih pristupa učenju ne sugerira da je sama tehnologija uzrok poboljšanja obrazovnog procesa već da efikasnije škole usmjeravaju kapacitete na izgradnju kompetencija informacijske i medijske pismenosti. Usmjerenost na učenike (kao jedno od temeljnih općih načela savre-

mene škole), odnosno njihovo smještanje u centar nastavnog procesa podrazumijeva poticanje njihovog aktivnog istraživanja, promišljanja, kritičkog preispitivanja i primjene informacija uz pomoć različitih medija da bi spoznaje postale dublje i trajnije, te kako bi se osnažio osjećaj odgovornosti za vlastita postignuća i rezultate. Višestrukom i raznolikom upotrebom digitalnih alata moguće je dodatno poticati saradničko okruženje i razgovor među učenicima, upoznavati ih s novim idejama i načinima rješavanja problema, jačati socijalne i komunikacijske vještine, no ne treba gubiti iz vida da digitalne tehnologije ne smiju postati same sebi svrha već ih je potrebno tretirati kao pomagala za poticanje inovativnosti, alate za oblikovanje aktivnosti samostalnog učenja u dinamičnom, interaktivnom, nepreglednom, stalno mijenjajućem, kao i nedovoljno istraženom novomedijskom okruženju za koje ne postoji apsolutna i adekvatna pripremljenost. Informacijsku i medijsku pismenost stoga pokušavamo nazvati stanjem, načinom sagledavanja prilagođavanja promjenama kroz prizmu proširene konceptualizacije pismenosti, kao aktivan odgovor na savremeno tehno-kulturno okruženje. Iako se nesumnjivo, također, mora govoriti i o činjenici neizostavnosti tehničkih sposobnosti, “imperativnom skupu vještina” za stjecanje i primjenu novih informacija, razumijevanje digitalnih alata i tehnologija ne smijemo izuzimati od važnosti razumijevanja “brisanja” granica između stvarnog i virtualnog. Novomedijsko, “onlife” okruženje (Floridi, 2016) utječe na našu percepciju sebe (ko smo), naše međusobne odnose (kako se socijaliziramo), našu predstavu stvarnosti kao i naše interakcije u stvarnosti (kako djelujemo). Drugim riječima, informacijsko-komunikacijske tehnologije je važno posmatrati, ne kao puke alate, već “sile” novog ekosistema.

Drugačije govoreći, ako probleme interakcije između okruženja i ljudi nazivamo ekološkim problemima, sintagmom “medijska ekologija” ovdje u najširem smislu označavamo okvir za podučavanje predmeta “Društvo, kultura, religija (u digitalnom dobu)” kao svojevrsnu pretpostavku prilagođavanja savremene učionice informacijsko-komunikacijskom okruženju u kojem je ključni akcenat potrebno staviti na izgradnju istraživačkih zajednica. Mogli bismo reći i drugačije, ako je glavna ideja tradicionalnog ekološkog pokreta zaštita okoliša od ljudskog utjecaja, cilj medijske ekologije i (vođenog) istraživačkog učenja je “zaštita” učionice od dogmatsko-reproduktivnog pristupa učenju na način koji, ne samo da nudi stjecanje vještina informacijske i medijske pismenosti već stvara okruženje za preoblikovanje uobičajenih metoda podučavanja. U konačnici, kako se pod utjecajem digitalnog okruženja preoblikuju društvo, kultura, pa na koncu konca, i

oblici povezivanja i sistemi vjerovanja¹, nesumnjivo je da jedan ovakav pristup izbornom predmetu u osnovnim školama nudi mogućnost stvaranja istraživačke zajednice praćenjem tematskih cjelina NPP-a za predmet Društvo/Kultura/Religija. Na taj način ova knjiga predstavlja prijedlog na osnovu kojeg se ponuđeni koncept načina izvođenja predmeta Društvo, kultura, religija (u digitalnom dobu) može učiniti “testnim poligonom” za pokušaj preoblikovanja pristupa učenju (ne samo pojmovima poput “digitalizacija”, “društvene mreže”, “cyber kultura”, “školska reforma”, “otvoreni obrazovni resursi” itd.) već aktualiziranjem hibridne², (kritičke)³ digitalne pedagogije⁴ koja nastaje iz potrebe da se izazovi digitalnog doba na inovativan način uključe u prakse digitalnog učenja.

Čuveni kanadski teoretičar medija McLuhan Marshall (1911-1980), kojeg se nerijetko naziva i vizionarom, pa čak i “prorokom” digitalnog doba, prvi je razvio ekološki pristup opisivanju interakcija ljudi i njihovih alata/tehnologija, odnosno medija. U McLuhanovo vrijeme elektronički mediji (radio, televizija) tek su stvarali alternativne prostore za čovjeka, dok u današnjem, digitalnom dobu, internet je gotovo postao alternativni svijet, „alternativna priroda“. Ljudi danas moraju živjeti u digitalnom svijetu, učiti kako kreirati i prenositi značenje, ali i osjećanja posredstvom umreženih medija koji stimuliraju ljudska osjetila digitalnim, a ne fizičkim signalima. Novomedijsko okruženje ima veoma malo sličnosti s vremenom i prostorom tj. svijetom u kojem su prethodne generacije rođene, učile i odrastale. U samo nekoliko decenija stvorene su digitalne društvene strukture

---

¹ (lat. *religio*: vjera, od *religare*: povezivati, okupljati; sistem vjerovanja, etičkih vrijednosti i djela kojima čovjek izražava svoj odnos prema onome što ga nadilazi).

² Evolucija obrazovne tehnologije je destabilizirala uvriježene binarne opreke (fizički vs. virtuelni prostor učenja; učionica vs. online učionica; institucionalno vs. informalno obrazovanje; disciplinarnost vs. interdisciplinarnost; analogna pedagogija vs. digitalna pedagogija; pasivno vs. eksperimentalno učenje; učenje i podučavanje vs. kritička pedagogija) stvarajući pretpostavke za hibridne oblike i procese pedagoške dekonstrukcije. Hibridna pedagogija dakle istražuje (ova) binarna presjecišta koja nastaju evolucijom obrazovne tehnologije. Vidi više: <https://hybridpedagogy.org/>

³ Kritička pedagogija predstavlja pristup učenju i podučavanju zasnovan na osnaživanju subjekata učenja (implicitnom i eksplicitnom kritikom opresivnih struktura moći). Bit kritičke pedagogije (kao obrazovnog i filozofskog projekta) jeste intelektualno i egzistencijalno oslobođenje. Kako je to označio njezin idejni začetnik, jedan od najznačajnijih teoretičara odgoja i obrazovanja, brazilski pedagog Paulo Freire, riječ je istovremeno o filozofiji obrazovanja i društvenom pokretu, kojima se odbacuje stajalište o neutralnosti znanja. Kritička pedagogija ima za osnovni cilj emancipaciju od potlačenosti koja se može postići razvijanjem kritičke svijesti, odnosno osvještavanjem s obzirom na to da pojedinci tek preko kritike društvenih okolnosti i političke akcije mogu pokušati mijenjati sisteme opresije. (Freire 1972).

⁴ (Kritička) digitalna pedagogija se referira na otvoreno i umreženo okruženje obrazovanja, a ne samo (digitalne) repozitorije sadržaja, odnosno (digitalne) alate već stvaranje platformi za uključivanje učenika i nastavnika u aktualizaciju vlastitih procesa učenja. Ona se fokusira na zajednicu i saradničke prakse, višestrukost glasova, preosmišljavanje načina komunikacije iznad političkih i kulturnih granica, kao i na primjenjivost izvan tradicionalnih obrazovnih institucija i okvira. (Stommel, Friend i Morris 2020)

(računar, internet, društvene mreže, bežični prijenos, pametni telefoni itd.). Dok su u prošlim vremenima ljudi imali mnogo više vremena za prilagođavanje promjenama (tehnološkog) okruženja društveno vrijeme sadašnjice se do te mjere intenzivno ubrzava da stičemo dojam kako budućnost “zahvata” sadašnjost: “umjesto kontemplativno dugog sada, dobili smo opsesivno kratko zauvijek” (Rushkoff 2013). Digitalna tehnologija mijenja linearne percepcije vremena i historije. Promjene su u toj mjeri učestale da ne sadrže gotovo nikakve periode pauze već neprestanu “grmljavinu”. Broj informacijskih izvora u digitalnom okruženju eksponencijalno raste. To dovodi do informacijske preopterećenosti i emocionalne iscrpljenosti. Provođenje vremena na internetu sve je bliže zaposlenosti (participacije) u punom radnom vremenu. Drugačije rečeno, promjena više nije “pauza” između dva stabilna stanja: sama promjena je stabilno stanje. Trajanje jedne ere postaje kraće od trajanja života jedne generacije. Fenomen vremenskog šoka, odnosno eksponencijalne percepcije vremena (preklapanja “slojeva” vremena) nazivamo tehnološkim šokom, no on je zapravo vremenski (“nemam vremena”, “ne mogu stići” itd.). Kako se vremenski šok može usporediti s dezorijentacijom u prostoru (koliko ste se puta “izgubili” navigacijom na Mreži; gdje pronaći relevantnu informaciju; koja je informacija pouzdana? i sl.) može postati jasno kako snalaženje u novomedijskom okruženju (usprkos jednostavnoj socijalizaciji ili možda upravo zbog nje) zahtijeva kultiviranje vještina, stavova i znanja o (digitalnom) okruženju tj. razumijevanja kako, alati i tehnologije digitalnog ekosistema utječu na informiranje, učenje, obrazovanje. U preddigitalnom vremenu broj izvora informacija je bio striktno ograničen, a pojavljivanje novih izvora informacija regulirao, odnosno verificirao je uži krug autoriteta (tzv. “čuvara kapija”). Digitalna demokratizacija pristupa i emancipacija proizvodnje i distribucije informacija stoga uvjetuje da koncepte “medijske higijene”, pa na koncu konca i samih prijetnji koje “vrebaju” iz okruženja u kome se prepliću opasnosti⁵ prepliću s mogućnostima, zbog čega izazovima učenja treba pristupati uz adekvatne, kako tehničke, tako i kritičko-etičke kompetencije. Kako današnje doba, široko prisutne, stalno dostupne umrežene infrastrukture za informiranje, razonodu, ali i učenje, čini sastavnicu naših privatnih i profesionalnih života, tako i obrazovanje za rad računalima treba biti upotpunjeno širim odgojem za

---

⁵ Potrebno je razlikovati dva tipa “prijetnji” digitalnog okruženja: a) tehnološki utemeljene prijetnje (uređaji koji konstituiraju Internet); b) društveno utemeljene prijetnje (ljudi međupovezani novim komunikacijskim alatima).

tehnologije. U tom svjetlu, informacijska i medijska pismenost prožima sve razine čovjekovog međudjelovanja s informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, a kompetentno i samostalno učenje (ovladavanje informacijskim procesom) kao ishod informacijske pismenosti, te razumijevanje uloge i funkcije medija u informacijskom društvu, kritičke analize medijskih sadržaja, te snalaženje u digitalnom ekosistemu, zapravo postaje mjesto preklapanja složenih kompetencija informacijske i medijske pismenosti. Iako suštinske razlike ovih koncepata ne postoje (i informacijska i medijska pismenost podrazumijevaju informiranje posredstvom, odnosno, korištenjem relevantnih, pouzdanih resursa) ove pojmove trebamo promatrati u njihovoj komplementarnom suodnosu. I informacijskoj i medijskoj pismenosti je zajedničko kritičko korištenje informacija, a razlika je u svrsi (informacijska pismenost koristi izvore u obrazovne i znanstvene svrhe, a medijska pismenost je usmjerena na kompetencije građanstva da se informiraju iz različitih medijskih izvora i poruka). Pojednostavljeno govoreći, medij informacijske pismenosti su naučni podaci i informacija (stručne i naučne publikacije), a medijske pismenosti masovni i novi mediji, dok i jedna i druga podrazumijevaju korištenje pouzdanih i vjerodostojnih informacija tj. medijskih sadržaja. Nasuprot konceptima koji ističu digitalnu pismenost kao krovnu kompetenciju (stavljajući je prevashodno u domen vještina primjene informacijsko-komunikacijskih tehnologija), razlika između pojmova informacijska/medijska i digitalna pismenost je gotovo zanemariva. Budući da sintagma “digitalna pismenost” također obuhvata sposobnost pronalaženja, razumijevanja i vrednovanja informacija, razlika je u fokusu na umrežene informacije (one dobijene posredstvom interneta). Međutim, mnogo važnije je razumjeti da informacijska i medijska pismenost pripadaju području humanističkih i društvenih nauka, dakle, da je ne možemo smatrati isključivo za tehničku kompetenciju.

Kompetentno i samostalno učenje (ovladavanje informacijskim procesom) kao ishod informacijske pismenosti u mnogome ovisi o spremnosti obrazovnog sistema da se transformira prema principima cjeloživotnog učenja. Drugim riječima, obrazovni sistemi nisu tu da pojedince pripremaju kako da postanu stručnjaci već **kako da uče kao stručnjaci** (Jandrić 2014). Upravo iz tog razloga, učenje za digitalno doba, podrazumijeva integraciju novih pedagoških modela koji potiču samoaktualizaciju kroz proces ovladavanja kompetencijama informacijske i medijske pismenosti kako bi se, upotrebom digitalnih alata i tehnologija, ne samo konzumirale nove informacije već stvarali novi sadržaji proizvodnjom vlastitih

medija. Time učenje postaje aktivnije, a razumijevanje sadržaja učenja onda bi se promišljalo i kroz načinjene izbore u svrsishodnom istraživačkom procesu. Tek na takav način participatorna kultura današnjeg doba može se smatrati oblikom unapređenja obrazovnih praksi kojima se uz poticanje samoizražavanja simultano hoće podstaknuti i omogućiti i integracija nastavnog sadržaja, ishoda učenja, zajedno s autentičnim načinima podizanja razine cjeloživotnih kompetencija (informacijske i medijske pismenosti) kao podrške procesu osnaživanja strukturiranog kritičkog mišljenja i (digitalnog) znanja.

Prvi dio knjige uspostavlja konture situiranja učenja, podučavanja i tehnologije u obrazovnom okruženju. U ovom dijelu se stavlja fokus na kontekst kritičko-pedagoškog pristupa korištenju digitalnih tehnologija, te konkretno na istraživački usmjerenu (vođenu) nastavu koje “trojac”⁶ C. Kuhlthau, L. K. Maniotes i A. K. Caspari smatraju ključnim faktorom preobrazbe škole u 21. vijeku. Bitno je posebno naglasiti kako model vođenog istraživačkog učenja (zasnovan na konstruktivističkom pristupu učenju) ne treba posmatrati kao zaseban predmet već se radi o njegovoj integriranosti u curriculum. Integracijom koncepata informacijske pismenosti u istraživački proces učenici ih ne usvajaju kao izolirane vještine već koriste u procesu istraživanja čime učenje postaje sastavni dio vlastitog razumijevanja, utemeljeno na pozadinskom znanju te mogućnostima vlastitog izražavanja načina viđenja svijeta. U našem viđenju nadogradnje i proširenja vođenog istraživačkog učenja jeste poticanje i medijske pismenosti posredstvom platforme otvorenih obrazovnih resursa, odnosno dinamičnih digitalnih objekata učenja koji trebaju služiti, kako za pripremu nastavnika i bibliotekara za uspješnu medijaciju procesa istraživačkog učenja tako i arhiviranje te prezentiranje završnih radova istraživačkih učionica. Poseban naglasak je na aktualizaciji uloge biblioteke i bibliotekara u održivoj implementaciji cjelokupnog procesa reformiranog pristupa izvođenju predmeta Društvo, kultura, religija (u digitalnom dobu), kao i osnaživanju cjeloživotnih kompetencija profesionalnih i stručnih zajednica.

---

⁶ Carol C. Kuhlthau jedna je od vodećih svjetskih stručnjaka u području školskog bibliotekarstva, profesor emeritus bibliotekarstva i informacijskih nauka na Univerzitetu Rutgers, New Jersey u SAD-u. Njena višegodišnja istraživanjima o procesu traženja informacija odnosno modela afektivnog, kognitivnog i fizičkog aspekta u traženju i korištenju informacija predstavljena su u knjigama *Seeking meaning* (2004) i *Teaching the Library Research Process* (2004). Knjigu Vođenog istraživačko učenje (2019) napisala je u saradnji s kćerkama, Leslie K. Maniotes je vrni stručnjak za čitanje s doktoratom o konceptu «third space» u kojem je istražila načine motivacije za učenje, a Ann K. Caspari je muzejski pedagog s bogatim iskustvom u korištenju izvora učenja iz okruženja i učenja temeljenom na predmetima.

Drugi dio knjige se bavi razlozima, značajem i elementima prilagođavanja NPP-a izbornog predmeta u osnovnim školama Društvo/Kultura/Religija. Naime, u istraživanju FODBiH o efektima uvođenja alternativnih predmeta predmetima vjeronauke u KS (Čelebičić, Lepić i Soldo 2014) izveden je generalni zaključak kako učenicima koji pohađaju nastavu predmeta Društvo/Kultura/Religija (kao i Zdravi životni stilovi) nije pružena adekvatna alternativa nastavi Vjeronauke uslijed čega su oni, kao i njihovi roditelji, te nastavnici, ne samo dovedeni u neravnopravan položaj, već i da su nastavni planovi i programi nedovoljno kvalitetni, jer nemaju jasno definirane ishode učenja (dominantno su kognitivni tj. zahtijevaju učenje činjenica i zakonitosti, a manje orijentirani na usvajanje vještina i stavova), ne postoji jasno definirana međupredmetna korelacija niti definirani parametri evaluacije, te postoje značajna preklapanja (ponavljanja) sadržaja s drugim predmetima (Čelebičić, Lepić i Soldo 2014, 6). Struktura i tematske cjeline postojećeg NPP je zadržana u pripremi „osnova saća“, tj. sadržajne osnove koja će biti postavljena na OER (Otvoreni obrazovni resurs/sadržaj) kao početni materijal koji će služiti zajednici nastavnika i bibliotekara iz predmeta DKR da po principima kolaborativnih enciklopedijskih unosa dalje razvijaju sadržaj za vođeno istraživačko učenje, a time i unapređuju kompetencije medijske i informacijske pismenosti, a same sadržaje shvataju kao dinamičke pretpostavke digitalnog učenja.

U trećem dijelu: Odrastanje u umreženom svijetu: smjernice za nastavnike sažeto približavamo stanje i perspektive ciljne grupe - učenika. Cilj ovog poglavlja je upoznati nastavnike i bibliotekare s osnovama stanja odrastanja djece u umreženom svijetu i na koji način glavne elemente, pozitivne i negativne, digitalne stvarnosti treba imati u vidu kod pripreme i izvođenja nastave. Razumijevanje generacijskih jazova, navika i digitalnih okolnosti odrastanja, te njihovog razvoja kroz deset faza u virtualnom okruženju je značajno da bi mogli sagledati i u nastavi koristiti, treći prostor koji se stvara u interakciji učenika, nastavnika i curriculumuma.

U četvrtom dijelu su izloženi prijedlozi koncepta časova prema metodi vođenog istraživačkog učenja po razredima za različite teme. Zahvalnost za koncipiranje i oblikovanje ovih primjera dugujemo prof. dr. Larisi Kasumagić Kafedžić s Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i Namiru Ibrahimoviću, nastavniku i direktoru Osnovne škole "Safvet-beg Bašagić" u Sarajevu.

Ova publikacija je rezultat višegodišnjih napora Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka i bez predanog rada mnogobrojnog tima, ovi rezultati ne bi bili mogući. Okosnicu sinergije u razvoju antidisciplinarnog pristupa čini saradnja Fakulteta političkih nauka i Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, te posebnu zahvalnost izražavamo svim nastavnicima i saradnicima ovih institucija koji su dali svoj nesebični doprinos. Za dva značajna segmenta zahvalnost dugujemo prof. dr. Lejli Hajdarpašić (Katedra za informacijske nauke, Filozofski fakultet UNSA) za OER i doc. dr. Sarini Bakić (Odsjek sociologije, Fakultet političkih nauka UNSA) za početni okvir sadržaja po razredima na ovoj otvorenoj obrazovnoj platformi i kolegicama Džejli Khattab, višoj asistentici (Filozofski fakultet UNSA) i Emini Adilović, istraživačici Instituta na sadržajnom prilagođavanju resursa za OER platformu. Veliki doprinos u cjelokupnom procesu je dao kolega Jasmin Hasanović, viši asistent (Fakultet političkih nauka UNSA), kroz organizacijsku i razvojnu podršku u realizaciji brojnih aktivnosti.

Cijeli projekt i rezultati teško bi bili ostvarivi bez podrške Ureda UNICEF-a u Bosni i Hercegovini i Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, upravo ta sinergija u zajedničkim idejama i nastojanjima da se u najboljem interesu zajednice koja se razvija i odrasta učeći zajedno, (re)afirmira obrazovanje za budućnost. Nadamo se da će ova publikacija biti od koristi za bolje razumijevanje potreba unapređenja obrazovnog sistema, te kvalitetnog izvođenja nastave na predmetu Društvo/Kultura/Religija.

Literatura

- Čelebičić, Ivona, Sidik Lepić i Andrea Soldo. 2014. *Vjeronauka / Društvo, kultura, religija / Zdravi životni stilovi: Efekti uvođenja alternativnih predmeta vjeronauci u osnovnim školama Kantona Sarajevo*. Sarajevo: Fond otvoreno društvo. Pristupljeno: april 8. 2021. https://osfbih.org.ba/images/Progs/00-16/ED/Vjeronauka_kultura_drustvo.pdf
- Floridi, Luciano, ur. 2015. *The Onlife Manifesto. Being Human in a Hyperconnected Era*. Springer International Publishing.
- Freire, Paul. 1972. *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Jandrić, Petar. 2014. *Digitalno učenje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jandrić, Petar. 2019. *Znanje u digitalnom dobu: razgovori sa djecom jedne male revolucije*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Odrastanje učenja: Društvo, kultura, religija u digitalno doba

Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, i Ann Caspari. 2019. *Vođeno istraživačko učenje – učenje u 21. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga.

Kuhlthau, Carol. 2004. *Seeking meaning: A process approach to library and information services*. Westport: Libraries Unlimited/Greenwood Press.

Peters, Michael. A. 2019. „Učenje, kreativna ko(labor)acija i kulture znanja.“ U *Znanje u digitalnom dobu*, ur. Petar Jandrić, 59-104. Zagreb: Jesenski i Turk.

Rushkoff, Douglas. 2013. *Present shock: When everything happens now*. New York: Current.

Stommel, Jesse, Chris Friend i Sean Michael Morris, ur. 2020. *Critical Digital Pedagogy: A Collection*. Hybrid Pedagogy Inc.

I DIO: DIZAJN UČENJA ZA DIGITALNO DOBA

Iznenadni prijelaz s fizičke učionice u online nastavu natjerao je veliki broj obrazovnih institucija da redizajniraju pristup poučavanju, nerijetko bez adekvatne tehničke i pedagoške podrške. Online učenje, međutim, ne predstavlja tek prilagođavanje tehničkim i administrativnim aspektima korištenja digitalnih platformi i alata, te cjelokupne organizacije radnog procesa. Naime, iznimno je važno uključivanje pedagoških pretpostavki za online učenje da bi se kreiralo smisljeno iskustvo online nastave. U svjetlu pandemijske krize, nastavnicima je nuđen veliki broj savjeta s fokusom na digitalne alate i elektronske izvore učenja, ali je principijelni kontekst promjene, tranzicija s nastavnika i sadržaja učenja na učenika i aktivnost učenja, nerijetko izostavljen ili premješten u drugi plan. Aktivno kodizajniranje aktivnosti učenja, drugačije rečeno, ohrabrivanje aktivnog uključivanja učenika u konfiguriranje okruženja učenja može pokazati spremnost ili riješenost nastavnika da budu istinski medijatori između sadržaja učenja i učenika. Ohrabrivati učenike da sukreiraju iskustvo učenja je jedna od esencijalnih komponenti učenja, jer doprinosi njihovoj samoregulaciji.

Kako ističe, L. Cuban, jedan od najrenomiranijih svjetskih edukatora i istraživača historije školske reforme i obrazovnih politika, stabilnost i promjena u većini institucija supostoje u “nelagodnoj napetosti” (Cuban 2019 prema Jandrić 2019, 21) koju univerzitetski profesori nazivaju “dinamičnim konzervativizmom” (Schon 1971 prema Jandrić 2019). Naime, istinsku revoluciju u školsku praksu, suprotno većinskom stanovištu, ne uvode nove tehnologije (pobornici visoke tehnologije, online školovanja i hibridnih škola, u želji za boljim i bržim informiranjem i komuniciranjem u školama, ignoriraju da online poduka i virtualno školovanje, kao obilježja savremenog reformskog programa školovanja, odražava ideologiju napretka prema racionalnijem gospodarstvu) već održavanje ravnoteže između obrazovanja i informacijsko-komunikacijskih tehnologija (Cuban 2019, 30). Ideologija (digitalne) automatizacije je stalna prijetnja, jer nerijetko dovodi do iskrivljene percepcije obrazovne tehnologije, a “sami nastavnici moraju usavršiti svoje procjene tih problema da bi zaštitili svoj posao i djecu s kojom rade od suludih shema koje su osmišljene kako bi donosile profit kompanijama na račun djece” (Feenberg 2019 prema Jandrić 2019, 43).

Upravo zbog tog ključnog izazova digitalnog učenja ovdje izloženi pristup predmetu Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu, treba posmatrati u svjetlu namjera da se potrebe prilagođavanja obrazovnog procesa digitalnoj transformaciji društva ujedno usaglašavaju s osnovama i principima medijske i informacijske pismenosti (MIP):

Medijska i informacijska pismenost odnose se na kognitivne, tehničke i socijalne vještine i sposobnosti građanki i građana da pristupaju, kritički ocjenjuju, koriste i doprinose informacijskim i medijskim sadržajima putem tradicionalnih i digitalnih informacijskih i medijskih platformi i tehnologija, uz razumijevanje kako te platforme i tehnologije djeluju, kako da prilikom njihovog korištenja upravljaju vlastitim pravima i poštuju prava drugih, kako da prepoznaju i izbjegnu štetne sadržaje i usluge, da svrsishodno koriste informacije, medijske sadržaje i platforme da bi zadovoljili svoje komunikacijske potrebe i interese kao pojedinci i kao pripadnici svojih zajednica, te da bi prakticirali aktivno i odgovorno učešće u tradicionalnoj i digitalnoj javnoj sferi i u demokratskim procesima.

(Deklaracija o značaju medijske i informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini 2019)

Širi kontekst pristupa treba holistički gledati kroz Hibridni model višekomponentne integracije MIP-a (Vajzović 2020), a s obzirom na to da MIP treba smatrati oblikom društvene prakse (a ne autonomnog i izoliranog skupa kompetencija). Uspostavljanje kolaborativne zajednice učenika, nastavnika i bibliotekara je osmišljeno kroz primjenu metode učenja kroz istraživanje, možda najbolje konceptualno izloženog u Vođenom istraživačkom učenju (Guided Inquiry Design) koje Kuhlthau, Manitoes i Caspari (2019) baziraju na timskom pristupu istraživačkom procesu kojim se potiču i razvijaju pedagoške prakse autonomije učenja, ali i daje podrška učenicima u korištenju širokog spektra (multimedijalnih) informacijskih resursa, njihovo dubinsko razumijevanje, uz poticanje ličnih perspektiva gledanja na problem.

Za realizaciju ovakvog oblika rekonceptualizacije podučavanja za predmet Društvo/Kultura/Religija (s prihvatanjem stvarnosti digitalnog doba), te razvoja ključnih i krovnih kompetencija medijske i informacijske pismenosti, međuprofesionalna saradnja bibliotekara i nastavnika kao i institucionalno partnerstvo je sto-

ga nužan oblik podrške procesima razvoja i stimuliranja novih obrazovnih politika stručnog usavršavanja.

U konačnici, hibridni model višekomponentne integracije držimo strateškim modelom razvoja profesionalnih kompetencija u području informacijske i medijske pismenosti (u društvu, ali i u obrazovnom sistemu BiH) koji je izvodiv i održiv, te dovoljno prilagodljiv da može biti primijenjen u svim varijacijama i pojavnim organizacijskim oblicima na mikro (škola), mezo (obrazovni sistem, npr. kanton) i makro (država, društvo).

Dizajn istraživački vođenog učenja (Guided Inquiry Design) koje su 2012. godine predstavile Carol C. Kuhlthau, Leslie K. Maniotes i Ann K. Caspari, objedinjuje i uokviruje metodu konstruiranja istraživačkog procesa u kojem edukatori učestvuju u ohrabrivanju i poticanju procesa učenja s posebnim naglaskom na lične ciljeve učenika, njihove reakcije na iskustva, naučene vještine i korištene korake, integrirajući, odnosno obuhvatajući: sadržaj učenja, informacijsku kompetenciju, refleksiju na proces učenja, osobnu važnost za subjekt učenja, društveni utjecaj. Multi/interdisciplinarna suština predmeta Društvo,/Kultura/Religija upravo iziskuje ovakav proaktivni, dinamički pristup koji odgovara potrebama učenja u digitalnom dobu i sadržaju NPP-a.

S obzirom na to da se u kontekstu tradicionalne obrazovne paradigme nastavnici, uglavnom, vode zadacima koje od učenika očekuju traženje i ekstrakciju informacija da bi sastavili svoje prezentacije kao domaće radove (čime se fokus stavlja na predstavljanje zadataka i ocjenjivanje ishoda, a da pri tome potpuno biva izostavljen čitav proces koji se odvija između ta dva segmenta) ili mehaničku reprodukciju gradiva iz udžbenika, jasno je da većina učenika u tom procesu ne dobija nikakvu ili skromnu podršku za kritičko propitivanje. Uslijed toga, ne samo da izostaje dublje formuliranje istraživačkih pitanja, analiziranje informacijskih potreba već učenici ostaju prepušteni vlastitoj procjeni informacijskih resursa i konstrukciji značenja. Posljedično tome, takav pristup najčešće rezultira nasumičnim prikupljanjem informacija i akumuliranjem činjenica bez obraćanja pažnje na faze istraživačkog procesa. Ukratko govoreći, nedostatnost kompetencije informacijske pismenosti (kao **alata za konstrukciju znanja**) ukazuje na neadekvatnu osposobljenost učenika za samostalno rješavanje stvarnih životnih problema.

Stoga se, preoblikovanje odnosa nastavnika i učenika, koje čini temeljnu odrednicu kritičke pedagogije, ovdje hoće naglastiti kao polazište za integriranje medijske i informacijske pismenosti na način koji neće unaprijed privilegirati pozicije ni nastavnika, ni bibliotekara, ni učenika, već u prvi plan obrazovnog procesa (po)staviti **istraživačku učionicu tj. učenje sadržaja kroz istraživački proces**. Uspostavljanje kolaborativne istraživačke zajednice učenika na taj način ima za cilj da demonstrira opredijeljenost savremene škole da u informacijskoj i medijskoj pismenosti utemeljuje svoje ishode učenja (vrednuje sposobnosti prenošenja vještina stečenog znanja istraživačkim učenjem) te, posljedično tome, doprinosi društvenoj odgovornosti obrazovanja budućih aktivnih građana.

Stvaranje poticajnog, dinamičnog i kreativnog okruženja za učenje, učenike može zainteresirati i motivirati na uključivanje u istraživačke procese čime se sadržaji curricula povezuju s njihovim svijetom kroz dublje razumijevanje tema (tematskih jedinica i cjelina) o kojima se uči. Bazirana na procesu pretraživanja informacija i konceptu tzv. “trećeg prostora”⁷ metoda Vođenog istraživačkog učenja (Guided Inquiry Design) naglašava značaj lične relevantnosti subjekata učenja i konstruiranja novog razumijevanja u kolaborativnom procesu pronalaženja i korištenja informacija iz višestrukih izvora. Pisanje sastava, eseja, seminarskih radova itd. tradicionalan su oblik predstavljanja učenja i znanja dok, s druge strane, participatorna kultura digitalnog doba pretpostavlja sposobnost kreiranja i dijeljenja informacija (izražavanja ideja) u različitim medijskim formatima. Znanja i vještine stvaranja različitih medijskih oblika (blog, video, prezentacije, infografike, animacije, podcaste, meme, itd.) istovremeno razvijaju komunikaciju, kritičko mišljenje, kreativnost i saradnju. Učenici se upotrebom digitalnih alata i tehnologija potiču na proizvodnju vlastitih medija, odnosno aktivnije učenje kroz stvaranje novih informacija da u cilju izražavanja boljeg razumijevanja sadržaja učenja, tako i promišljanja izbora koje su donosili u toku istraživačkog procesa, te analize samih informacijskih izvora i medijskih sadržaja. Ovakva strategija osnaživanja procesa učenja kroz okvir medijske i informacijske pismenosti tako oživljava ideje da se u tzv. projektnom zadatku koji moderira i prati timski rad nastavnika i

---

⁷ Treći prostor je jedan od suštinskih pojmova vođenog istraživačkog učenja. Sama sintagma potiče od H. Bhabhae koji u svom djelu “Location of Culture” opisuje “treći prostor” kao prostor “između”u kojem se ljudi oslanjanju na jezik i kulturalne izvore iz mnogostrukih konteksta da bi kreirali značenje sadašnjeg svijeta. Uključivanje učenika u “treći prostor” predstavlja stvaranje okruženja učenja u kojem učenici iskustvo života izvan škole smislaono povezuju s kurikularnim sadržajem. Na ovaj način se potiče radoznalost kod učenika čime se kreira okvir za dizajniranje učenja koje obično nije prisutno u tradicionalnom školskom okruženju.

bibliotekara, primjenom Vođenog istraživačkog učenja intenziviraju pretpostavke za intelektualnu radoznalost učenika inkorporirajući sadržaje curriculumu prema drugačijim ishodima učenja.

Polazeći od trenutno važećeg Nastavnog plana i programa za izborni predmet osnovnih škola – Društvo/Kultura/Religija – razvili smo nastavni sadržaj tematskih cjelina za devet razreda kao okvir za aktualizaciju sadržaja koji se prožimaju s fenomenima digitalnog doba. Ti sadržaji, međutim, trebaju biti (samo) uputnica nastavnicima i bibliotekarima za orijentaciju prema temama koje je u učionici potrebno aktualizirati metodom Vođenog istraživačkog učenja. Pretpostavka za takav oblik učenja stoga predstavlja:

Usvajanje **hibridnog modela višekomponente integracije MIP-a** u obrazovnu institucije (poželjno krovno usvajanje koncepta, strategija i normativno-pravnog okvira na nivou obrazovnog sistema).

Vođeno istraživačko učenje (GID) - usvajanje metode, profesionalno usavršavanje nastavnika i bibliotekara za vođeno istraživačko učenje, kao osnov razvoja cjeloživotnih kompetencija kroz MIP i način izvođenja nastave u učionici, ali i izvan nje u timu: nastavnik (jedan ili više), bibliotekar (jedan ili više), učenici, pa čak i roditelji (prije svega za nivo razredne nastave).

Funkcionalno uspostavljanje i kontinuirano korištenje **Otvorenih obrazovnih sadržaja** (Open Educational Resources – OER).

Prihvatanje, usvajanje i razvoj sadržaja **digitalnih dinamičkih objekata učenja**.

Izgradnja kreativnih nastavničkih i bibliotekarskih zajednica okupljenih na izvođenju, razvoju i međusobnoj podršci kontinuiranog razvoja DKR u DD.

Drugim riječima, kako ne bi(smo) završili u “digitalnoj apstrakciji” u vezi s konceptima medijske i informacijske pismenosti, kao ni nereálnim očekivanjima da od nastavnika tražimo *ad hoc* preoblikovanje uspostavljenih navika, svjesni kompleksnosti spektra novih kompetencija (kao i potencijala da se digitalnim alatima, ako ne efikasnije, onda da se drugačije uči), dizajn učenja za digitalno doba o kojem ovdje govorimo je potrebno razvijati tek u direktnoj korelaciji s curriculumom za medijsku i informacijsku pismenost. Preciznije govoreći, instrumenti razvijeni i predstavljeni u knjizi “Medijska i informacijska pismenost: dizajn učenja za digitalno doba” (2021) predstavljaju sastavnu komponentu ove

publikacije, kao i njezino ishodište za razumijevanje interferencija tehnologije i obrazovanja.

Literatura

Cuban, Larry. 2019. „Dvojbeno obećanje obrazovnih tehnologija: povijesni obrasci i budući izazovi.“ U *Znanje u digitalnom dobu*, Petar Jandrić, ur. 19-40. Zagreb: Jesenski i Turk.

Deklaracija o značaju medijske i informacijske pismenosti u BiH. 28. 1. 2019.
Pristupljeno: mart 12. 2020.
https://www.onlinepeticija.com/deklaracija_o_znacaju_medijske_i_informacijske_pismenosti_u_bih#form

Feenberg, Andrew. 2019. „Rasprskavajući kotao digitalnog obrazovanja: kritička pedagogija i filozofija tehnologije.“ U *Znanje u digitalnom dobu*, Petar Jandrić, ur. 19-40. Zagreb: Jesenski i Turk.

Jandrić, P. (2019). *Znanje u digitalnom dobu: razgovori sa djecom jedne male revolucije*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, Ann Caspari. 2012. *Guided Inquiry Design: A framework for inquiry in your school*. Santa Barbara: Libraries Unlimited.

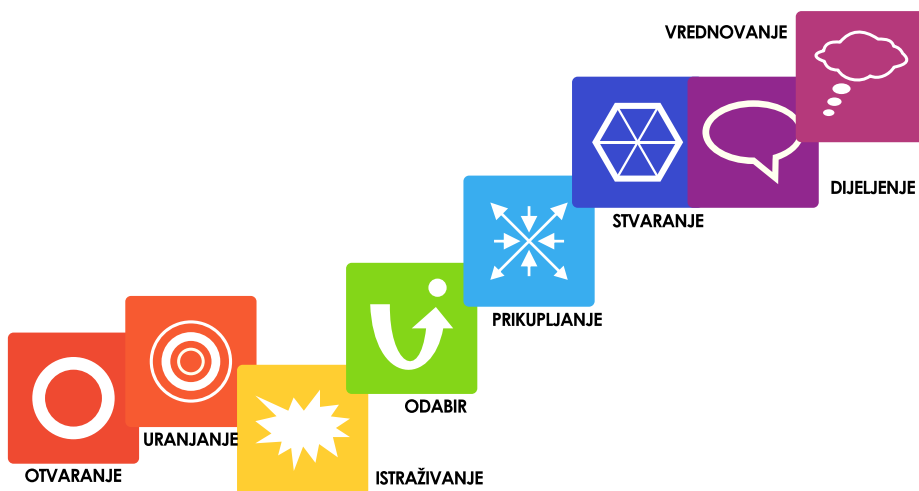
Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, Ann Caspari. 2019. *Vođeno istraživačko učenje – učenje u 21. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga.

Vajzović, Emir, Mario Hibert, Lejla Turčilo, Vuk Vučetić, i Lamija Silajdžić. 2021. *Medijska i informacijska pismenost: dizajn učenja za digitalno doba*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Pristupljeno: April 26. 2021.
https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/04/MEDIJSKA-I-INFORMACIJSKA-PISMENOST-DIZAJN-UCENJA-ZA-DIGITALNO-DOBA_e-izdanje-1.pdf

Vajzović, Emir, ur. 2020. *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. Pristupljeno: januar 20. 2021.
https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/03/Vajzovic-Emir-ur.-Medijska-i-informacijska-pismenost-istrazivanje-i-razvoj-2020_predCIP.pdf

1. Vođeno istraživačko učenje

Na podučavanje medijske i informacijske pismenosti u školama (učionicama i školskim bibliotekama kao istraživačkim zajednicama) veliki utjecaj i doprinos dala su istraživanja Carol C. Kuhlthau (2004), tačnije njen model tzv. Proces traženja informacija (Information Search Process), baziran na shvatanju da kompleksnost učenja na osnovu informacija nadilazi njihovo pronalaženje i odgovaranje na postavljeno (istraživačko) pitanje. Kuhlthau pokazuje kako afektivna, kognitivna i fizička stanja učenika (osjećanja, misli i akcije) jesu sastavni dio procesa ovladavanja iskustvom učenja kao i stvaranja novih sadržaja znanja. Metakognitivni pristup medijskoj i informacijskoj pismenosti tako postaje od kritične važnosti za razvoj sposobnosti samostalnog vođenja i upravljanja (cjeloživotnim) učenjem.

Ilustracija 1: Proces VIU

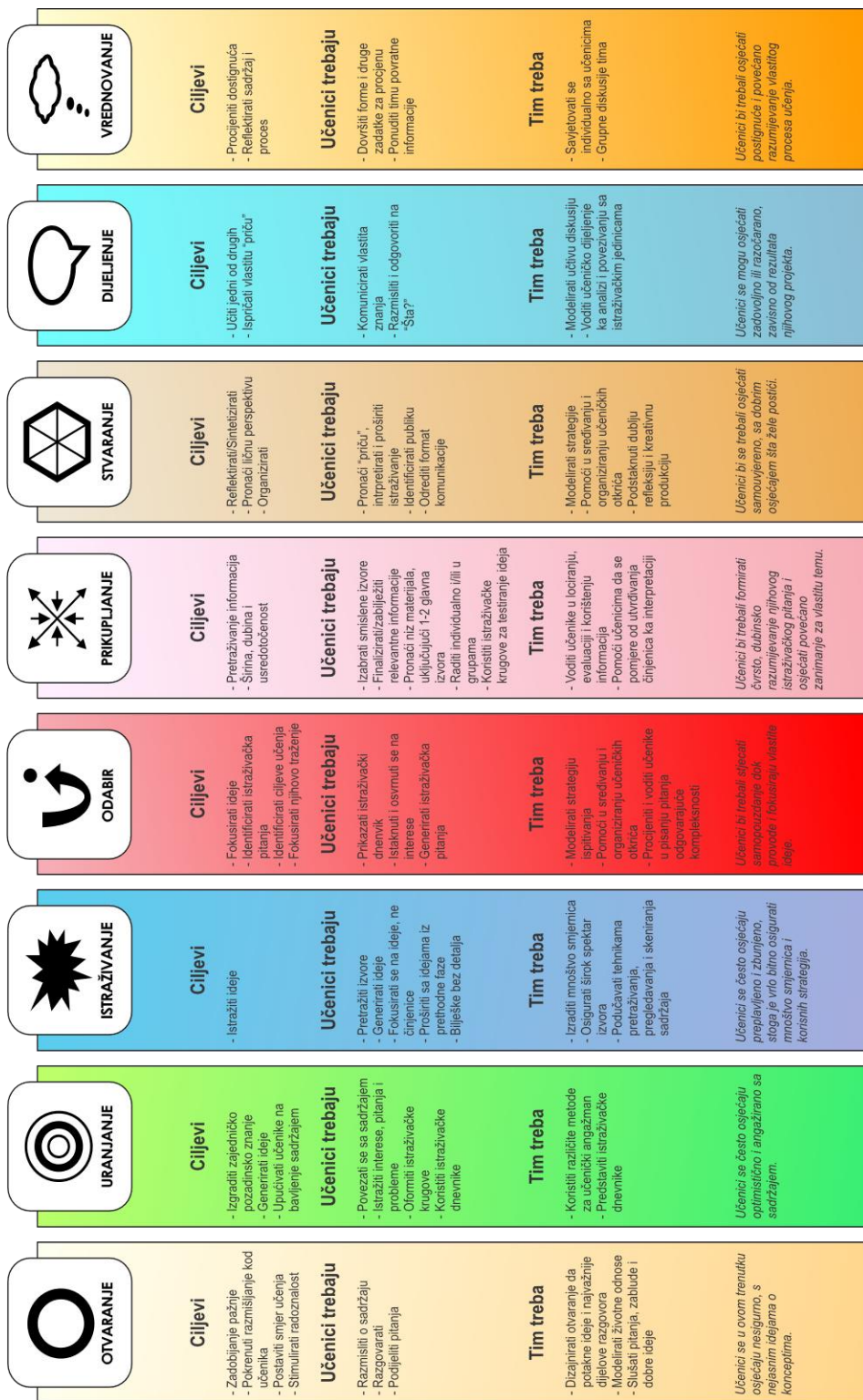
Na tom tragu, C. Kuhlthau dalje utemeljuje model Vođenog istraživanja (Guided Inquiry) koji ističe ulogu nastavnika i bibliotekara u razvoju metakognitivnih sposobnosti učenika, odnosno njihovu podršku kroz osam faza procesa istraživačkog učenja: 1. OTVORI (poziv na istraživanje, stimuliranje radoznalosti, kreiranje “pozornice” za učenje); 2. URONI (zajednička izgradnja pozadinskog znanja kako bi se povezalo sa sadržajem, uranjanjem u iskustvo čitanja, gledanja, posjete, razgovora itd. u cilju otkrivanja interesantnih ideja koje se žele dalje istražiti); 3. ISTRAŽI (učenici pregledaju različite izvore da bi došli do smislenog istraživačkog pitanja); 4. IDENTIFICIRAJ (formuliranje istraživačkog pitanja od

interesa na osnovu razgovora o informacijskim izvorima); 5. PRIKUPI (otkrivanje, vrednovanje i korištenje pretraživanih informacija i bilježenje onoga što se naučilo); 6. KREIRAJ (razgovor o novim informacijama koje su dobijene iz istraživačkog procesa i dogovor oko načina prezentacije ideja za odabranu publiku); 7. DIJELI (kolaborativno učenje dijeljenjem i pričanjem priče o onome što se istraživalo i u procesu naučilo); 8. OCIJENI (evaluacija postignuća u odnosu na postavljene ciljeve).

Dizajn “vođenog istraživačkog učenja” (Kuhlthau, Maniotes i Caspari 2015) osmišljen je kao metodologija uspostavljanja kolaborativne istraživačke zajednice učenika, odabran je za polazište preobrazbe curriculuma osnovnoškolskog predmeta DKR – Društvo/Kultura/Religija. Stavljanjem naglaska na tzv. “digitalno stanje” (Stalder 2018), namjera nam je da, s jedne strane, proširimo okvir rekontekstualizacije sadržaja učenja, ali mnogo važnije od toga, da konstruktivističkom teorijom pokrenemo reformu pristupa obrazovnom procesu naglašavanjem osnaživanja kompetencija za autonomno usmjeravanje učenja. Za takvu preobrazbu učionice koja bi se metodološki repositionirala spram drugačijih ishoda učenja, drugim riječima, imala za cilj biti mjestom razvoja cjeloživotnih vještina stjecanja znanja, odlučili smo se ponuditi okvir za takvu promjenu fokusom na mogućnost da se u okviru jednog osnovnoškolskog predmeta testiraju mogućnosti vođenog istraživačkog učenja.

-
- 1. OTVARANJE** (*poziv na istraživanje, stimuliranje radoznalosti, otvorenost uma*);
  - 2. URANJANJE** (*izgradnja pozadinskog znanja, povezivanje sa sadržajem, otkrivanje interesantnih ideja*);
  - 3. ISTRAŽIVANJE** (*istraživanje interesantnih ideja, razgledanje i “uskakanje” u njih*);
  - 4. IDENTIFIKACIJA** (*promišljanje i prepoznavanje istraživačkog pitanja, odluka o usmjerenju*);
  - 5. PRIKUPLJANJE** (*prikupljanje važnih informacija, širenje i produblivanje*);
  - 6. KREIRANJE** (*razmišljanje o procesu učenja, nadilaženje prikupljanja činjenica da bi se stvorilo značenje, stvaranje zbog komuniciranja*);
  - 7. DIJELJENJE** (*uzajamno učenje, dijeljenje naučenog, pričanje priča*);
  - 8. EVALUACIJA** (*ocjenjivanje postignutog u odnosu na ciljeve učenja, refleksija na sadržaj i proces*).

Ilustracija 2: Proces vođenog istraživanja

Izvor: Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, Ann Caspari. 2012. *Guided Inquiry Design: A framework for inquiry in your school*. Santa Barbara: Libraries Unlimited.

U tom svjetlu, polazimo prvenstveno od isticanja značaja približavanja pedagoških i stručnih pozicija nastavnika i bibliotekara. Naime, profesionalna zadaća bibliotekara da budu na usluzi korisnicima, asistiraju pri odabiru pouzdanih izvora, odnosno informacija povezanih s temom/predmetom istraživanja, izravno korespondira s opredjeljenjima savremenih škola da utemeljuje svoje ishode učenja prema vrednovanju sposobnosti prenošenja vještina stečenog znanja učenjem iz višestrukih izvora. Uloga školskog bibliotekara, strukturalna je poveznica kojom se podupire koncept vođenog pristupa istraživanju. Međutim, podizanje standarda medijske i informacijske pismenosti u obrazovanju, konkretno u osnovnim školama, nije dovoljno utemeljiti na reaktualiziranju mjesta biblioteke u obnovi misije da učestvuje procesima podrške digitalnom učenju, već ovaj koncept pretpostavlja saradničku ulogu bibliotekara i nastavnika koji djelujući u timu učenicima pomažu da se osamostaljuju u procesu selekcije izvora i oblikovanja vlastitih pitanja te u kolaborativnom procesu sa zajednicom učenika učestvuju u razvijanju kompetencija onih tema koje učenike interesiraju da bi ih dublje proučili i naučeno dalje prenosili.

Osnaživanjem vještina fokusiranja na istraživački zadatak prebacuje se težište s usmjerenosti na sadržaj tematskih jedinica nastave na razvijanje vještina informacijske pismenosti kao kompetencije cjeloživotnog učenja. Informacijska kompetencija pretpostavlja jasno i duboko razumijevanje korištenja različitih vrsta informacija. Lociranje, evaluacija i korištenje informacija upotrebom širokog spektra medija osnažuje učeničke strategije i vještine u istraživačkom procesu. Stvaranje poticajnog i dinamičnog okruženja za učenje učenike uključuje u procese određivanja važnosti i značenja istraživačkog procesa čime se sadržaji curriculuma povezuju s njihovim svijetom i dublje razumijeva tema o kojoj se uči.

Usklađujući se sa ciljevima kurikularne reforme obrazovanja koja se bazira na aktivnom učenju, povezivanje učenja sa stvarnim životom učenika (priprema za život, radno mjesto i aktivno građanstvo) te uvažavanje njihovog identiteta kao digitalnih građana, strategija osnaživanja medijske i informacijske pismenosti oživljava se u projektnom zadatku čiju osnovu čini timski rad nastavnika i bibliotekara. Zajedničkim planiranjem poučavanja, pomaganjem i praćenjem učenika u procesu rješavanja autentičnih, smislenih zadataka, te reflektiranju iskustva učenja, može se učiniti kao isuviše fleksibilan okvir za implementaciju modela dizajniranog na konceptu poučavanja ovog istraživanja. Ponuđeni nastavni materijali

će stoga biti pripremljeni kao digitalni objekti učenja na OER platformi, što bi u konačnici, trebali omogućiti i kontinuirano praćenje cjelokupnog procesa uvođenja istraživačkog učenja na nastavni plan i program osnovnih škola. Predmet Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu, na taj način ima ulogu početni kurikularnu integraciju ishoda učenja predviđenih reformom.

U drugoj fazi projekta, kreirani materijali za učenje će biti tretirani kao otvoreni obrazovni resursi (OER). Uspostavljanje repozitorija omogućit će dostupnost materijala za učenje, poučavanje i istraživanje, njihovo korištenje, adaptaciju i dijeljenje čime se aktualiziraju transformativni potencijali obrazovanja. UNESCO od 2002. godine stoji kao ključni zagovarač otvorenih obrazovnih resursa. UNESCO, Pariska deklaracija o otvorenim obrazovnim sadržajima, 2012. kao i EU politike vezane za otvoreno obrazovanje (Evropska komisija, Otvaranje inovativnom podučavanju i učenju pomoću novih tehnologija i otvorenih obrazovnih resursa 2014; Haška deklaracija o otkrivanju znanja u digitalnom dobu 2014; Evropska komisija 2015 – novih šest prioriteta u evropskom obrazovanju i osposobljavanju – otvoreno i inovativno obrazovanje i osposobljavanje, uključujući potpuno prihvaćanje digitalnog doba, itd.).

Literatura

- European Commission. 2013. *Opening up education: innovative teaching and learning for all through new technologies and Open Educational Resources*. Pristupljeno: april 26. 2021: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013DC0654>
- European Commission. 2015. *New priorities for European cooperation in education and training*. Pristupljeno: april 26. 2021. http://ec.europa.eu/education/documents/et-2020-draft-joint-report-408-2015_en.pdf
- European Commission. 2016. *Opening up education: a support framework for higher education institutions*. Pristupljeno: april 26. 2021. <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101436/jrc101436.pdf>
- European Commission. 2018a. *Going Open: policy recommendations on Open Education in Europe*. Pristupljeno: april 26. 2021. <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/going-open-policy-recommendations-open-education-europe-openedu-policies>
- European Commission. 2018b. *Policy approaches to Open Education: case studies from 28 EU member states: (OpenEdu policies)*. Pristupljeno: april 26. 2021.

<https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/policy-approaches-open-education-case-studies-28-eu-member-states-openedu-policies>

Hague declaration. 2014. *Hague declaration on knowledge discovery in the digital age*. Pristupljeno: april 26. 2021. <http://thehaguedeclaration.com/the-hague-declaration-on-knowledge-discovery-in-the-digital-age/>

Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, Ann Caspari. 2012. *Guided Inquiry Design: A framework for inquiry in your school*. Santa Barbara: Libraries Unlimited.

Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, Ann, Caspari. 2019. *Vođeno istraživačko učenje – učenje u 21. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga.

Kuhlthau, Carol. 2004. *Seeking meaning: A process approach to library and information services*. Westport: Libraries Unlimited/Greenwood Press.

Stalder, Felix. 2018. *Digital Condition*. Cambridge: Polity Press.

UNESCO. 2012. *Paris OER Declaration*. World Open Educational Resources (OER) Congress UNESCO, PARIS, JUNE 20-22, 2012. Pristupljeno: april 20. 2021. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/Paris%20OER%20Declaration_01.pdf

2. Uloga biblioteke u izgradnji istraživačke zajednice u školi⁸

Učiti kako učiti, kritički razmišljati, pronalaziti i vrednovati informacije, organizirati znanje i posredovati ga u savremenom komunikacijskom okruženju pretpostavlja obnovu uloge biblioteke i reaktualizaciju bibliotekara u odgojno-obrazovnom procesu. Digitalno učenje, iako prevashodno pretpostavlja korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija, prije svega, ovisi o doživljaju stvarnosti u okruženju virtualne društvenosti. Stoga je međudjelovanje bibliotekara, nastavnika i učenika u digitalnoj stvarnosti danas podjednako važno kao u fizičkoj (realnosti), što proces korištenja, kao i kreiranja i diseminacije, informacijskih resursa, čini dodatno složenim i zahtjevnim, ali i izazovnim. Upravo je stoga školske biblioteke potrebno percipirati kao centralne tačke za aktualizaciju informacijske i medijske pismenosti, komunikacijska čvorišta škole oko kojih se tvori informacijski sistem podrške procesima (umreženog) učenja. Kako umreženo učenje predstavlja proces razvoja i održavanja poveznica između ljudi i informacija, digitalne obrazovno-odgojne tehnologije upravo i jesu centralne tačke kreiranja ekosistema učenja koji sačinjavaju učenici, nastavnici, bibliotekari, (digitalni) informacijski resursi, te vrijednosti građanskog odgoja, ravnopravnosti pristupa i intelektualnih sloboda. Stjecanje vještina cjeloživotnog učenja i odgajanje aktivnih korisnika informacija suštinska je misija (školske) biblioteke. Efikasan pristup informacijama i njihovo kreativno korištenje ne ovise tek o digitalnoj infrastrukturi već sposobnostima bibliotekara da profesionalne aktivnosti usmjere ka razvoju informacijske i medijske pismenosti svojih korisnika. U konačnici, njihovo zadovoljstvo upravo i ovisi o sposobnosti školske biblioteke da prepozna potrebe korisničkih grupa koje aktivno uče, pa je razvoj usluga koje odražavaju promjenjive potrebe školske zajednice još davno prepoznata u IFLA/UNESCO Manifestu za školske biblioteke.

Za strateške smjernice za medijsku i informacijsku pismenost u školskoj biblioteci značajno je imati u vidu da školske biblioteke širom svijeta dijele zajedničku svrhu koju ističe ključni dokument IFLA/UNESCO Manifest za školske biblioteke objavljen još prije dvadeset godina. U julu 2015. godine, stalni odbor IFLA-ine

---

⁸ Poglavlje je preuzeto iz prethodnog istraživanja autora: Hibert, Mario. 2020. „Kritička medijska i informacijska pismenost: Medijska i informacijska pismenosti u školskoj biblioteci.“ U *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Uredio Emir Vajzović. 27-34. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerzitet u Sarajevu.

Sekcije za školske biblioteke s urednicama Barbarom Schultz-Jones i Dianne Oberg (uz doprinos Upravnog odbora Međunarodnog udruženja školskih bibliotekara), objavio je i drugo izdanje IFLA/UNESCO smjernica za školske biblioteke: uloga školske biblioteke u poučavanju i učenju za sve, sa ciljem da se stručnom bibliotečkom osoblju i donosiocima odluka u obrazovanju pomogne u nastojanjima osiguravanja pristupa efikasnijim korisničkim programima i uslugama školske biblioteke za učenike i nastavnike. Prepoznavanjem značaja školskih biblioteka za adekvatno reagiranje na promjenjivo i dinamično komunikacijsko okruženje, konvergencija njihovih vrijednosti i ciljeva orijentirana je ka stvaranju informacijski i medijski pismenih učenika kao odgovornih članova društva, sposobnih za samostalno učenje, svjesnih svojih informacijskih potreba, vještih u rješavanju problema korištenjem relevantnih i pouzdanih informacija uz pomoć digitalnih alata. Imperativ aktivnog uključivanja građana u procese kreiranja novih informacija i prijenos znanja tako postaje ujedno i zadaća stvaranja okvira za reaktualiziranje školskog bibliotekarstva za složenu ulogu poučavanja, razvijanje čitateljskih kompetencija i pismenosti, upravljanja bibliotekom kao multimedijalnim centrom, te saradnju s nastavnim osobljem. Osnaživanje međuprofesionalne saradnje nastavnika i bibliotekara predstavlja i paradigmatiku promjenu u podučavanju pismenosti te, kako navode J. Pihl, K. van der Kooij i T. Carlsten (2017), riječ je o filozofskim, pedagoškim i strukturalnim implikacijama rekonceptualizacije podučavanja pismenosti kao oblicima društvenih praksi, a ne tek autonomnih vještina.

Nesumnjivo da ovako uključivanje školskih biblioteka/bibliotekara u odgojno-obrazovne procese pretpostavlja postojanje adekvatnih zakonskih propisa, profesionalno obučeni kadar, programe cjeloživotnog učenja kao i stabilno finansiranje/stimuliranje. Naime, učestvovanje biblioteka u društvu znanja je određeno, ne samo izgradnjom i održavanjem bibliotečkih zbirki nastavnih materijala već i usmjeravanjem na pedagoške pretpostavke digitalnog obrazovanja koji bi trebali biti sastavni dio i edukativnih programa školskih biblioteka. Promicanje pismenosti i čitanja, medijska i informacijska pismenost, kritičko mišljenje, istraživački usmjerena podrška nastavnom procesu, kreativno i odgovorno rješavanje komunikacijskih problema integracijom digitalne tehnologije, tako traži sistematsko stručno usavršavanje kao i uvažavanje bibliotekara kao integrativne tačke procesa učenja za 21. vijek. Stoga se pozivanje na IFLA/ UNESCO smjernice za školske biblioteke čini prilikom da se programima medijske i informacijske pismenosti

postojeći resursi škole aktualiziraju i pozicioniraju kao karike sistematskog apomedijacijskog usmjeravanja izazova digitalne transformacije. Nedostatnom i/ili slabom iskorištenošću javnih i školskih biblioteka unaprijed se odustaje od sistemskih resursa koji se u Strateškom okviru za evropsku saradnju u području obrazovanja i osposobljavanja (Education and Training 2020 Framework) prepoznaju kao iznimno značajne poluge razvoja koje trebaju političku i ekonomsku podršku da bi se njihov potencijal da unapređuju razvoj medijske i informacijske pismenosti ujedno prepoznao i kao mjesto afirmacije zajednice učenja (Huysmans 2016).

Digitalni jaz u informacijskom društvu opisuje se kategorijama „informatijski bogata“ i „informatijski siromašna“ (društva) u odnosu na mogućnosti/ nemogućnosti pristupa informatijsko-komunikacijskim tehnologijama. Kako je danas već moguće govoriti i o „drugom valu digitalnog jaza“ koji se odnosi na sposobnost i mogućnosti korištenja digitalnih izvora posredstvom Mreže, upravo nove IFLA-ine smjernice trebaju biti posmatrane iz perspektive koja potcrtava značaj i važnost saradnje između nastavnika i bibliotekara. Za održivu implementaciju pristupa podučavanja pismenosti kroz partnerstvo nastavnika i bibliotekara neophodno ga je definirati, ne samo kao odgovor na obrazovne izazove informatijskog društva već utemeljiti profesionalnom i institucionalnom saradnjom, drugim riječima, „partnerstva impliciraju profesionalne i institucionalne sporazume da se saraduje na podučavanju pismenosti (...) na nivou upravljanja školama što znači da su partnerstva nastavnika i bibliotekara uključena u strateške planove škola, te formalizirana kroz nastavne planove svih nivoa obrazovanja, od predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog.“ (Pihl, van der Kooij i Carlsten 2017, 2-3).

Pored toga, sintagmu „digitalna kompetencija“ (razumijevanje utjecaja digitalizacije na društvo, sposobnost korištenja i razumijevanja digitalnih medija, kritički i odgovoran pristup, rješavanje problema i prevođenje ideja u praksu) također treba uzeti kao ključnu pretpostavku i izazov za unapređenje bibliotečkih programa i usluga. Insistiranjem na ohrabivanju pristupa programima medijske i informacijske pismenosti kao kroskurikularne kompetencije u osnovnim i srednjim školama (Vajzović et al. 2019), izravno se iskazuje podrška razvoju društva otvorenog znanja u kojem biblioteke, odnosno bibliotekari, mogu biti posmatrani „kao centralne tačke međupredmetnog rada na medijskoj i informatijskoj pismenosti s nastavnicima i učenicima“ (140). Previdjeti mogućnosti aktualizacije biblioteke

kao svojevrsnog „laboratorija“ za osnaživanje raznorodnih vještina korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija značilo bi odustati od ishoda učenja koji bi trebali biti u fokusu reforme savremenih obrazovnih planova i programa. U tom svjetlu, odgovornosti bibliotekara (informacijskih stručnjaka) da svojim aktivnostima doprinose promicanju transformativnih potencijala digitalnog učenja ne bi smjele ostati zaobidene u kurikulumnoj reformi koja bi, u strateškoj afirmaciji školskih biblioteka, mogla tražiti potporni instrument uključivanja zajednice koja ulazi u umreženo društvo. Drugačije govoreći, fokusiranjem na medije i njihovu društvenu funkciju, kao i procese pretraživanja, korištenja i kreiranja informacija, bibliotekari bi trebali predstavljati predvodnicu digitalne pedagogije utemeljene na tehnikama organizacije umreženog znanja. Smjernice IFLA-e (2015), u kojima se naglašava bitnost evaluacije funkcije školske biblioteke, kako bi se unaprijedile i razvijale različite informacijske usluge tako potiču kako kolaborativnu komponentu razmjene znanja tako i ojačavanje saradničkog odnosa koji uključuje bibliotekare, nastavnike, upravu škole i IT stručnjake. UNESCO-ov „Program obuke informacijske i medijske pismenosti za nastavnike“ (2015) akcentira tri ključna područja učenja i poučavanja:

- a) razumijevanje medijske i informacijske pismenosti za demokratiju i društvenu participaciju;
- b) evaluaciju medijskih sadržaja i informacijskih izvora;
- c) stvaranje i korištenje medija i informacija.

U sprezi s IFLA-inim smjernica za školske biblioteke (2015) curriculum bi mogao postati strateški alat aktualizacije medijske i informacijske pismenosti u osnovnom i srednjem obrazovanju gdje se školska biblioteka posmatra kao centralna tačka „hibridnog modela višekomponentne integracije“ (Vajzović et al. 2019, 140) cjeloživotnih kompetencija. Kako „školske knjižnice prepoznaju važnost posjedovanja strateškog okvira za poučavanje medijskih i informacijskih vještina te pridonose unapređenju učeničkih vještina u suradnji s nastavnicima“ (IFLA 2015) za provođenje ovog modela bi stoga bilo neophodno (savremenu) školsku biblioteku razumijevati kao multimedijalno središte, informacijsko-komunikacijski centar, a školskog bibliotekara uvažiti i prihvatiti kao ravnopravnog aktera (stručnog saradnika) u odgoju i obrazovanju učenika: „Školski bibliotekari su vitalni partneri za stvaranje škola koje omogućavaju učenicima da uče uz upotrebu višestrukih izvora i komunikacijskih kanala. Školske biblioteke informacijskog doba su dinamični

centri učenja u kojima su bibliotekari primarni agenti dizajniranja škola za učenje u 21. vijeku“ (Kuhlthau 2010, 17 prema Pihl, van der Kooij i Carlsten 2017). Ovo je ujedno i jedan od ključnih momenata prepoznavanja načina da se školska biblioteka posmatra kao sistemski resurs za provođenje MIP curriculumu, te je stoga podrška procesima njihove aktualizacije direktno u korelaciji s strategijskim opredjeljenjem razvoja informacijskog društva, obrazovnih politika, kurikularnih reformi i profesionalnog usavršavanja.

U zaključnim razmatranjima možemo reći da medijska i informacijska pismenost, posmatrana kao proširena konceptualizacija pismenosti (odgovor na savremeno tehnokulturalno okruženje), predstavlja imperativan skup vještina i znanja o (digitalnom) informacijskom okruženju. Digitalne tehnologije nisu puki alati već sile novog ekosistema koje, kako ističe L. Floridi (2014), utječu na našu percepciju sebe, naše međusobne odnose, naš koncept (predstavu) stvarnosti i naše interakcije u njoj. Internet i digitalne tehnologije predstavljaju disruptivnu društvenu silu koja zahtijeva prilagodbu pedagoških pristupa kako bi se promišljalo promijenjeno obrazovno okruženje, „kolaborativnim hrvanjem s informacijskim problemima“ (Farkas 2012, 91). Transformacija uloge školske biblioteke i bibliotekara se tako ogleda u redizajniranju prostora učenja aktivnim pristupom podrške stvaranju digitalnog (medijski i informacijski) pismenog građanstva, a ključne kompetencije školskog bibliotekara bi stoga trebale predstavljati (Ahlstet et al. 2015):

- a) sposobnost motiviranja za daljnje učenje (učiti kako učiti);
- b) vještine podučavanja i mentoriranja pojedinaca i grupa u procesima učenja;
- c) digitalna kompetencija s fokusom na procese pretraživanja informacija iz korisničke perspektive;
- d) sposobnost upotrebe metoda posredovanja i komuniciranja sadržaja;
- e) povezivanje medija i sadržaja s individualnim potrebama učenika;
- f) predstavljanje izvora učenja i organizacija dostupnosti informacija.

U tom svjetlu, sagledavanje potencijala redizajniranja uloge (školskih) biblioteka, njihovo pretvaranje u centre informacijskog i medijskog opismenjavanja predstavljalo bi stratešku okosnicu inoviranja savremenih destinacija digitalnog učenja.

Literatura

- Ahlstedt, Karin, Inga Andersson, Sofia Hög, Jenny Lindmark i Bo Westas. 2015. "School Libraries for All." U *Global Action on School Library Guidelines*, uredile Barbara A. Schultz-Jones i Dianne Oberg, 111-121. The Hauge: De Gruyter Saur. doi:<https://doi.org/10.1515/9783110362664>.
- Bhabha, Homi K. 2004. *The location of culture*. London: Routledge.
- Čelebičić, Ivona, Sidik Lepić i Andrea Soldo. 2014. *Vjeronauka / Društvo, kultura, religija / Zdravi životni stilovi: Efekti uvođenja alternativnih predmeta vjeronauci u osnovnim školama Kantona Sarajevo*. Sarajevo: Fond otvoreno društvo. Pristupljeno: april 8. 2021. https://osfbih.org.ba/images/Progs/00-16/ED/Vjeronauka_kultura_drustvo.pdf
- Deklaracija o značaju medijske i informacijske pismenosti u BiH. 28. 1. 2019. Pristupljeno 12. 4. 2020. https://www.onlinepeticija.com/deklaracija_o_znacaju_medijske_i_informacij_ske_pismenosti_u_bih#form
- Evropska komisija za obrazovanje i izobrazbu. 2020. *Education and Training 2020 Framework*. Pristupljeno 12. 4. 2020. https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_hr.
- Farkas, Meredith. 2012. "Participatory Technologies, Pedagogy 2.0 and Information Literacy." *Library Hi Tech (Library Faculty Publications and Presentations)* 30 (1): 82–94. doi:10.1108/07378831211213229.
- Floridi, Luciano, ur. 2012. *The Onlife Manifesto: Being Human in a Hyperconnected Era*. Cham: Springer Nature. Pristupljeno 12. 4. 2020. doi:10.1007/978-3-319-04093-6.
- Freire, Paul. 1972. *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Grizi, Alton, i Kerolin Vilson, ur. 2015. *Medijska i informaciona pismenost: Program obuke nastavnika*. Prevela Gordana Ljubanović. Cetinje: Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević”; Biblioteka Plus. Pristupljeno 12. 4. 2020. https://www.nb-cg.me/fajlovi/IMP_Program_za_nastavnike_PRERADA.pdf.
- Harlan, Mary Ann. 2019. "Fiction as information: A look at reading as information source." Uredio J.L. Branch-Mueller. *Proceedings of the 48th Annual Conference of the International Association of School Librarianship and the 23rd International Forum on Research in School Librarianship*. Edmonton: University of Alberta. 1-10. Pristupljeno 12. 2. 2020. <https://journals.library.ualberta.ca/slw/index.php/iasl>.
- Hibert, Mario. 2020. „Kritička medijska i informacijska pismenost: Medijska i informacijska pismenosti u školskoj biblioteci.“ U *Medijska i informacijska*

pismenost: istraživanje i razvoj. Uredio Emir Vajzović. 27-34. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerzitet u Sarajevu.

- Huysmans, Frank. 2016. *Promoting Media and Information Literacy in Libraries - Research for Cult Committee*. Brussels: European Parliament; Directorate-General for Internal Policies; Policy Department B: Structural and Cohesion Policies. Pristupljeno 12. 4. 2020. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_IDA%282017%29573454.
- Jandrić, Petar. 2014. *Digitalno učenje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kranjec-Cižmek, Vesna, i Vida Milek, ur. 2000. *UNESCO-ov Manifest za školske knjižnice*. Pristupljeno 12. 4. 2020. <https://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-hr.pdf>.
- Pihl, Joron, Kristin Skinstad van der Kooij, i Tone Cecillie Carlsten, ur. 2017. *Teacher and Librarian Partnerships in Literacy Education in the 21st Century*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Rushkoff, Douglas. 2013. *Present shock: When everything happens now*. New York: Current.
- Saetre, Tove Pemmer, i Glenys Willars. 2004. *IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice*. Prevela Irena Kranjec. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Schultz-Jones, Barbara, i Dianne Oberg, ur. 2015. *IFLA School Library Guidelines*. Den Haag: IFLA.
- Schultz-Jones, Barbara, i Dianne Oberg, ur. 2016. *IFLA-ine smjernice za školske knjižnice*. Prevele Irena Gašparović i Dina Mašina. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. Pristupljeno 12. 2. 2020. <http://www.husk.hr/hdoc/Smjernice.pdf>.
- Stommel, Jesse. 2014. *Critical Digital Pedagogy: a Definition*. novembar 17. Pristupljeno: april 8. 2021. <https://hybridpedagogy.org/critical-digital-pedagogy-definition/>.
- The European Commission's science and knowledge service. 11 11. 2020.
- Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)*. 11 11. 2020. Pristupljeno 12. 4. 2020. <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcompedu>.
- The International Association for School Librarianship*. 2020. Pristupljeno 12. 4. 2020. <http://www.iasl2019.hr/>.
- Vajzović, Emir, Lejla Turčilo, Haris Cerić, Amer Osmić, i Lamija Silajdžić. 2019. "Uvođenje medijske i informacijske pismenosti u obrazovni sistem - procjena kompetencija nastavnika za podučavanje medijske i informacijske pismenosti

Odrastanje učenja: Društvo, kultura, religija u digitalno doba

u Kantonu Sarajevo." *Sarajevski žurnal za društvena pitanja*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka. (VIII): 131-163.

Vajzović, Emir, Mario Hibert, Lejla Turčilo, Vuk Vučetić, Lamija Silajdžić. 2021. *Medijska i informacijska pismenost: dizajn učenja za digitalno doba*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

Vajzović, Emir. ur. 2020. *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

3. Dinamički digitalni objekti učenja i Otvoreni obrazovni resursi

Nova kultura učenja nastala razvojem Web 2.0. alata od sredine prve dekade drugog milenija fokusirana je na otvorene obrazovne prakse⁹ uključivanje u dinamične, interaktivne i kolaborativne mreže, zajednice, te naglašenu orijentaciju ka dijeljenju znanja. Bit tzv. otvorene pedagogije čine **otvoreni obrazovni resursi** (Open Educational Resources – OER¹⁰), odnosno mogućnost da se sadržaju učenja pristupi slobodno uz mogućnost njegovog ponovnog korištenja, prerađivanja, modificiranja i redistribuiranja (Hegarty 2015). Hegarty izdvaja osam atributa otvorene pedagogije: **1) participatorne tehnologije** (Web 2.0. društvene mreže, mobilne aplikacije); **2) ljudi, otvorenost, povjerenje** (razvijanje povjerenja, samopouzdanja, te otvorenosti za rad s drugima); **3) inovativnost i kreativnost** (ohrabrivanje spontane inovativnosti i kreativnosti); **4) dijeljenje ideja i resursa** (slobodna diseminacija znanja); **5) umrežena zajednica** (participacija u umreženoj zajednici profesionalaca); **6) proizvodnja sadržaja od učesnika u procesu učenja** (podupiranje i olakšavanje stvaranja otvorenih obrazovnih sadržaja od učesnika procesa učenja); **7) reflektivna praksa** (uključivanje u prilike za reflektivne prakse); **8) recenziranje** (doprinos otvorenom komentiranju radova drugih); (Vajzović et al. 2021).

Strateški pristup predstavljen kroz tzv. *Hibridni model višekomponentne integracije MIP-a*, kao jedinstveni holistički inkluzivni model koji razvija Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu od 2017. godine, predstavlja način integracije medijske i informacijske pismenosti u društvo, ali, prije svega, u strukturu obrazovnih sistema, koji uključuje i horizontalnu i vertikalnu integraciju. Medijska i informacijska pismenost je proces, a ne stanje i na tim postavkama je razvijen *Hibridni model*, a odbačena opcija uvođenja zasebnog predmeta u osnovnim i srednjim školama. Fokus je na principima i

⁹ Otvorene obrazovne prakse prema definiciji konstituira širok opseg praksi koje se odnose na stvaranje, korištenje i upravljanje otvorenim obrazovnim resursima u cilju unapređenja kvaliteta i inovativnosti obrazovanja. (OPAL 2011)

¹⁰ Kolaborativno stvaranje i otvorena dostupnost, kako objekata učenja, tako i okruženja učenja, jedna je od temeljnih pretpostavki uključivanja odnosno davanja podrške pokretu za Otvorene obrazovne sadržaje (Open Educational Resources) kojim je u proteklih dvadeset godina stvorena prigoda za transformativne procese učenja i podučavanja.

sadržajima za razvoj krovne kompetencije medijske i informacijske pismenosti u okviru (reformne) obrazovnog sistema i društva.

Integralni elementi neophodni za izvodiv i održiv proces u digitalnom dobu su: **Dinamični digitalni objekti učenja**; **Otvoreni obrazovni resursi** (engl. OER – Open Educational Resources); i **Metoda vođenog istraživačkog učenja** - učenja kroz istraživanje koje je kao takvo prilagođeno razvoju kompetencija medijske i informacijske pismenosti.

Hibridni model višekomponentne integracije kao način integracije medijske i informacijske pismenosti u obrazovne sisteme uključuje i horizontalnu i vertikalnu integraciju. Vertikalna integracija podrazumijeva razvoj nauke, istraživanja i cjeloživotno obrazovanje budućih nastavnika, što će kroz nauku i istraživanje pružiti podršku donosiocima odluka, osigurati stručno i profesionalno usavršavanje, te rad s nastavnicima, bibliotekarima i ostalim akterima svih nivoa obrazovnog sistema. Horizontalna integracija podrazumijeva kroskurikularnu saradnju nastavnika i bibliotekara u okviru nastavnih programa i planova, te ishoda učenja. U tom kontekstu, fokus je na principima i sadržajima za razvoj medijske i informacijske pismenosti, kao krovne kompetencije, u okviru obrazovnog sistema i društva.

Dinamičke digitalne objekte učenja možemo smatrati nezaobilaznim i nužnim iskorakom u kontekstu digitalne transformacije obrazovanja. U najširem smislu, govorimo o digitalnim nastavnim sadržajima (digitalnim izvorima koji se koriste u učenju i podučavanju) dok u užem smislu to predstavljaju digitalni sadržaji izrađeni za učenike konkretne škole u svrhu njihovog korištenja, ali i modifikiranja, distribuiranja, kopiranja i slično u procesu učenja. Najčešći digitalni nastavni sadržaji, konkretnije, dinamički digitalni objekti učenja su elektronička knjiga, online kursevi, prezentacije, testovi, animacije, općenito multimedijalni izvori i sadržaji. Temelj razvoja digitalnog nastavnog sadržaja je planiranje instruktorskog dizajna kao procesa u kojem se primjenjuju teorije učenja i pedagoške teorije (kao i različiti principi, tehnike i metode izvođenja nastave) u cilju djelotvornog planiranja i izrade materijala za učenje kako bi se time i oblikovao sam proces poučavanja i učenja u konkretnim nastavnim predmetima i lekcijama (Jandrić, Tomić i Kralj 2016). Ovaj princip, kao temelj uspješnog e-učenja, u konačnici podržava uspostavu **dinamičnog obrazovnog okruženja** koje čine sistemi za upravljanje učenjem, sistemi za upravljanje sadržajem, virtualna okolina za učenje.

Dinamični digitalni objekt za učenje predstavlja svaki digitalni sadržaj koji se pohranjuje u repozitorij zajedno sa skupom metapodataka koji ga opisuju, drugim riječima, digitalni obrazovni sadržaj je svaki sadržaj u digitalnom obliku namijenjen učenju i podučavanju, koji se koristi na računalu ili nekom mobilnom uređaju. Posebno je važno napomenuti kako svaki digitalni objekat učenja mora pratiti metapodatkovni standard za opisivanje objekata učenja i drugih sličnih resursa korištenih u učenju i podučavanju, a u svrhu olakšavanja njihova pronalaženja te omogućavanja optimalne interoperabilnosti. Sljedeća karika koja prati ovaj proces jeste koncept tzv. **otvorenog pristupa obrazovnim sadržajima**.

Otvoreni pristup (engl. Open Access) definira se kao slobodan, besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim (naučnim) informacijama koji omogućava čitanje, pohranjivanje, distribuciju, pretraživanje, dohvaćanje, indeksiranje i/ili drugo zakonito korištenje. Otvoreni obrazovni sadržaji ili resursi (engl. Open Educational Resources – OER) pojam je koji se odnosi na “poduku, učenje i obrazovne materijale u bilo kojem mediju, digitalnom ili drugačijem, koji se nalaze u javnoj domeni ili su dostupni uz otvorene licence koja omogućavaju besplatan pristup tim materijalima, njihovo korištenje, adaptaciju i redistribuciju, bez ograničenja ili uz limitirana ograničenja, te da se takvo otvoreno licenciranje utvrđuje unutar postojećih prava s obzirom na intelektualno vlasništvo, koja su već definirana u relevantnim međunarodnim konvencijama te kao takva, poštuje autorstvo svakog rada” (UNESCO 2012). Na idejama Otvorenog pristupa (digitalnim) obrazovnim sadržajima koji doprinose unapređenju kvalitete obrazovnog procesa i omogućavaju dostupnost obrazovanja svima pod jednakim uvjetima i Otvorenom pristupu koji ubrzava dostupnost i protočnost znanja i informacija svima bez ograničenja na globalnoj razini, te omogućava vidljivost, evaluaciju i unapređenje istraživačkih procesa i rezultata, zasnivaju se demokratizacijski principi obrazovanja. Ideja o slobodnom i neometanom pristupu naučnim publikacijama postala je međunarodnim pokretom i dobija jasne i prepoznatljive ciljeve te strategiju ostvarivanja početkom 2002. godine, formuliranjem Budimpeštanske inicijative za otvoreni pristup (Budapest Open Access Initiative 2002). Kako navodi B. Macan (2018) “kao četiri osnovna polja za ostvarivanje otvorenoga pristupa možemo prepoznati: osvješćivanje međunarodne akademske zajednice o važnosti slobodnoga i neometanog protoka informacija; izgradnju informacijske infrastrukture za ostvarivanje slobodnije naučne komunikacije; osmišljavanje novih poslovnih modela koji bi mogli dovesti do održivog sistema otvorenog znanstvenog

izdavaštva te usvajanje strateških ciljeva i konkretnih poticaja otvorenom pristupu u programskim dokumentima različitih ustanova i organizacija (43).

Izgradnja, odnosno uspostavljanje digitalnih repozitorija¹¹ (spremište digitalnog, elektroničkog materijala; zbirka digitalnih obrazovnih materijala koja omogućava sistematsko upravljanje procesima objavljivanja, pristupa i pohrane nastavnog/ obrazovnog sadržaja) temeljna je pretpostavka uključivanja u procese (kolaborativne) proizvodnje znanja. Zagovaranje i promoviranje otvorenog pristupa, izgradnja informacijske infrastrukture, kao i osmišljavanje održivih modela, te usvajanje načelnih ciljeva i konkretnih poticaja otvorenom pristupu u bosanskohercegovačkoj akademskoj zajednici nema sistemski karakter. Razvijanje politike otvorenog pristupa, iniciranje i promoviranje otvorenosti kao standarda usluga i infrastrukture, kako navode V. Proudman i D. Ball (2018), usmjeravaju vlade, ustanove i finansijere u Evropi ka povezivanju projekata u novi sistem naučne komunikacije. Vijeće Evrope je još 2016. godine, na temeljima rasprava o otvorenoj nauci, donijelo zaključke o postizanju potpunog otvorenog pristupa naučnim publikacijama do 2020. godine, uz traženje najboljih mogućih načina za ponovno korištenje podataka (Vijeće Evrope 2016). Ovdje je posebno važno napomenuti da je učestvovanje biblioteke u promoviranju otvorenog pristupa, edukaciji i informiranju svojih korisnika u vezi s otvorenim pristupom posebno istaknuta karakteristika profesionalne uloge bibliotekara koju naglašava i Koalicija za naučno izdavaštvo i akademske resurse (Scholarly Publishing and Academic Resource Coalition – SPARC). Prije dvije godine na 40. generalnoj konferenciji UNESCO-a, tačnije 25. novembra 2019. godine, 193 države članice jednoglasno su usvojene preporuke¹² za Otvorene obrazovne resurse. Na osnovu tih smjernica, kojima se dodatno promovira obrazovanje za sve i daje podrška razvoju i dijeljenju otvorenih obrazovnih sadržaja za učenje i poučavanje (učenika, studenata, nastavnika i istraživača), ali također na međunarodnoj razini olakšavaju stvaranje, korištenje i prilagodbu kvalitetnih otvorenih obrazovnih sadržaja. Osim toga, u njima je istaknuta važnost donošenja politika koje, ne samo da podupiru otvorene obrazovne sadržaje nego i

---

¹¹ UNESCO, na primjer, u skladu s misijom razmjene znanja, kroz svoj portal Otvoreni pristup publikacijama (Open Access Publications portal) omogućava doseg korisnicima do svojih istraživanja, nalaza i postignuća koji potiču društveni razvoj, te koji mogu biti korisni širokoj javnosti. Na ovom repozitoriju moguće je pronaći veliki broj slobodno dostupnih i korisnih izvora (knjige, časopisi, videoprezentacije i ostale oblike informacija) o pismenosti, rodnoj problematici, okolišu, turizmu, mladima, umjetnosti i drugim disciplinama koji su direktno ili indirektno povezane s problemima društvenog razvoja.

¹² Vidi: UNESCO 2019

potiču razvoj održivih modela otvorenih obrazovnih sadržaja. Ciljevi održivog razvoja (Sustainable Development Goals - SDGs), također poznati kao "Globalni ciljevi", kao univerzalni u poziv na akciju okončanja siromaštva, zaštite planeta i osiguravanja da svi ljudi uživaju u miru i blagostanju, u kontekstu uloge Otvorenih obrazovnih resursa direktno korespondiraju sa ciljem br. 4. "Kvalitetno obrazovanje – osigurati inkluzivno i ravnopravno kvalitetno obrazovanje i promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve". S tim u vezi, predložena mogućnost za integraciju i implementaciju modela učenja za predmet "Društvo, kultura, religija u digitalno doba" je, između ostalog, prilika da se aktualizacijom otvorenog obrazovanja dalje utječe i pridonosi procesu transformacije obrazovnog sistema u skladu s promjenama koje se dešavaju na globalnoj razini.

Na do sada navedeno nadovezuje se i objašnjava **konektivizam**, kao nova paradigma koja predstavlja teoriju ka učenju i znanju pristupa iz konteksta tehnološkog napretka. Za razliku od teorija učenja koje potiču shvatanje da se učenje odvija unutar pojedinca (biheviorizam, kognitivizam, konstruktivizam) konektivistička teorija obuhvata učenje koje se odvija izvan pojedinca (tj. učenje koje je pohranjeno i upravljano tehnologijom). G. Siemens¹³ (2005) drži kako se učenje dešava u zajednici pojedinaca zainteresiranih za određenu temu, te između ostalog, smatra da kao pojedinci više nismo u stanju lično doživjeti i steći znanje koje trebamo iskazati već naše sposobnosti izvodimo iz stvaranja mreža. Na taj se način naglašava tzv. akcijsko znanje koje proces učenja usmjerava ka povezivanju u mreže i njihovo održavanje. Učenjem kroz stalnu izgradnju društvenih veza želi se naglasiti da je kapacitet za učenje važniji od trenutnog znanja, te da početna tačka učenja nije sadržaj već kontakt s osobama, grupama i čvorovima za učenje. Online kursevi, webinar, digitalni alati, dakle, predstavljaju osnovu za ohrabivanje interakcije učenika s tehnologijom, međutim, učenje kroz socijalnu interakciju jeste suštinska odrednica ovog koncepta koji se, de facto, smatra teorijom učenja za digitalno doba. Ipak, konektivizam se nerijetko i dalje smatra tek pedagoškim pristupom, teorijom učenja, a ne pedagoškom teorijom. U konektivističkoj se teoriji znanje obuhvata umrežene odnose, te se učenjem smatra sposobnost uspješnog kretanja kroz mreže (Transue 2013). Učenici se, s jedne strane, ohrabruju u procese konstrukcije znanja otkrivanjem argumenata koji dovode u pitanje

---

¹³ G. Siemens se smatra autorom zaslužnim za razvoj teorije učenja koju nazivamo konektivizam, (*Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age*) ali se također direktno povezuje sa sudjelovanjem u konceptualiziranju i stvaranju Masovnog otvorenog online kursa (MOOC).

uspostavljene načine razmišljanja, dok se, s druge strane, upućuje na isprobavanje novih modela i okvira predstavljanja informacija uz pomoć inovativnih, tzv. otvorenih (obrazovnih, pedagoških) praksi. Osnaživanjem učenika principima otvorenog obrazovanja, izgradnja (korisničkih) zajednica postaje ujedno i nova kultura učenja u okruženju Web 2.0. alata. Otvorene obrazovne prakse računaju s uključivanjem u otvorene i kolaborativne mreže, zajednice, te otvoreno dijeljenje sadržaja uz pomoć digitalnih repozitorija umreženih informacija. Otvoreni obrazovni resursi (Open Educational Resources – OER), ne samo da daju mogućnost da se sadržajima učenja pristupi slobodno uz mogućnost njihovog ponovnog korištenja, prerađivanja, modificiranja i redistribuiranja (Hegarty 2015) već u okruženju otvorenih mreža i digitalnih tehnologija, nove vještine i pristupi učenju postaju nezaobilazne tačke participacije. Ovakva nadogradnja koncepta informacijske pismenosti nerijetko uključuje razumijevanje pojmova poput npr. metapismenost (Mackey i Jacobson 2011; 2014; 2019), te već ranije detaljnije elaboriranog i diskutiranog vođenog istraživačkog učenja (Kuhlthau, Maniotes i Caspari 2015; 2018).

Značaj *Open Education Resource Platformi* (OERP) za učenje u digitalnom okruženju

Jedan od aspekata podrške inoviranom pristupu obrazovanju povezan je s digitalnim alatima i mrežnim pristupom obrazovnim resursima. Pokret „Otvoreno obrazovanje“ omogućava pristup obrazovanju i obrazovnim materijalima, nastavi, vježbama i učenju putem tzv. otvorenih obrazovnih resursa (engl. Open Education Resources – OER). Otvoreni obrazovni resursi bi trebali smanjiti finansijsko opterećenje, poboljšati pristup i povećati uspjeh učenja, prevashodno iz razloga što ih zahvaljujući otvorenoj licenci, svako može legalno i slobodno umnožavati, koristiti i prilagoditi svojim potrebama, te ponovo redistribuirati. Dodatni aspekt ovog procesa čini mogućnost njihovog kontinuiranog nadograđivanja, modificiranja, dopunjavanja, poboljšavanja, te se stoga ovakvi resursi za podučavanja, učenje i istraživanje smatraju iznimno važnom karikom za generiranje promjena

Otvoreni obrazovni resursi za predmet Društvo, kultura, religija (u digitalnom dobu) se tako planiraju distribuirati putem platforme za učenje otvorenog koda razvijene u pilot-projektu za DKR u DD. Njihovo vođenje će najprije biti u nadle-

žnosti Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu koji bi, u saradnji s Ministarstvom za obrazovanje, nauke i mlade Kantona Sarajevo, trebao nastaviti ubuduće razvijati kako bi se održivost ovoga projekta (koji za sada podržava UNICEFBiH) mogla smatrati također i primjerom za slične druge predmete, kurseve i obuke. Osim toga, ideja je na OER platformi omogućiti jedinstveni prostor za učenje nastavnicima i bibliotekarima, učenicima, odnosno različitim akterima procesa cjeloživotnog obrazovanja. Potencijalno stvaranje okruženja za kreiranje zajednice učenja na taj način predstavlja podršku cjeloživotnom učenju na Univerzitetu u Sarajevu (konkretno kroz aktivnosti Instituta za društvena istraživanja, odsjecima za sociologiju, mirovne i sigurnosne studije, politologiju i komunikologiju, te posebno s Katedrom za informacijske nauke Filozofskog fakulteta u Sarajevu).

Prijedlog planiranja tehničko-tehnološke infrastrukture OERP platforme

OERP (Open Education Resource Platform) predstavlja projekt platforme Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka UNSA kao i direktne saradnje Katedre za informacijske nauke Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Platforma za primarni cilj ima reorganiziranje postojećih i novih resursa, uključujući pružanje prostora u kojem će se razvijati dobrobit i saradnja edukacijskog osoblja i polaznika obrazovanja. Da bi platforma bila uspješna, potrebno je donijeti plan i program SDLC (Software Development Life Circle), koji će se koristiti smjernicama, te jasnim planom za njeno uspostavljanje kroz matricu organiziranja, te programiranja tehničko-tehnološkog aspekta, projekcije rizika, te očekivanim beneficijama.

Projektne smjernice se sastoje od:

- Osiguravanja detaljnog rada na različitim nivoima projekta,
- Uspostavljanje smjernica i kreiranja jasnih planiranja,
- Uspostavljanje tehničko-tehnološkog menadžmenta,
- Transparentnosti.

4. Preporuka za OER platformu za Društvo, kultura, religija u digitalnom okruženju

Jedan od ciljeva razvoja koncepta *Društvo, kultura, religija u digitalnom okruženju* jeste i razvoj strukture i plana infrastrukture platforme na kojoj će se postavljati kreirani otvoreni obrazovni sadržaji/resursi (engl. Open Education Resources - OER). Kao pretpostavka realizacije nove obrazovne paradigme, vođenog istraživačkog učenja koje koristi dinamičke digitalne objekte učenja, potreban je OER gdje bi, pored tematskih sadržaja, bilo omogućeno djeljenje i razvoj zajednice (kreativnih) nastavnika i bibliotekara, kao i sadržaja koje učenici proizvedu kroz nastavni proces.

Uzimajući u obzir da je koncept usmjeren upravo na razvoj i širenje OER-a, u izboru najprikladnijeg sistema za postavljanje sadržaja, odlučeno je odabrati jedno od postojećih rješenja otvorenog koda (koje nema poteškoća u pogledu sigurnosti podataka i/ili privatnosti korisnika, kao ni ekonomske održivosti), a ne dostupne komercijalne proizvode, što dodatno pojačava ključne koncepte izvodivosti i održivosti.

Sam kontekst prepoznat je kao važan faktor u odabiru najprikladnije baze za platformu, kao i dodatni zahtjevi, poput dostupnosti dokumentacije, fleksibilnosti sistema, mogućnosti različitih preinaka sistema i njegove integracije s drugim sistemima, zahtjevi instalacije i održavanja, jednostavnost upotrebe sistema, ali i kapaciteti sistema u smislu zadovoljavanja specifičnih potreba koncepta vezanih uz izradu, prezentaciju, organizaciju i diseminaciju OER-a.

Nakon temeljite procjene postojećih raznolikih rješenja otvorenog koda, **Moodle (Modularno objektno-orijentirano dinamičko obrazovno okruženje)** prepoznat je kao najprikladniji sistem za upravljanje učenjem otvorenog koda, odnosno kao najpodesnija osnova za OER platformu. Takav izbor rezultat je i činjenice da je Moodle već implementiran u mnogim obrazovnim institucijama u Kantonu Sarajevo, većina bibliotekara, nastavnika i učenika je upoznata s ovom platformom, pri čemu ni manje iskusni učesnici školskog sistema obrazovanja, ne bi trebali imati značajnih prepreka u korištenju Moodlea, s obzirom na višestruke karakteristike ovoga sistema koje pogoduju pozitivnom korisničkom iskustvu i korište-

nju. Moodle može biti jednostavno korišten uz postojeće platforme koje se koriste u osnovnim i srednjim školama.

Moodle (Modularno objektno-orijentirano dinamičko obrazovno okruženje)¹⁴ jedan je od najpopularnijih sistema za upravljanje učenjem otvorenog koda. Moodle Statistics iz marta 2021. pokazuje da Moodle već ima oko 263 miliona korisnika iz 243 države, da je dostupan na više od 120 jezika, 35 miliona kurseva te da ima čak oko 1.700 različitih korisnih dodataka. (Moodle Statistics 2021) Korištenje Moodlea je omogućeno pod GNU General Public License, sistem je dobro dokumentiran i redovno se ažurira. Prema Cole i Foster (2008), neke od najvažnijih prednosti Moodlea treba prepoznati u tome što je „slobodno dostupan, izgrađen na ispravnoj obrazovnoj filozofiji i što ima mnogobrojnu zajednicu korisnika koja ga podržava i razvija. Može se takmičiti s velikim komercijalnim sistemima u smislu njegovih karakteristika i lako ga je proširiti."

Kao pretpostavke uspješnog razvoja i široke upotrebe OER platforme identificirani su sljedeći elementi:

- platforma se treba temeljiti na sigurnim rješenjima otvorenog koda,
- platforma treba biti jednostavna za upotrebu (za različite korisnike),
- platforma treba omogućiti jednostavno i efikasno upravljanje kursevima i sadržajem te osigurati odgovarajuće sheme metapodataka,
- platforma treba biti fleksibilna i dopunjiva,
- platforma treba pružati moderne alate za podučavanje i učenje,
- platforma treba omogućiti definiranje različitih uloga korisnika,
- platforma se treba (ukoliko je to neophodno) jednostavno integrirati s drugim sistemima i aplikacijama.

Moodle, kao virtualno okruženje za učenje, udovoljava primarnim zahtjevima implementacije OER platforme koji se odnose na **tehničku dokumentaciju** (dostupnost dokumentacije), **pravne aspekte** (Moodle se objavljen pod licencom GNU General Public License), te **finansijske aspekte** (upotreba, instalacija i održavanje Moodlea zahtijeva minimalna finansijska ulaganja).

U vezi s **aspektima sadržaja, komunikacije i učenja**, valja naglasiti da se u Moodleu svi sadržaji mogu jednostavno kreirati, kopirati, modificirati, brisati itd.,

---

¹⁴ Dostupno na: <https://moodle.org/>

te koristiti na različitim uređajima. Također, Moodleove mogućnosti daljnjeg proširenja kurserva, njihove strukture i pripadajućih sadržaja smatraju se veoma važnim u daljnjem razvoju OER platforme (razvoj novih kurseva i pripadajućih sadržaja). Pored pomenutog, Moodle nudi široku paletu različitih i modernih alata za nastavnike, bibliotekare i učenike, mogućnosti da komuniciraju na sinhrono i asinhrono načine, npr. e-mailom, videokonferencijama, chatom, wikijima, blogovima itd.

Kao osnova za OER platformu, Moodle omogućava korisnicima sistema da postavljaju i dijele video, audio, slikovne, multimedijalne i druge sadržaje i/ili aktivnosti, a što je u tom pogledu najvažnije, Moodle je integrirao LOM (Learning Object Metadata Standard) standard za opisivanje objekata učenja.

Korištenjem Moodlea kao osnove za OER platformu u okviru cijelog DKR u DD koncepta, moguće je, dakle, uz minimalna finansijska ulaganja, udovoljiti specifičnim zahtjevima općeg cilja u vezi s izradom, prezentacijom, organizacijom i distribucijom digitalnih dinamičkih objekata učenja, odnosno otvorenih obrazovnih sadržaja kreiranih u okviru procesa pripreme i realizacije nastave predmeta DKR.

Za potrebe pripreme konkretne implementacije koncepta, u nastavku je sažet prikaz razvoja same platforme, ali i objekta, definicija i rezultata koji su očekivani.

1. *U pogledu tehničko-tehnološkog segmenta, potrebni su sljedeći koraci:*

- a) Uspostavljanje vizuala i frontend tehnologije;
- b) Uspostavljanje backend tehnologije;
- c) Uspostavljanje baze podataka;
- d) Uspostavljanje sigurnosti.

2. *Za SDLC (Software Development Life Circle), u pogledu ljudskih resursa, tim koji je potreban za uspostavljanje SDLC tehničko-tehnološkog dijela jeste:*

- a) dva/ije programera/ke;
- b) sigurnosni/a istraživač/ica;
- c) projektni/a menadžer/ica.

Odgovornosti za provođenje i određivanje zadataka bit će dogovorene unutar samog projektnog odlučivanja. Za sam *Software life cycle model* se sastoji od sljedećeg:

- Frontend tehnologija:

Frontend će biti implementiran kroz tri jezika: HTML, CSS i JavaScript za potrebe dinamičnog vizuala i funkcionalnosti. Framework koji će se koristiti jeste Vue.js, koji je jedan od boljih frameworka za usklađivanje grafičkog i tehnološkog dijela aplikacije. U kontekstu frontend tehničko-tehnološke implementacije, potrebno je kreirati jasan i striktan plan platforme kroz grafički dizajn, da bi se sama platforma mogla implementirati. Funkcionalnost Vue.js kao frameworka za programiranje, dokazana je kao dobra za velike ili srednje projekte unutar softverskog developmenta.

- Backend tehnologija:

Backend tehnologija se primarno sastoji od funkcionalnosti i povezivanja grafičkog i frontend sučelja s funkcionalnim elementima same platforme. U kontekstu backend tehničko-tehnološkog dijela, koristit ćemo programski jezik Python s izgradnjom na Django frameworku, koji je trenutno najbolji za funkcionalnost i kreiranje velikih ili srednjih softverskih projekata.

U kontekstu backend tehnologije, potrebno je izgraditi jasne vizije kakvu funkcionalnost priželjkujemo na projektu i koje su osnovne karakteristike samih resursa, korisnika/ica i platforme.

- Sigurnosno sučelje:

Sigurnosno sučelje i funkcionalnost same platforme podrazumijeva implementaciju sigurnosnih funkcionalnosti koje će primarno imati ulogu osiguravanja resursa i korisnika/ica, te bolju upotrebu i izdržljivost platforme.

Sigurnosni elementi koji će biti ispunjeni na kraju uspostavljanja softvera jesu:

- Penetracijsko testiranje platforme da bi se izgradio model rizika;
- Ispravljanje modela rizika u samoj platformi kroz već postojeća rješenja;
- Kreiranje sigurnosnog modela za platformu;
- Implementacija sigurnosnih mjera u developmentu same platforme;

- Ispravljanje potencijalnih sigurnosnih grešaka unutar korištenja beta verzije platforme;
- Pregledi.

SDLC u drugoj fazi, nakon uspostavljanja tehničko-tehnološkog dijela, sastoji se od dva dijela:

- a) Revizije dizajna platforme;
- b) Revizije testova i sigurnosti.

Obje revizije podrazumijevaju individualnu dokumentaciju koju će provoditi projektni menadžer/ica i pratiti razvoj revizija, te potencijalne ispravke unutar same platforme.

Primarna revizija podrazumijeva pregled dizajna koji je dokumentaran i sistematiziran, te potom implementiran unutar same platforme kroz tehničko-tehnološko uspostavljanje. Potom slijedi revizija testiranja na sigurnosne i druge rizike, te funkcionalnosti koda gdje se u korist funkcionalnosti kreira moguće modifikiranje same platforme.

Sekundarna revizija koju je potrebno izvršiti jeste revizija postavljanja platforme za javno korištenje, gdje je potrebno u potpunosti isplanirati i ispratiti plan menadžmenta projekta. Finalna revizija podrazumijeva potpunu reviziju projekta kroz tehničko-tehnološke funkcionalnosti i sigurnosne funkcionalnosti.

3. Uspostavljanje sistema za SDLC

Sam ekosistem formiranja platforme implicira da će platforma biti uspostavljena na Fakultetu političkih nauka UNSA-e, gdje će se u kontroliranim uvjetima uspostaviti, modificirati i verificirati značajke same platforme. S obzirom na to da će s tehničke strane FPN UNSA voditi brigu o platformi, osiguravamo izvodivo i održivo rješenje. Krajnje tačke softvera će biti uspostavljanje i dokumentiranje unutar faze razvoja backend developementa, kroz integrirani frontend softver s grafičkim dizajnom i vizualima potrebnim za platformu.

Adekvatna primjena i razvoj strukture, infrastrukture, tehničko-tehnoloških i sigurnosnih rješenja će omogućiti da predloženi koncept Društvo, kultura, religija

u digitalnom dobu bude alat za osnaživanje procesa učenja prema zamišljenom hibridnom modelu višekomponentne integracije.

Literatura

- “Budapest Open Access Initiative (BOAI).” 2002. Budapest. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>
- Cole, Jason, i Helen Foster. 2007. *Using Moodle: Teaching with the Popular Open Source Course Management System*. O'Reilly Media, Inc. Pristupljeno: april 9. 2021. https://docs.moodle.org/39/en/Using_Moodle_book
- European Council. (2016). *The transition towards an Open Science system - Council conclusions*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-INIT/en/pdf>
- Hegarty, Bronwyn. 2015. “Attributes of Open Pedagogy: A Model for Using Open Educational Resources.” *Educational Technology* 55 (4): 3-13.
- Jandrić, Petar, Vesna Tomić i Lidija Kralj. 2017. *E-učitelj – suvremena nastava uz pomoć tehnologije*. Zagreb: CARNet.
- Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, Ann Caspari. 2015. *Guided Inquiry: Learning in the 21st Century*. Santa Barbara: Libraries Unlimited.
- Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, i Ann Caspari. 2019. *Vođeno istraživačko učenje – učenje u 21. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga.
- Macan, Bojan. 2018. “Osiguravanje Otvorenog Pristupa Znanstvenim Publikacijama – Tko, Što i Kako?” U *Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju*. Uredila Ivana Hebrang Grgić, 59–79. Zagreb: Školska knjiga.
- Mackey, P. Thomas, i Trudi E. Jacobson, ur. 2019. *Metaliterate Learning for the Post-Truth World*. Chicago: ALA Neal-Schuman.
- Mackey, P. Thomas, i Trudi E. Jacobson. 2011. “Reframing Information Literacy as a Metaliteracy” *College & Research Libraries* 72 (1): 62-78.
- Mackey, P. Thomas, i Trudi E. Jacobson. 2014. *Metaliteracy: Reinventing Information Literacy to Empower Learners*. Chicago: Neal-Schuman/ALA Editions; London: Facet.
- n.d. 2021. *Moodle*. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://moodle.org/>
- n.d. 2021. *Moodle Statistics*. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://stats.moodle.org/>
- OPAL. 2011. *OEP Guide: Guidelines for Open Educational Practices in organisations*. Open Education Quality Initiative (OPAL).

- Proudman, Vanessa, i David Ball. 2018. "Europski predvodnici otvorenog pristupa". U *Otvorenost u znanosti i visokom obrazovanju*. Uredila Ivana Hebrang Grgić, 298–304. Zagreb: Školska knjiga.
- Siemens, George. 2005. "Connectivism: A learning theory for the digital age." *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning* 2(1): 3-10. Pristupljeno: januar 22. 2021.
<https://lidtfoundations.pressbooks.com/chapter/connectivism-a-learning-theory-for-the-digital-age/>
- Transue, Beth. M. 2013. "Connectivism and information literacy: moving from learning theory to pedagogical practice." *Public services quarterly* 9(3): 185–195.
- UNESCO. 2012. *OER Declaration*. Paris. Pristupljeno: april 13. 2021.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246687>.
- UNESCO. 2019. *Draft Recommendation on Open Educational Resources*. Accessed april 13, 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370936>.
- Vajzović, Emir, Mario Hibert, Lejla Turčilo, Vuk Vučetić, Lamija Silajdžić. 2021. *Medijska i informacijska pismenost: dizajn učenja za digitalno doba*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.

II DIO: PRILAGOĐAVANJE NPP DKR U DIGITALNOM DOBU

Polazna tačka za razvoj ovog pristupa i sadržaja je bio važeći nastavni plan i program (NPP) za osnovne škole u Kantonu Sarajevo koje je usvojilo Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade za predmet: DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA (Sarajevo, juni 2018. godine)¹⁵.

Iako bi sam NPP trebao doživjeti tranziciju ka konceptu ishoda učenja kroz proces kurikularne reforme, ovakav trenutno važeći je prihvatljiv okvir tematskih cjelina kroz koje nastavnik, bibliotekar i učenicu mogu (po)staviti **istraživačku učionicu tj. učenje sadržaja kroz istraživački proces.**

Kontekst digitalnog doba u svim tematskim cjelina je neizbježan, jer u državi kako što je Bosna i Hercegovina koja ima veoma visoku stopu internetske penetracije, sve niža starosna dob djece koja svoja interesovanja, zabavu, druženja, pa i proces odrastanja povezuju s Mrežom. (Vajzović, 2020). Sada već značajan broj djece je „umrežen“ i prije polaska u osnovnu školu. Stoga, od prvog razreda je potrebno razvijati dječje razumijevanje i razlikovanje društva, kulture i religije u fizičkom i digitalnom (virtuelnom) prostoru, te ka ishodima učenja koja su im u tom trenutku potreba, a u skladu s predmetnim curriculumima.

U metodologiji izrade predmetnih curriculuma, svaki predmetni curriculum sadrži: opis predmeta, ciljeve izučavanja predmeta, oblasnu strukturu, ishode učenja, učenje i poučavanje te vrednovanje. Predmetni curriculum iz predmeta Društvo/Kultura/Religija trebao je biti (nije završen do pisanja ovog teksta) kombinacija ishoda iz jezičkih i društveno-humanističke grupe predmeta i dodatno pomoći u ostvarivanju pojedinih ishoda iz navedene grupe predmeta.

U samom opisu predmeta Društvo/Kultura/Religija valja naglasiti da se izučava od I do IX razreda osnovne škole, jedan čas sedmično 34 ili 35 časova godišnje. Ovo

---

¹⁵ Na osnovu Člana 70. Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine, a u vezi sa Članom 24. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju, ministar za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo imenovao je Komisiju za izmjenu nastavnih programa za osnovnu školu iz nastavnog predmeta DRUŠTVO/RELIGIJA/KULTURA: Komisija: 1. mr. sci. Amra Imamović, Osnovna škola „Fatima Gunić“; 2. Ismeta Trepalovac, Druga gimnazija Sarajevo.

je alternativni nastavni predmet namijenjen učenicima koji ne pohađaju nastavu Vjeronauka, a koncipiran je tako da mladi uče i prakticiraju osnovna pravila etike, demokratije, upoznaju se s ljudskim i dječijim pravima, vrijednostima demokratskog društva, različitim kulturama, religijama i pripremaju se za život u multikulturalnom društvu, odnosno razvijaju svoje moralne, društvene i građanske kompetencije.

Građanske kompetencije prepoznate su u nizu ključnih kompetencija koje podržavaju obrazovni sistemi i neophodno ih je razvijati, ne samo kroz posebne predmete, već kao integralni dio nastave i učenja. U prvom redu neophodno je da se škola razvija kao model demokratske zajednice u kojoj će se svi osjećati ravnopravno, uvaženo, u kojoj će dostojanstvo svakog učenika/učenice biti poštovano i u kojoj će se razvijati odnosi povjerenja i saradnje. Kad se govori o kompetencijama, treba istaći da se misli na znanja, vještine, stavove, vrijednosti, neophodne za uspješno obavljanje nekoga posla, a tiču se obrazovanja, odnose se na ishode učenja, odnosno očekivana postignuća učenika/učenica.

Učenje i poučavanje nastavnoga predmeta Društvo/Kultura/Religija usmjerava učenika na:

- Poštovanje jednakosti i prava svih ljudi, te prihvatanje različitosti;
- Spoznavanje sebe i odnosa čovjeka prema drugima;
- Uvažavanje i poštovanje posebnosti u religijama;
- Navike kulturnog ponašanja i moralne osobine ličnosti;
- Doprinos zdravoj i svestranoj ličnosti učenika;
- Istraživanje i brigu za svijet u kojem živi;
- Informiranje, razvijanje kritičkog mišljenja;
- Društveno odgovorno djelovanje;
- Razvijanje interkulturalnih kompetencija;
- Kreativno izražavanje;
- Samostalno propitivanje i dolazak do zaključaka.

Znanja, vještine i stavovi stečeni u nastavnom predmetu Društvo/Kultura/Religija omogućavaju učeniku bolje razumijevanje svijeta koji ga okružuje, lakše snalaženje u novim situacijama u društvenom i prirodnom okruženju, te donošenje odluka za ličnu, dobrobit zajednice i prirode.

Kroz teme koje se obrađuju u nastavnom predmetu sistemski se izgrađuje lični, kulturni i nacionalni identitet uz istodobno razvijanje osjetljivosti za druge i cjelokupno životno okruženje. Primjenom različitih strategija aktivnog učenja i poučavanja uspostavlja se odgovornost i osnažuje integritet, čime učenik postaje pouzdan, moralan i dosljedan pojedinac koji poštuje sebe i druge, kreativno utječe na okolinu i mijenja je u skladu s etičkim moralnim vrijednostima. Time se potiče i osigurava cjelovit razvoj i dobrobit učenika, uvažavajući jedinstvenost svake osobe.

Ponuđeni pristup, objašnjen u *I dijelu* ove publikacije, u potpunosti podržava očekivane ishode učenje i kompetencije učenika i oslanja se na kompleksnu, sveobuhvatnu osnovu medijske i informacijske pismenosti (MIP) i Hibridni model višekomponentne integracije MIP-a, te metodu Vođenog istraživačkog učenja, dinamičkih digitalnih objekata učenja i platformu otvorenih obrazovnih sadržaja/resursa.

Pridržavajući se zadatih tematskih cjelina iz postojećeg NPP DKR-a, ponudili smo okvir, sadržajno i konceptualno na osnovu kojeg nastavnici i bibliotekari, zajedno s učenicima, mogu razvijati dinamičke digitalne objekte učenja, te koristeći OER (Otvorene obrazovne resurse) stvarati kreativnu (širu) kolaborativnu zajednicu za predmet DKR.

Tematske cjeline, po razredima, kako su navede u NPP DKR su:

PRVI RAZRED

1 čas sedmično, 34 časa godišnje

TEMATSKE CJELINE

I MOJI VRŠNJACI I JA

Ja idem u školu;
Pravila ponašanja u školi;
Moji novi drugovi;
Moja porodica;
Lijepo druženje;
Moja najdraža slikovnica;
Isti, a različiti;
Šta su to osjećanja?

II OBILJEŽAVAMO

ROĐENDANE I

PRAZNIKE/BLAGDANE

Moj rođendan;
Rođendan moje domovine;
Čestitamo Bajram;
Čestitamo Božić;
Čestitamo Vaskrs/Uskrs;

III DJEČIJA PRAVA I OBAVEZE

Djeca imaju prava, to znači;
Djeca imaju pravo biti drugačija;
Djeca imaju obaveze, to znači;
Dan dječije radosti;

IV MOJE NAVIKE/RUTINE

Šta su navike/rutine?
Moje higijenske navike;
- Moje radne navike;
Navike kulturnog ponašanja;

V PRIRODA I JA

Volim ovaj svijet;
Čuvajmo svoju okolinu;

VI PRAVILA PONAŠANJA

Lijepo i ružno ponašanje;
Lijepo i ružno ponašanje;
Pravila ponašanja;

VII VRLINE I MAHANE

Šta znači biti iskren?
Šta znači biti pošten?
Šta znači biti hrabar?
Šta znači biti plemenit?

VIII VRIJEME PROLAZI I JA SE MIJENJAM

Kako rastem i razvijam se?
Tjelesne aktivnosti i boravak na zraku;
Škola mojih snova;

DRUGI RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

TEMATSKE CJELINE

I DOGOVARAMO SE, SARAĐUJEMO (1)

Uvod u predmet - učimo,
dogovaramo se, sarađujemo;

II PRAVILA SU VAŽNA

Uloga pravila u ponašanju ljudi;
Pravila ponašanja;
Važno je lijepo se ponašati;
Ispravno i neispravno ponašanje;
Pojam dobrog i lošeg;
Razvijanje kritičkog stava prema
dobrom i lošem ponašanju;
Izbori i posljedice;
Izbori i posljedice;
Pravila lijepog odijevanja;

III DJEČIJA PRAVA

Moja prava su...
Moje obaveze su...

IV DRUGI I JA

Uzajamno pomaganje i saradnja;
Prijateljstvo i njegova važnost;
Činimo dobra djela;

V RJEČNIK OSJEĆANJA (7)

Bilo mi je smiješno...
- Bilo mi je tužno...
Čemu se radujem?
- Krivica;
Kako se ponašati kad pogriješimo?
Uzroci lošeg ponašanja;
Sve vrste osjećaja su prihvatljive, ali
ne i sve vrste ponašanja;

VI MOJI STAVOVI O...

Ja sam glavni junak/junakinja priče;
Zašto je važno baviti se sportom? -
Vrijednosti i vrline;
Šta se kome dopada?
Kada kažemo hvala?
Zabrane i kazne; - Pohvale i
nagrade; - Kako mogu biti
bolji/bolja?

VII PRAZNICI/BLAGDANI I OBIČAJI

Običaji u mojoj porodici;
Vjerski praznici i običaji;

VIII ŠTA ĆU RADITI NA RASPUSTU

Planiranje raspusta;

TREĆI RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

TEMATSKE CJELINE

I SLIČNOSTI I RAZLIKE

Šta ćemo raditi u trećem razredu?

Isti, a različiti;

Tako smo se rodili;

Vlastiti izbori;

II POJEDINAC I ZAJEDNICA

Svako ima prava, ali i

odgovornosti;

Novi učenik u odjeljenju;

Moje higijenske, radne i kulturne

navike;

Zajednička školska kultura;

Ja o sebi, drugi o meni, moje

idealno;

- Kako da budem bolji/bolja?

Gdje i šta mogu da biram?

III PRIJATELJSTVO I MORAL

Šta je to prijateljstvo?

Osobine mojih drugova/drugarica i

šta cijenim?

Moj drug treba poseban odnos;

Moj odnos prema bolesnom drugu;

Način života, vrijednosti ponašanja;

VI UTJECAJ MEDIJA

Dječija štampa;

Moj omiljeni junak iz priče, bajke,

filma;

VII RAZVIJANJE MORALNOG RASUĐIVANJA

Šta znači biti kriv?

Laž i posljedice laži;

VIII BRINEMO O PRIRODI

Šta je to ekologija?

Kako trebamo da se odnosimo

prema prirodi?

Zaštita vode;

IX EMOCIJE

Rječnik osjećaja;

Kako kontroliramo emocije?

Kako reagiramo na zabrane?

- ljutnja;

Naučili smo u trećem razredu;

ČETVRTI RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

TEMATSKE CJELINE

I KULTURA PONAŠANJA

Kultura ponašanja u školi;
Poštovanje pravila;
Odnos i ponašanje u grupi;
Kulturno ponašanje;

II KOMUNIKACIJA

Pozitivna i negativna komunikacija;
Komunikacija u ljutnji;
Pojam pravde i nepravde;
- Kako biti pravedan?
Laž;

III TOLERANCIJA

Šta je to tolerancija?
Razumijevanje sukoba;
Nenasilno rješavanje sukoba;

IV KULTURA RELIGIJA

Sakralni objekti;
Posjeta sakralnim objektima;
Tradicija, kultura i suživot naroda u
BiH;

V KO SAM JA

Vrline (uspješnost, upornost,
istrajnost);
Vrline (prijateljstvo, iskrenost,
poštenje);
Vrline (povjerljivost,
dobronamjernost);
Donošenje odluka;
Zadovoljavanje interesa i potreba;
Učinio/la sam dobro djelo;
Kako razgovarati o problemu i
riješiti ga?
Strah;
Ljubav;

VI ŽIVOT I ZDRAVLJE

Značaj i uloga prirode;
Vrijednost ljudskog života;
Utjecaj smijeha na zdravlje;
Pripreme za raspust;

PETI RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

TEMATSKE CJELINE

I KULTURA RELIGIJA

Sakralni objekti;
Sveta mjesta religija;
Zlatna pravila religija;

II MOJ GRAD

Kulturno-historijski spomenici u
mom gradu;
Želim promijeniti svijet;

III ORGANIZACIJA I PLANIRANJE VREMENA

Kako organizirati svoje vrijeme? -
Kako biti uspješan/na?
Organizacija slobodnog vremena;
Televizija i internet;
Knjiga i čitanje;

IV ŠKOLA

Razredni ugovor;
- škola po mjeri učenika;
Škola je važna
- šta želim biti kad porastem?

V EMOCIJE

Kako se osjećam i mogu li se
mijenjati?
Šta i koga volim i mogu li se
mijenjati?

VI KO SAM JA?

Uzori iz pročitanih djela;
Idoli;
Vlastiti identitet kao preduvjet
poštovanja drugih;
- Vrline;
Šta je to predpubertet?
Jačanje samopouzdanja;
Igra povjerenja;

VII TOLERANCIJA

Jednakost među spolovima;
Uvažavanje različitih religija i
tolerancija;
- Upoznajmo se s nacionalnim
manjinama u BiH;
Šta moji drugovi uče na vjeronauci?

VIII KULTURA PONAŠANJA

Kultura ophođenja;
Pozitivan odnos prema radu,
školskoj i ostaloj imovini;
Odnos prema pobjedi i porazu;
Mogu li kontrolirati svoje
ponašanje?
Kako da budem bolji/a?

IX ŽIVOT I ZDRAVLJE

Kako zdravo živjeti?
Korisne i štetne navike;

ŠESTI RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

TEMATSKE CJELINE

I LIČNOST

Potrebe;
Osjećanja;
Moji izbori;
Svako je poseban;
Kalendar samopouzdanja;
- Moje potrebe, želje i zahtjevi;
Opasnost za život;
Potraga za univerzalnim vrijednostima;
Optimizam;
- Lična higijena;
Kako da budem bolja/bolji?

II VRIJEDNOSTI RAZLIČITOSTI

Vjerske i svjetske vođe;
Vrijednosti različitosti;
Pripadnost grupi;
Očekivanja, obaveze i odgovornosti;
- Biti koristan za sebe i druge;
Komunicirajmo međusobno;
- Komunikacija u porodici;
- Nenasilno rješavanje sukoba;
- Socijalne kompetencije;
Bogatstvo i siromaštvo;

III LIČNOST I RELIGIJA

Svjetske religije;
Religijski znakovi i simboli; - Važne ličnosti svjetskih religija;
Čitati poučne prče;

IV SLOBODNO VRIJEME

Ovisnost - duhan, alkohol, narkotici;
Ovisnost - duhan, alkohol, narkotici
- učeničke prezentacije;
Televizija, internet, mobitel,
- Umjetnost,
Kulturni događaji u gradu;

V EFIKASNO UČENJE

Planiranje usmjereno ka cilju;
Kako uspješno učiti?
Šta je to debata?

VI EKOLOGIJA

Kvalitet života na Zemlji;
Zaštita životne sredine;

SEDMI RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

TEMATSKE CJELINE

I KULTURA RELIGIJA

Uvod u predmet;
Islam (život, običaji, kultura, praznici);
Pravoslavlje (život, običaji, kultura, praznici);
Katoličanstvo (život, običaji, kultura, praznici);
Judaizam (život, običaji, kultura, praznici);
Međureligijski dijalog;
Vjerske organizacije u BiH;

II ŠKOLA

Moj pokretač u učenju;
- Učimo li pravilno?
Stavovi učenika prema školi;
Empatija i sposobnost da se stavimo u poziciju drugog;
Šta bih želio/la promjeniti u školi?

III KO SAM JA?

Da sam ja neko?
Moj izbor i ono na šta ja mogu utjecati?
Težnja za srećom,
Porodično stablo;

IV TOLERANCIJA

Međureligijska tolerancija;
Isti, a različiti;
Prijateljstvo;
Odnos među spolovima;

V KULTURA PONAŠANJA

Zahvalnost;
- Umjetnost i šund;
Reklama - moderni medij;
- Želim mijenjati u svom ponašanju;
Vrste nasilja;

VI ŽIVOT I ZDRAVLJE

Briga o svom zdravlju;
Ovisnost (pušenje, alkohol, droga, internet, kompjuterske igre i kladionice)
- Moj plan za ljetni raspust

OSMI RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

TEMATSKE CJELINE

I KULTURA RELIGIJA

Kultura i civilizacija;
Nacionalna kultura;
Vlastiti kulturni identitet; -
Interkulturalni stavovi učenika;
Religije savremenog svijeta;
Politeizam;
Ateizam;
Novi religijski pokreti;

V ŽIVOT I ZDRAVLJE

Prirodna medicina; - Kako se
zaštititi od ovisnosti?
Anoreksija, bulimija;
Samoodbrana u slučaju fizičkog
napada;
Ekologija: Ne očekuj od prirode više
nego što si joj dao;

II ŠKOLA

Jačanje koncentracije;
Racionalan način učenja;
Ispitni stres;
Organizacija vremena;
Učiti živjeti zajedno;

III KO SAM JA?

Rječnik osobina ličnosti;
Mišljenje o meni;
Drugovi me odbacuju;
Veza između stava i ponašanja;

IV KULTURA PONAŠANJA

Prevenција nasilja;
Psihičko zlostavljanje i kako ga
prepoznati?
Odnos učenika s roditeljima;
Verbalna i neverbalna
komunikacija;
Kultura učestvovanja u diskusiji;

DEVETI RAZRED

1 čas sedmično, 34 časa godišnje

TEMATSKE CJELINE

I RELIGIJA

Teorije o širenju religijske kulture;
Nastanak religije;
Funkcija religije;
Religija i demokratija;
Religija i država;
Vjerska tolerancija;
Manjinske religijske grupe;
Pluralizam i različitost;
Živimo zajedno;

II KULTURA DIJALOGA

Pravila ponašanja u različitim grupama;
Norme, običaji i zakoni,
Predrasude i stereotipi;
- Diskriminacija;
- Razlike među ljudima;
- Prava i odgovornosti;
Prava i dužnosti;
Odgovornost prema školi i zajednici;

III ZDRAVO ŽIVLJENJE- ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA

Zamke savremenih ovisnosti;
Reci „DA” životu
- Izradili smo svoj plakat;
Putovanje u vlastito JA;
Slika o sebi i drugima;
Ljubav je, ljubav nije;
Jednakost spolova
- Prijateljstvo je;

IV ŠKOLA I JA

Radne navike i motivacija;
Stilovi učenja;
Kreativnost u svakodnevnom životu;

V EMOCIONALNO-SOCIJALNI RAZVOJ

Zašto se tako osjećam?
Stres - kako se nositi sa stresom?
Asertivno ponašanje - gdje su granice određenih ponašanja?
- Jesam li dovoljno zreo za ljubavne sastanke?
Kako mogu znati je li to prava ljubav?
Kako gledam na druge i kako oni gledaju na mene?- identitet;

VI SLOBODNO VRIJEME

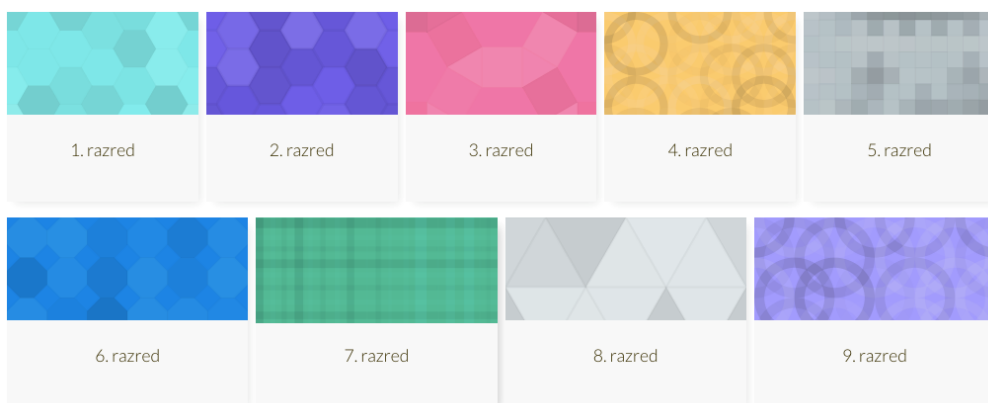
Samokontrola u korištenju medija;
- Novine oko nas;
Naše novine - razredne zidne novine;
Sport i koristi od njega za pravilan razvoj;
Želio/la bih promijeniti svijet u kojem živim;

VII MOJA BUDUĆNOST

Čime bih se želio/la baviti u životu;
Kako uraditi intervju?
Kako napisati CV?

Nastavni materijali po razredima

S obzirom na predloženi pristup izvođenju i razvoju predmeta DKR, nastavni materijali su predstavljani kao sadržaji koji nastavniku i bibliotekaru trebaju omogućiti pripremu za tematsku orijentaciju i identifikaciju ključnih pojmova. Nastavni materijali su predstavljani kao dinamički digitalni objekti učenja na OER platformi DKR (u DD). Svi materijali su podijeljeni prema razredima, odnosno osnovnim tematskim cjelinama kao smjernica nastavniku i bibliotekaru za vođenje istraživačkih časova. Imajući u vidu fond časova predviđen za predmet DKR (1 čas sedmično), te razumijevajući da osam koraka metoda vođenog istraživačkog učenja nije moguće realizirati u 45 minuta (dakle u samo jednom času) ovakav pristup daje mogućnost da nastavnik, u saradnji s bibliotekarom, jednu ili više tematskih cjelina objedini i obrađuje prema okvirnim koracima VIU kroz više časova u toku školske godine.

Ilustracija 3: Razvijeni moduli prema razredima u testnoj verziji

Sam NPP za DKR propisuje sadržaj i lekcije koje trebaju biti obrađene na časovima. No, teme su široko postavljene i omogućavaju primjenu elemenata vodećeg istraživačkog učenja. Tako organizirana nastava pomoći će i oblikovanju predmetnog curriculumu za DKR te, kada predmetni curriculum bude usvojen, na taj način pomoći promjeni obrazovne paradigme i u okviru samog predmeta i u okvirima kompletnog procesa učenja i podučavanja.

Umjesto klasičnog udžbenika, s obzirom na predstavljeni koncept i okolnosti učenja i podučavanja u digitalnom dobu, (osnovni, inicijalni) materijal će biti dostupan na OER platformi, organiziran prema razredima i tematskim cjelinama, za

koji očekujemo da će s vremenom biti dopunjen, razvijan i korišten kroz zajednicu nastavnika i bibliotekara (ali i učenika) u nastavi predmeta DKR.

Drugim riječima, ideja je da se nastavni materijali tretiraju kao dinamični, digitalni objekti učenja (poput npr. wikipedijskih kolaborativnih enciklopedijskih unosa) koji bi se saradnički ažurirali, dopunjavali, modificirali kroz zajednicu bibliotekara i nastavnika predmeta Društvo/Kultura/Religija. Demokratizacija objavljivanja sadržaja i saradnički koncept njihovog uređivanja, aktivno uključivanje u kreiranje ključnih pojmova za izvođenje časova prema metodi VIU-a trebalo bi da potakne, ne samo pluralizaciju mišljenja tematskih cjelina iz postojećeg NPP-a već da poveže, osnaži, inspirira različite nastavnike i bibliotekare da učestvuju u stvaranju curricula.

Ilustracija 4: Razvijeni moduli prema razredima u testnoj verziji

Mogli bismo reći da nastavnik i bibliotekar postaju “curriculum” koji se metodom vođenog istraživačkog učenja pred učenicima manifestira kao podrška izgradnji “trećeg prostora” u učionici u direktnoj interakciji istraživačke zajednice okupljene u učionicama oko jednog konkretnog osnovnoškolskog predmeta. Nadopunjavanjem materijala koje smo zamislili kao inicijalne predloške za modificiranje i razvijanje, zajednica bibliotekara i nastavnika angažiranih u modelu učenja Društvo/Kultura/Religija u digitalnom dobu, postaje poveznica za kontinuitet susreta međuprofesionalnih zajednica. Okupljanje zajednice oko otvorenih obrazovnih sadržaja na digitalnoj platformi, također, omogućava arhiviranje i predstavljanje rezultata rada s učenicima, tačnije, platforma postaje ujedno i prostor prezentacije ishoda vođenog istraživačkog učenja. Očekivanja su da se u takvom okruženju, naknadno, uvedu i kategorije urednika koje bi činili motivirani, liderski orijentirani, nastavnici i bibliotekari, te učenici koje žele dalje razvijati kompetencije u

vezi s organizacijom informacija i upravljanjem znanjem. Na taj način se simultano stvaraju pretpostavke za jačanje kompetencija informacijske i medijske pismenosti, istovremeno gradeći nekomercijalna digitalna dobra kao i digitalne kanale za profesionalno umrežavanje. Riječ je o svojevrsnom “društvenom softveru” koji nastaje prije, tokom i nakon vremena realizacije ishoda edukacije.

III DIO: ODRASTANJE U UMREŽENOM SVIJETU: SMJERNICE ZA NASTAVNIKE

Cilj ovog poglavlja je upoznati nastavnike i bibliotekare s osnovama stanja odrastanja djece u umreženom svijetu i na koji način glavne elemente, pozitivne i negativne, digitalne stvarnosti treba imati u vidu prilikom pripreme i izvođenja nastave.

Na početku je potrebno razumjeti, suštinski i konceptualno, razlike kultura, društva i života *digitalnih imigranata* i *digitalnih urođenika* (Prensky 2001). Razlika između digitalnih urođenika i digitalnih imigranata važna je više u kulturološkom i obrazovnom, nego u pogledu tehnologije i „tradicionalnog“ pristupa znanju. *Digitalni imigranti* odrasli su u nedigitalnoj, predinternetskoj kulturi prije nego što su iskusili digitalnu dimenziju. *Digitalni urođenici* poznaju samo kulturu i životni stil, ali i pristup informiranju i učenju, koja je digitalno uvjetovana. Kako Prensky tvrdi (2001; 2010; 2011) polja obrazovanja i pedagogije danas su postala bespotrebno i bolno prekomplikirana, zanemarujući stvarne potrebe naših učenika (i našeg svijeta). Vrijeme je da se ponovno procijeni što znači dobro i efikasno poučavanje u digitalnom dobu te kako kombinirati ono što je važno iz prošlosti s alatima budućnosti. Uprkos činjenici sve značajnije prisutnosti digitalne tehnologije (kompjutera i tableta, prije svega) u školama, premalo se pažnje posvećuje punim implikacijama svih važnih promjena u našem obrazovnom okruženju i kontekstu, te krovnoj kompetenciji medijske i informacijske pismenosti, koja je u digitalnom dobu ključna da bi se ta tehnologija mogla koristiti što efikasnije za obrazovanje i podučavanje.

Kako Prensky (2001) navodi: „Naši su se učenici radikalno promijenili. Današnji učenici više nisu osobe za koje je osmišljen naš obrazovni sustav.“ To je bilo tačno 2001. godine kada je napisao svoj poznati članak „*Digitalni urođenici, digitalni imigranti*“, pa je moguće pretpostaviti da je to danas, dvadeset godina kasnije, toliko očigledno, pogotovo u Bosni i Hercegovini koja predugo nije imala ozbiljnu reformu obrazovnog sistema (od 70-ih godina 20. vijeka). Iako BiH bilježi više od 96% internetske penetracije¹⁶, te možemo zaključiti da je i doživjela digitalnu

---

¹⁶ Procjena na osnovu izvještaja Regulatorne agencije za komunikacije BiH (2020).

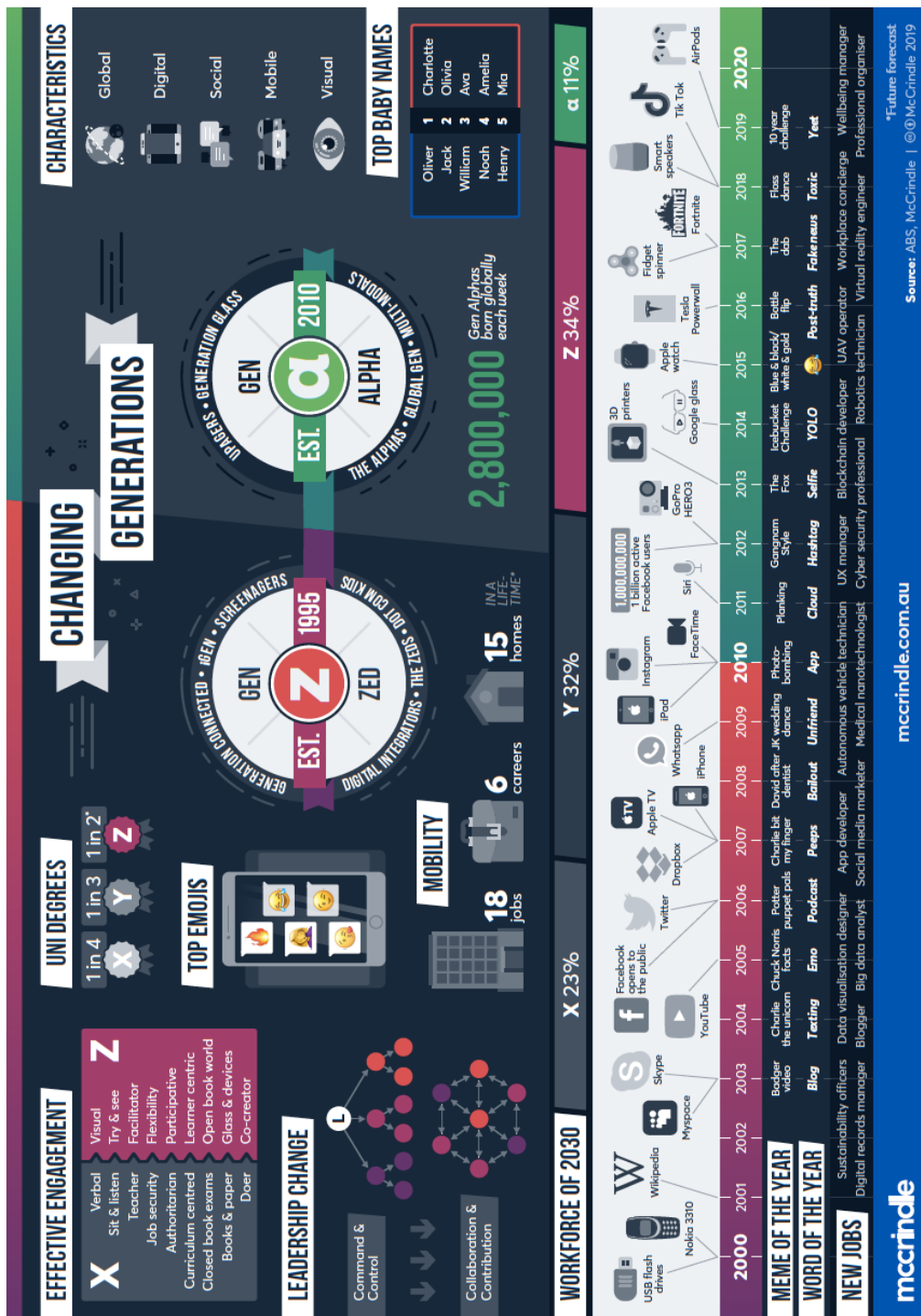
transformaciju, pri čemu je posljednja faza prisilno uvjetovana pandemijom koronavirusa, obrazovna reforma ni na koji način (osim djelimičnom informatizacijom) nije sistemski provedena, pa su izostale i promjene koje bi adresirale fenomene tzv. "digitalnog stanja" i (digitalnog) učenja.

Prensky (2001) naglašava, da možda najveći problem s kojim se danas suočava obrazovanje je taj što se naši nastavnici/profesori (digitalni imigranti) koji govore zastarjeli jezik (onaj iz preddigitalnog doba), pokušavaju naučiti populaciju koja govori potpuno novi jezik. Donekle povoljna okolnost je da već imamo generacije digitalnih urođenika koji su u međuvremenu postali nastavnici (generacije X i Y) i donekle se mogu poistovjetiti s novim generacijama, ali nove generacije se dalje mijenjaju i „udaljavaju“ od prethodnih (generacije Z i Alpha), a obrazovni sistem „miruje“ i time onemogućava i one nastavnike koji razumiju, žele i mogu adekvatno podučavati učenike u digitalnom dobu, što ne uključuje samo znanje nego i različite oblike poput vrijednosti, načina, vještina, ponašanja, tradicije i priča za umreženu generaciju.

Vidjeti: Ilustracija 3 i 4., str. 69-70.

CATEGORY	BUILDERS	BABY BOOMERS	GENERATION X	GENERATION Y	GENERATION Z	GEN ALPHA
Slang terms	We prefer proper English if you please Born: < 1946 Age: 74+	Be cool Peace Groovy Way out Born: 1946-1964 Age: 55-73	Dude Ace Rad As if Wicked Born: 1965-1979 Age: 40-54	Bling Funky Doh Fashizz Whissup? Born: 1980-1994 Age: 25-39	Fam GOAT Slay Yass queen Born: 1995-2009 Age: 10-24	lit yeet hundo oof r m idric Born: 2010-2024 Age: under 10
Social markers	World War II 1939-1945	Moon landing 1969	Stock market crash 1987	September 11 2001	GFC 2008	Trump / Brexit 2016
Iconic cars	Model T Ford Final, 1927	Ford Mustang 1964	Holden Commodore 1978	Toyota Prius 1997	Tesla Model S 2012	Autonomous vehicles 2020s
Iconic toys	Roller skates	Frisbee	Rubix cube	BMX bike	Folding scooter	Fidget spinner
Music devices	Record player LP, 1948	Audio cassette 1962	Walkman 1979	iPod 2001	Spotify 2008	Smart speakers Now
Leadership style L - Leader I - New leaders	Controlling	Directing	Coordinating	Guiding	Empowering	Inspiring
Ideal leader	Commander	Thinker	Doer	Supporter	Collaborator	Co-creator
Learning style	Formal	Structured	Participative	Interactive	Multi-modal	Virtual
Influence/advice	Officials	Experts	Practitioners	Peers	Forums	Chatbots
Marketing	Print (traditional)	Broadcast (mass)	Direct (targeted)	Online (linked)	Digital (social)	In situ (real-time)
						
<p>T +61 2 8824 3422 E info@mccrindle.com.au W mccrindle.com.au</p>						
<p> </p>						
<p> </p>						

Ilustracija 5: Osobine i prikaz različitih generacija
Izvor: McCrindle (2021)

Ilustracija 6: Promjena generacija
Izvor: McCrindle (2021)

UNICEF (2019) u izvještaju „*Odrastanje u umreženom svijetu*“ kroz razgovor s djecom i njihovim roditeljima otkrio je značajne razlike među zemljama u različitim fazama njihovog digitalnog razvoja, ali je istraživanje utvrdilo i određene zajedničke zaključke u određenim segmentima, koje ovdje predstavljamo, ali i dodatno dorađujemo i kontekstualiziramo¹⁷:

Pristup: Pristup internetu ključan je za ostvarivanje dječijih prava - ali mogućnost pristupa je neujednačena, među različitim državama, ali i unutar jedne države. Digitalna podijeljenost/nejednakost je posebno došla do izražaja tokom pandemijske prisilne digitalizacije i online školovanja.

Novi horizonti: Većim pristupom djeca mogu proširiti vidike iskorištavanjem prilika za prikupljanje informacija i razvoj svojih društvenih zajednica i društvenog kapitala. Naravno, pretpostavka za efikasno iskorištavanje prilika je visok stepen medijske i informacijske pismenosti.

Rizici: Povećanje pristupa i većem obimnu sadržaja, također, povećat će izloženost mrežnim rizicima. Pretpostavka za efikasno razumijevanje rizika i prijetnji u digitalnom prostoru je visok stepen medijske i informacijske pismenosti.

Šteta: Izloženost rizicima ne mora nanijeti štetu; mnogo ovisi o odgovornom roditeljstvu, ali i drugoj podršci, prije svega, kroz cijelo školovanje koje razumije navedeno, te, generalno, stvarnost digitalne transformacije društva.

Sadržaj: Cilj ne bi trebao biti ograničavanje dječijeg vremena pred zaslonom ili zabrana određenih aktivnosti, već poboljšanje njihovih (u)mrež(e)nih iskustava – fokusiranjem na ono što djeca gledaju i rade, pomažući im da postanu kritičniji i otporniji korisnici informacijskog, medijskog i platformskog okruženja.

Vještine: Vrijeme provedeno u zabavnim aktivnostima, poput igranja igara ili gledanja videozapisa ili uranjanje u društvene mreže, pomaže djeci da usavrše važne digitalne vještine. Naravno, te aktivnosti trebaju biti nadzirane, usmjerene, adekvatno dozirane (vremenski i sadržajno) te prilagođene željenim ishodima učenja.

Kapaciteti: Djecu treba poticati od najranije dobi da mrežne aktivnosti prošire i na druge segmente pored zabave - da bi im se omogućilo da razviju niz tehničkih i kritičnih sposobnosti. „Zabava“ je uglavnom dobro osmišljeno privlačenje i za-

---

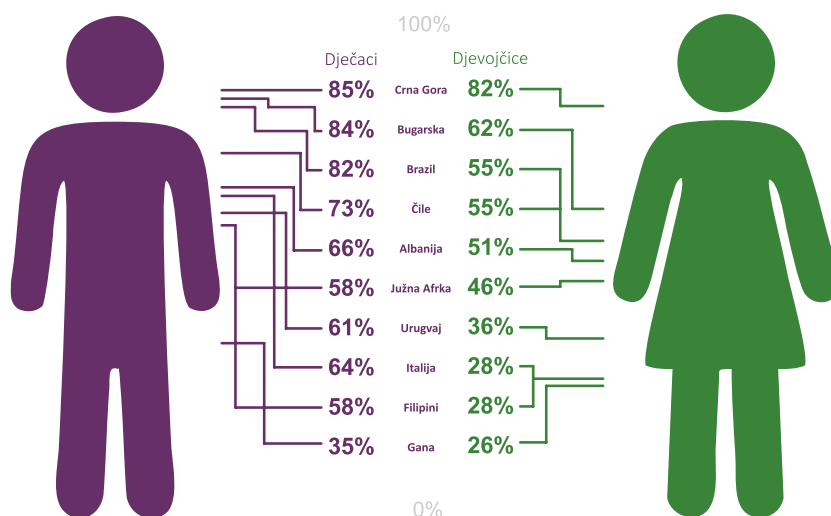
¹⁷ U skladu s naučnoistraživačkim dostignućima objavljenim u: Vajzović 2020; Vajzović, et.al. 2021.

državanje pažnje kroz algoritme platformi koje koriste, te je izazov veći usmjeriti djecu na kreativne, konstruktivne i edukativne aktivnosti i sadržaje.

Društveni angažman: Djeca tada mogu koristiti te kapacitete za daljnje širenje opsega svog umreženog života - prikupljanjem i procjenom činjeničnih podataka, stvaranjem vlastitog sadržaja, razvojem i razumijevanjem svojih prava, te učestvovanjem u demokratskom diskursu i građanskim akcijama.

Istraživanja pokazuju trend da djeca u svijetu, ali i Bosni i Hercegovini provode sve više vremena u umreženom svijetu i time upotpunjujući sve više spajaju svoja iskustva iz fizičkog prostora i umreženog svijeta u svoje nove digitalne definirajuće osobenosti.

Ukoliko se vrijeme koje djeca provode online usmjeri i iskoristi pravilno može pomoći i omogućiti bolje obrazovne procese i iskustva, te razviti potrebne digitalne vještine, ali i generalno vještine medijske i informacijske pismenosti.

Ilustracija 5: Procent djece koja igraju online igrice barem jednom sedmično (prema spolu)
Izvor: UNICEF (2019)

Istraživanja Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka UNSA, provedena tokom 2018. i 2019. godine u Bosni i Hercegovini i posebno u Kantonu Sarajevo (Vajzović 2020), pokazala su da se „digitalno odrastanje“ djece najčešće dešava upravo u periodu od 9 do 10 godine, te da s „napunjenih 10 godina dijete možemo smatrati „digitalno punoljetnim“, jer praktično samostalno počinje u toj dobi konzumirati digitalni život“ (Vajzović 2020, 100).

Kako autori navode (Vajzović 2020, 102-103) „najčešća dob kada dijete dobije svoj prvi pametni telefon jeste period od 9 do 10 godine. Analiziramo li dobne kohorte od sedam do deset godina (≤ 10) i jedanaest do petnaest godina (≥ 11), uočavamo upravo ovu prijelaznu starosnu dob od 9 do 10 godina, odnosno možemo postaviti hipotezu da dijete od jedanaeste godine prelazi u „digitalno punoljetstvo“ i smatra se zrelim i spremnim da konzumira digitalne sadržaje bez većeg i značajnijeg nadzora, što pokazuje i naredna ilustracija.

Uređaj koji dijete ...	TV		Smart TV		PC/LAPTOP		TABLET		SMARTPHONE		NIŠTA	
	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11	≤ 10	≥ 11
... posjeduje lično	26,27	24,2	25,8	28,5	29,14	49,2	29,38	18,31	41,48	71,97	17,2	8,43
... koristi bez nadzora	34,08	38,22	40,13	41,88	27,31	32,48	16	17,67	31,77	35,83	17,28	14,33
Koristi uz nadzor	19,66	11,46	31,85	24,68	48,41	45,06	30,41	18,47	51,99	38,54	12,34	31,36
Nema dozvolu za korištenje	6,13	2,87	8,28	4,78	18,63	9,55	8,28	3,5	16,56	8,12	60,19	76,59

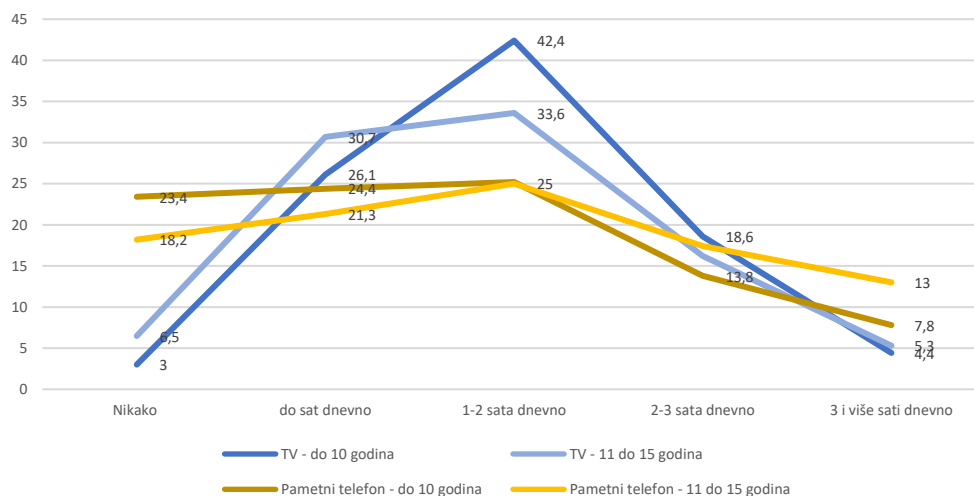
Ilustracija 8: Uređaji koje dijete koristi i/ili posjeduje – koji koristi sa ili bez nadzora ili ne može koristiti (%)

Posmatramo li relativne brojke, možemo uočiti da 72% djece, starosne dobi od 11 do 15 godina, ima vlastiti pametni telefon (smartphone). Također, uočavamo i činjenicu da svako drugo dijete u svojoj sobi ima TV ili smart TV. Dobijeni podaci su komplementarni s istraživanjem¹⁸ u Bosni i Hercegovini, na reprezentativnom uzorku, provedenom u 2020. godini u periodu pandemije koronavirusa, dakle u doba koje možemo nazvati prisilnom digitalizacijom, te pokazuju da gotovo sva djeca žive u domaćinstvima sa smartphoneom (93%), a većina je okružena i kompjuterom (desktopom ili laptopom) (76%), te smart TV-om (73%). Ispod polovine broja djece, u kući ima standardni TV uređaj (46%) i radio (42%), trećina tablet (37%), a četvrtina mobilni telefon (27%). Petina u svom okruženju ima i konzolu za igrice (21%)“. Ovim se dodatno potvrđuju nalazi dobijeni provedenim istraživanjem Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka UNSA i utvrđuju neznatna odstupanja i razvoj uslijed pandemije, prisilne digitalizacije i vremenske distance istraživanja.“ (Vajzović 2020, 102)

Kroz ista istraživanja (Vajzović 2020, 103) analiza vremena koje djeca provode s ili pred određenim uređajima, podaci idu očekivanim progresivnim rastućim

¹⁸ UNICEF zajedno s Regulatornom Agencijom Bosne i Hercegovine u 2020. godine, pod naslovom „Medijske navike djece i stavovi roditelja – FINALNI IZVJEŠTAJ“, na ukupnom uzorku od 1.997 djece, starosne dobi od 0 do 18 godina.

trendom da su djeca danas u velikoj mjeri svoje socijalne kontakte poslije školskih i porodičnih aktivnosti prebacila u digitalni svijet, jer provode tri i više sati online (Ilustracija 9). Naglašen je „trend da što je dijete starije taj interval, odnosno vrijeme postaje duže, tako da djeca koja imaju do devet godina najčešće gledaju TV ili određene sadržaje na YouTubeu i to do dva sata dnevno. Djeca starija od devet godina fokus prebacuju s TV-a najčešće na pametni telefon (u rjeđem, tablet ili laptop) i provode tri-četiri sata prateći, prvenstveno, zabavne sadržaje na određenim stranicama (najčešće YouTube), ali i društvenim mrežama, poput Instagrama i TikToka“ (Vajzović 2020, 103).

Ilustracija 9: Vrijeme koje dijete dnevno provede ispred TV-a i/ili koristeći smartphone (%)
Izvor: Vajzović 2020, 103.

Navedena istraživanja (Vajzović 2020, 103) utvrđuju jasne trendove koji potvrđuju da „najčešće djeca od 7 do 10 godina koriste televizijske aparate, ali se situacija mijenja „digitalnim odrastanjem“, jer od devete godine fokus s TV-a prelazi na smartphone i/ili tablet/kompjuter. Zanimljivim se čini pomenuti da 11,1% roditelja navodi da je nekada putem interneta platilo pristup nekoj igri ili sadržaju djetetu. Zabavne sadržaje mlađi adolescenti i tinejdžeri najčešće prate putem YouTubea“ (Vajzović 2020, 103).

U izvještaju UNICEF-a *Investigating Risks and Opportunities for Children in a Digital World: A rapid review of the evidence on children's internet use and outcomes*. (Stoilova, Livingstone i Khazbak 2021) navodi se da digitalne tehnologije sve više posreduju u životima djece, „no naše znanje o tome kako to utječe na

njihovu dobrobit daleko je od sveobuhvatnosti“ (6). U izvještaju se navode potvrde onoga što svi u obrazovnom sistemu znamo (ili bismo trebali znati) da internetsko okruženje izlaže djecu novim idejama i raznovrsnijim izvorima informacija, te kako generalno korištenje digitalnih tehnologija može proširiti mogućnosti djece, te u isto vrijeme (pretpostavljamo da može) smanjiti nejednakosti i pridonijeti ostvarivanju dječjih prava. U isto vrijeme, kako i odrasli, tako i djeca kada traže informacije na mreži i žele učiti, izlažu se riziku neprikladnom ili potencijalno štetnom sadržaju. Ipak, kada je „riječ o utvrđivanju dugoročnih učinaka korištenja interneta i internetskih iskustava na dobrobit djece, mentalno zdravlje ili otpornost, najbolje što možemo učiniti je obrazovana pretpostavka“ (Stoilova, Livingstone i Khazbak 2021, 6). To je jedan od argumenata da treba još promišljanja o najboljim načinima podrške dječjoj pozitivnoj i konstruktivnoj upotrebi digitalnih tehnologija u pravcu razvoja vještina i znanja, jer njihovo obrazovanje, međusobni odnosi i druženja, zabava i učestvovanje u umreženom svijetu sve više ovise o digitalnim tehnologijama, ali se trebaju zasnivati i razvijati na dobrim temeljima medijske i informacijske pismenosti. Kako Stoilova, Livingstone i Khazbak (2021) navode: „naša potreba za tim znanjem postala je još očiglednija kako se uporaba interneta povećava tijekom globalne pandemije COVID-19“ (6). Upravo je pandemija naglasila očiglednost previda da tehnologija sama po sebi rješava sve i da sama *umreženost* je dovoljna za progres, obrazovanje i dobrobit djece. Uz pretpostavku da je nulti faktor, tj. digitalna podijeljenost/nejednakost prevaziđena, upravo kognitivne, tehničke i socijalne vještine i sposobnosti djece da pristupaju, kritički ocjenjuju, koriste i doprinose informacijskim i medijskim sadržajima putem tradicionalnih i digitalnih informacijskih i medijskih platformi i tehnologija - pokazala se kao ključna.

Uz postepenu umreženost, treba paralelno razvijati i razumijevanje kako te platforme i tehnologije djeluju, kako da prilikom njihovog korištenja upravljaju vlastitim pravima i poštuju prava drugih, kako da prepoznaju i izbjegnu štetne sadržaje i usluge, da svrsishodno koriste informacije, medijske sadržaje i platforme da bi zadovoljili svoje komunikacijske potrebe i interese kao pojedinci i kao pripadnici svojih zajednica (društvenih, kulturoloških i religijskih). Ipak, možda najvažnije jeste upravo osposobljavanje i pripremanje budućih građana za proaktivno i odgovorno učestvovanje u tradicionalnoj i digitalnoj javnoj sferi, te demokratskim procesima. Sve su ovo sastavni elementi šireg koncepta i objedinjene predstave medijske i informacijske pismenosti, koja (možda i najviše od svih

predmeta i curriculumu) je potrebna u adekvatnom izučavanju, podučavanju i učenju oblasti kao što je društvo, kultura i religija.

U radu iz 2013. godine *Virtuelna okruženja iz razvojne perspektive* Martine F. Delfos, koja je, prema vlastitom određenju, biopsihologinja, istraživačica, psihoterapeutkinja, nastavnica, spisateljica i prevoditeljica¹⁹, pojašnjava da je područje odgoja tradicionalno bilo shvaćeno i podijeljeno na tri okruženja: (1) "porodica", (2) "škola", i (3) "vanjski svijet". „Iz tog trećeg okruženja se formirao faktor koji je postao toliko utjecajan da zaslužuje samostalni status četvrtog okruženja, a to je virtuelno okruženje“ (104). Delfos, koja je dio svog istraživanja provela i u Bosni i Hercegovini, navodi da je *Virtuelno okruženje* (VO) medijsko-platfornski determinirano, razvijano kroz masmedijsko i mrežno društvo, „sastoji se od svijeta fikcije u koji uranjamo preko kompjuterskog ekrana (104). Načelno, u virtualnom okruženju ljudi mogu biti pasivni (putem TV-a, i raznih playera sadržaja) ili aktivni i interaktivni (internet, PC, mobilni (pametni) telefoni, tableti, konzole za igre/online video igrice) učesnici. Razvoj tehnologije se kreće, prvenstveno, u smjeru usavršavanja uređaja koji imaju mogućnost spajanja na internet u međuuvezani svijet IoT²⁰. „Igranje, komunikacija i predstavljanje sebe u virtuelnom svijetu postaje sve značajniji dio života djece, adolescenata, ali i odraslih. U VO-u ljudi kreiraju zamišljeni identitet i postaju sve što žele da budu“ (Delfos 2013, 104).

Postavlja se pitanje, kako se mijenja obrazovna paradigma u takvome svijetu? Načelno, vještine potrebne za efikasno učenje pretpostavljaju različite prioritete u učenju u tehnološkom okruženju. Kada se uči s tehnologijama, lak pristup kontinuirano ažuriranim informacijama minimizira potrebu za „tradicionalnim“ pamćenjem činjenica, ali zahtijeva vještinu definiranja informacijske potrebe, pronalazak informacija i određivanja relevantnog i činjeničnog materijala. Uz to, učenik mora znati kako pristupiti kvalitetnim informativnim izvorima i mora se samostalno nadzirati da bi ograničio prekide uslijed poruka s društvenih mreža, oglasima, internetskoj zabavi i ostalim smetnjama (Parsons, Lin i Cockerham 2019, 10). Takvi *digitalni učenici* grade znanje dok promatraju i komuniciraju s

¹⁹ Vidi: Delfos 2021.

²⁰ IoT – Internet of Things: možemo najbolje opisati kao mrežu fizičkih objekata - "stvari" ili predmeta - koji imaju ugrađene digitalne senzore, softver i druge tehnologije u svrhu povezivanja i razmjene podataka s drugim uređajima i sistemima putem interneta, a sve zbog prikupljanja i analize metapodataka i podataka, na osnovu kojih vlasnici objekata, softvera ili platformi, mogu donositi činjenično zasnovane odluke, „hraniti“ algoritme i umjetnu inteligenciju.

virtualnim i fenomenima u stvarnom vremenu, grade vlastite društvene mreže (kapital) i uspostavljaju veze između novih ideja i prethodnih spoznaja (Parsons, Lin i Cockerham 2019, 10).

Iako je ljudski um ostao vječita enigma za nauku, još više postaje nepoznanica u kontekstu digitalne transformacije društva i razvoja djece u virtualnom okruženju. Prema općim spoznajama „dijete se razvija u interakciji s okruženjem, a na temelju urođenih sposobnosti i razvoja centralnog nervnog sistema“ (Delfos 2013, 111). Svaka razvojna faza ima sopstvene karakteristike koje je korisno razumjeti, ali, ipak, pored općih obrazaca razvoja, svako dijete se razvija na sebi svojstven način. Imajući u vidu da se „mozak razvija 25 godina, kroz svo to vrijeme, proces sazrijevanja napreduje“ (Delfos 2013, 111), dijete/osoba uči i razvija razne vještine. Iako još nema dovoljno naučnoistraživačkih pojašnjenja o utjecaju informacijskog, medijskog i platformskog okruženja na razvoj djeteta, moguće je napraviti vezu između razvoja djece i virtualnog okruženja da bi svi uključeni u podršku razvoja, odgoja i obrazovanja djece u digitalnom dobu (roditelji, ali i obrazovni sistem) imali određene smjernice.

Delfos (2013) povezuje razvojnu psihologiju s karakteristikama virtualnog okruženja i znanjem o tome šta zapravo to novo okruženje u digitalnom dobu za djecu zaista jeste. (112-121) Delfos predstavlja kroz 10 faza u razvoju djeteta, uz naglašen značaj virtualnog okruženja (VO) za svaku fazu pojedinačno. Ovdje ćemo izložiti sažetak njenih nalaza za virtualno okruženje u razvojnim fazama ličnosti:

Prva faza (0-1,5/2 godine) - počinje trudnoćom i traje do 1,5/2 godine starosti. Karakteriziraju je rast i zbližavanje. Doživljaji i iskustva pohranjuju se putem čula: mirisa, dodira, vida, zvuka i okusa. Iz ovog razloga teže je sjetiti se najranijih godina, jer je nakon sedme godine memorija organizirana drugačije. Govor postaje osnovni princip komunikacije.

Društveni razvoj je delikatan, te ukoliko dijete zaostaje u razvoju u prvih nekoliko godina veoma je teško to kasnije nadoknaditi. U VO je veoma mala dinamika čula, gdje neka čula, kao što je miris, nisu uopće stimulirana. Slika i zvuk su veoma prisutni, a to može izazvati oštećenje socijalno-emocionalnog razvoja koji obično proističe od čulnih iskustava tokom vremena. Dijete može naučiti da je ekran efikasan u potiskivanju emocija, a ekran pri tome ima moć da drži pažnju djeteta, te posjeduje gotovo hipnotizirajući učinak, što može dovesti da mozak postane

zavisan od ekrana. Sve dok nemamo naučno potkrijepljena istraživanja o tome šta se odvija u mozgu bebe izložene VO-u, potrebno je ograničiti njihovu izloženost samo onim sadržajima koji su nesumnjivo pozitivni. TV (i drugi ekrani – tablet, telefon, laptop) je npr. postao važan “babysitter”, zbog njegovog hipnotizirajućeg učinka. TV se ne smije koristiti kao dadilja ili način da se djeca uspavaju. VO treba koristiti selektivno u prvih nekoliko godina života djeteta. Za optimalan razvoj psihofizičkih potencijala djeteta neophodno je svakodnevno korištenje i razvoj svih čula, a u virtualnom okruženju to nije moguće. Djeca uče brzo kroz istraživanje, a sučelja koje tehnološke kompanije prave s razlogom su intuitivna i brzo „uvuku“ podobne korisnike, bilo kojeg uzrasta. Postoji bojazan da se preplitanjem virtualnog okruženja i realnih spoznaja iz stvarnog svijeta u kojem dijete živi, stavovi mogu oblikovati na nepovoljan način. Zaključujemo da ih VO ne treba oblikovati, to trebaju činiti ljudi u stvarnom svijetu. Pogotovo je važno da VO ima malu ulogu u socijalno-emocionalnom razvoju djeteta, jer će u protivnom djeca dobijati pogrešne informacije, slike i predstave o realnosti. Djeca bi istražujući svijet oko sebe trebalo da formiraju ličnost, a VO ne smije biti svijet koji okružuje dijete u prvim godinama života. (Delfos 2013, 112-113)

Druga faza (1.5-2.5 godine) - fokusirana je na komunikaciju i autonomiju putem istraživanja. U ovoj fazi istraživanje je veoma važan princip. Radi se o istraživanju sebe i vlastitih mogućnosti, kao i istraživanju objekata u okolini. Dijete i dalje ne uči previše o svijetu i drugim ljudima. Kako dijete raste sve su mu razvijenije vještine govora i hodanja. Sve je veća nezavisnost u svim oblastima. Kao i u prethodnoj fazi, VO nije od velike pomoći, jer ne može doprinijeti djetetovom otkrivanju samoga sebe. Ovo samoistraživanje je najvažnije za dijete, jer tako uči da se osamostali. Ono što dijete čini u VO nema ograničenja, osim ograničenja koje nameću sami elementi u VO, npr. neka igrice. Neophodno je da djetetu odrasla osoba daje smjernice, a, s druge strane, VO je veoma privlačan za roditelje da ga koriste u ovoj fazi razvoja djeteta, jer zaokuplja pažnju djeteta, a roditeljima daje slobodno vrijeme, što kao koncept i pristup nije poželjno. (Delfos 2013, 113)

Treća faza (2,5-4 godine) - karakterizira prelazak s egocentričkog ponašanja na život u zajednici s drugima. Dijete uči kroz ograničenja koja formiraju odrasli. Dijete, koje je u prethodnim fazama mislilo da je svijet pod njegovom kontrolom, uči da je njegova vlastita sloboda ograničena slobodom koju imaju drugi. Na druge ljude počinje da gleda kao na osobe, a ne kao na instrumente za zadovoljavanje

svojih potreba. Ovo postaje važna tema. Ova faza se naziva i "uporna faza", jer djetetu postaju jasne granice sopstvene slobode. Ono istražuje i slobodu drugih osoba. Ova "tvrdoglava faza" daje prostora za vježbu i roditelju i djetetu da bi se dijete razvilo u slobodnog, ali odgovornog člana društva. Nagon za istraživanjem je još vrlo izražen, ali sada istraživanje dobija ograničenja kroz učenje šta su njihove granice kao važan segment u razvoju djeteta. Ako dijete ne zna koje su njegove granice, uvijek će biti sebično i svijet će posmatrati kroz prizmu ima li koristi za sebe ili ne. Opet, VO treba igrati minimalnu ulogu u ovom periodu. Ukoliko dijete provede previše vremena u VO-u, neće dobiti dobru refleksiju svog ponašanja i stoga neće naučiti gdje su granice. Dijete neće biti sposobno razviti osjećaj da se svijet ne okreće samo oko njega. Ovo može prouzrokovati izraženost ega koji nema veze s realnošću. Zbog toga dijete neće biti pripremljeno za funkcioniranje u grupi, formiranje veza i prijateljstava. VO treba biti u pozadini, dok dijete više vremena provodi u igri napolju, učenju društvenih ograničenja i kako se ponašati u kontaktu s ljudima. VO može lako odvesti u iluziju da se svijet okreće oko njih, što bi dovelo do štetnih posljedica ukoliko djeca ne razgraniče virtualno okruženje od realnosti gdje je situacija mnogo složenija. Djeca moraju steći iskustvo iz stvarnog svijeta prije nego što ostvare kontakt s VO gdje su mogućnosti, ali i izazovi daleko veći. Njihovo samopouzdanje može biti pogrešno stimulirano, tako da će prednost davati sebi nad drugima. VO bi bilo idealno koristiti kao alat koji pomaže djeci da shvate da oni nisu svemogućí, već samo osobe kao i drugi. VO u ovoj fazi, baš kao i u ostalima, može navesti dijete na pogrešne ideje o realnosti. (Delfos 2013, 115-116)

Četvrta faza (4-8 godina) - karakterizira stjecanje verbalnog znanja (filozofski razvoj). Oko sedme godine nastupa "hinge-age" („dob preokreta“), nakon koga su pojmovi bolje shvaćeni, a slika o svijetu koju dijete stječe izoštrava se. U dobi od tri/četiri godine dijete će zauzeti aktivni pristup na filozofskom putu kroz "zašto?" pitanja. Djeca informacije prikupljaju beskrajno promatrajući sve i neumorno pitajući o razlogu svega. Na temelju stečenog znanja dijete produbljuje svoje razumijevanje. To je razdoblje u kojem dijete uči cijeniti vrijednost informacija. VO je moćan instrument za povećanje spretnosti djece da upijaju informacije. U tom smislu VO može početi igrati važnu ulogu. Podaci u VO-u nisu uvijek pouzdani i podložni su komercijalnim motivima. To znači da je dijete spremno naučiti da podaci u VO-u nisu uvijek pouzdani i kako tu pouzdanost treba testirati. Obrazovanje iz medijske i informacijske pismenosti od ovog razdoblja postaje

izraženo značajno. U traženju informacija, pa i u VO, važna su i objašnjenja roditelja i nastavnika. S ove tačke gledišta, dijete uči da je internet odlično mjesto za postavljanje pitanja, ali i da odgovori nisu uvijek potpuni. Postoji razlog zašto je šezdesetih godina 20. vijeka glavni indikator uspjeha djeteta u školovanju bio broj knjiga dostupnih u kući. Igranje igrica se može uvesti kao realistična forma rekreacije. U prethodnoj fazi VO bi trebalo svesti na minimum. Već u ovoj fazi bilo bi prihvatljivo ponuditi VO kao jednu od opcija. Međutim, mora se voditi računa o vremenu koje dijete provede ispred kompjutera i dostupnosti pojedinim informacijama. Rizik VO-a u ovom uzrastu je očigledan (Stoilova, Livingstone i Khazbak 2021). Važno je dozirati upotrebu VO-a i osigurati da odrasli znaju što dijete doživljava i da mogu pomoći djetetu da ono što doživi stavi u pravi kontekst. Također je važno dozirati vrijeme između iskustava kako bi dijete imalo vremena za obradu svojih iskustava. (Delfos 2013, 115-116)

Peta faza (8-10 godina) - faza je u kojoj se razvijaju kognitivne vještine. Dijete rado uči i u ovom uzrastu djeca počinju čitati, pisati i računati, dok su se prije toga, uglavnom, pripremali za ove aktivnosti. Učeći čitati, dijete ulazi u svijet odraslih. Proširuju se i kreativne mogućnosti: crtanje i muzika. U motoričkom razvoju dijete raste i sport postaje važan dio djetetovog slobodnog vremena. Učenje više nije zaigrano, već se, uglavnom, nameće izvana. U osnovi utječe na zabavu učenja, ponekad usporedbom s drugima, ali djeca ostaju željna učenja. Djeca se bave razvojem i pokazivanjem vještina. Zbog ogromne privlačnosti VO, vrijeme na Mreži i uređajima mora se nadgledati da bi se razvojni zadaci u tom razdoblju mogli obavljati u fizičkom svijetu. Tokom ove faze korisno je baviti se prevencijom ovisnosti i promatrati pokazuje li dijete znakove nove ovisnosti. Mnogo prije nego što se dogodi ovisnost, dijete može pokazati znakove problema sa željom da kontrolira digitalni svijet. (Delfos 2013, 116-117)

Šesta faza (10-12/13 godina) - predpubertetska je faza i tokom ove faze dešava se razvoj "socijalnog identiteta" djeteta. Pitanja poput "što ljudi misle o meni?" i "da li me drugi doživljavaju kao dobro dijete?" je ono što ih zanima. U ovoj fazi hormoni jače djeluju i tijelo počinje da se razvija. Važno je djecu u ovoj fazi naučiti kako njihovo tijelo reagira u određenim situacijama. Formiranje prijateljstava je vrlo važno i u ovom razdoblju djeca počinju, prekidaju i obnavljaju prijateljstva aktivno i brzo. U ovoj dobi prijateljstva još nisu uzajamna, površna su: imati brojne prijatelje i steći popularnost u ovoj su fazi važna pitanja za djecu.

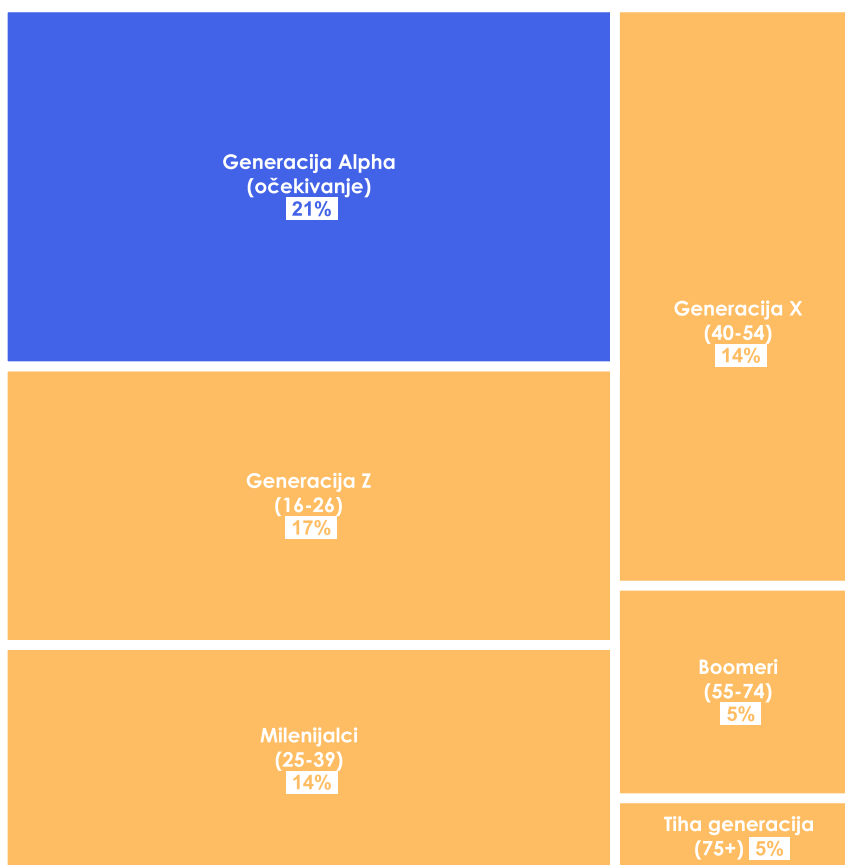
VO i digitalno okruženje za djecu može igrati važnu ulogu u tom razdoblju. Mogućnosti VO-a, posebno u smislu društvenih medija, veoma se uklapaju s mladima. Kognitivne vještine još igraju važnu ulogu u ovom razdoblju, međutim, rekreacijske mogućnosti VO-a sve više imaju primat. Socijalni identitet se formira posmatrajući šta je to što društvo vrednuje, a šta ne. Djeca ovog uzrasta su podložna idealiziranju medijskih javnih ličnosti i influensera s društvenih mreža. Iz tog razloga su norme i vrijednosti manje važne u VO, što je slučaj i s komercijalnim medijima. Dijete je podložno riziku da usvoji pogrešne norme bez mogućnosti da se prethodno posavjetuje s roditeljima. Roditelji obično nisu informirani o iskustvima djeteta u VO-u. Međutim, norme i vrijednosti roditelja imaju velik utjecaj na dijete. Roditelji nisu dovoljno svjesni toga i često se osjećaju nemoćno. Utjecaj videoigrica na moralni razvoj djece u tom periodu je, također, važan. U ovoj fazi možda čak i više nego u ostalim fazama dijete postavlja pitanje svog značaja u društvu. Djeci, pogotovo ovog uzrasta, VO pruža gotovo beskrajne mogućnosti komunikacije s prijateljima, danonoćno i širom svijeta. Internetskoj komunikaciji donekle nedostaju neverbalni elementi. No, nedostaje i miris koji nesvjesno utječe na ljudsko ponašanje. Emoticoni - lica s izrazima emocija, ne mogu preuzeti važnu ulogu neverbalne komunikacije. Kao rezultat toga, pisanju može nedostajati potrebna nijansa: prenaplašavanje zamjenjuje neverbalnu komunikaciju. Na taj način stvari mogu zvučati mnogo gore nego što je bila namjera. Zbog toga je (vršnjačko) nasilničko ponašanje na internetu postalo teška tema. Stvarni problemi koje dijete ima, čine se prenaplašeni u VO. Djeca koja su zlostavljana provode više vremena na internetu, gdje je nasilje izraženije, zbog toga je zaštita važna i neophodna. (Delfos 2013, 117-119)

Sedma faza (11/13-14/15 godina) - prvi korak ka formiranju psihološkog identiteta. Ovo je faza u kojoj se prave prvi koraci nezavisnosti kroz pobune djece protiv odraslih osoba s porukom: "Ne možeš me odgojiti, moram to učiniti sam". Kako bi se razvila samostalnost potrebno je pobuniti se protiv ljudi odgovornih za odgoj djeteta, a to su, prije svega, njihovi roditelji. Ovo je potrebno da bi se stvorio prostor u kojem djeca imaju mogućnost testirati svoju nezavisnost. Druženje s prijateljima i razgovor postaju veoma važni, a za nove generacije je to posebno izraženo kroz nove društvene mreže (pored popularnih Facebooka i Twittera, nove generacije sve više koriste Instagram, Twitch, Tumblr, TikTok, Snapchat...). Posebno su interesantne predikcije za Alfa generaciju (rođene od 2010. godine).

Vrijeme na društvenim mrežama

Koji postotak svake generacije provodi preko 8 sati dnevno na društvenim mrežama i kako bi se taj postotak mogao povećati za generaciju Alpha

Ilustracija 10: Postotak vremena koji različite generacije provode na društvenim mrežama
Izvor: (Ku 2020)

Iako su njihovi roditelji, milenijalci, neformalno poznati kao digitalni urođenici, mnoge *alfe* imat će digitalni trag prije nego što uopće shvate taj pojam. Djeca slavnih poput princa Williama Georgea već imaju Instagram račune, kojima upravljaju njihovi roditelji. Generacija Alfa prva je grupa koja će cijeli život biti uronjena u tehnologiju. Ovu djecu nazivaju i *generacijom stakla*, jer će im uređaji

sa staklenim prednjim dijelom (nekada zvanim *ekran*) biti glavni medij komunikacije. (Williams 2015)

Delfos (2013) objašnjava da je za djecu VO beskrajni prostor u kojem se mogu kretati bez kontrole odraslih. (120) To je atraktivan, ali i zastrašujući prostor, zbog toga dijete ima potrebu podijeliti to iskustvo s vršnjacima. U VO je djeci vrlo lako pobuniti se protiv roditelja. U prostorima društvenih mreža nalazi se mnogo ljudi s kojima mogu razgovarati, čak i anonimno. Ponekad ovo prelazi granicu, jer djeca mogu navesti jedni druge na aktivnosti ne shvatajući koje mogu biti posljedice njihovih postupaka. Izazov za roditelje i učitelje je preći s pristupa zaštite na savjetovanje i vođenje (apomedijaciju), kako u VO tako i u stvarnom svijetu.

Osmi faza (14-16 godina), drugi je korak u razvoju psihološkog identiteta. Istraživanje je glavni motiv za mlade adolescente, oni žele osvojiti svijet (bez pomoći odraslih). To strahovito brine većinu roditelja. Nezavisnost koju žele mladi adolescenti je potrebna, ali je potrebna i redovna uključenost roditelja. U ovoj fazi se uspoređuju sve informacije koje su prikupljene u prethodnim fazama i uspostavljaju sopstvene istine na osnovu iskustava. Eksperimentiranje je potrebno, inače prikupljeno znanje ne može biti primijenjeno. Okruženju adolescenta to može biti teško posmatrati.

U VO adolescent može stvoriti svijet bez odraslih, bez roditelja. To pruža razvojne mogućnosti, ali i rizike. Prije ulaska u ovu fazu, djeca su trebala razviti adekvatne kompetencije medijske i informacijske pismenosti da ne bi lako postala žrtvom komercijalnih ciljeva ili odraslih koji seksualno zlostavljaju naivnost mladih adolescenata. Mladi čovjek žele da ga čuju i vide, te je i uspjeh YouTube platforme dijelom rezultat toga. I sam moto YouTubea je značajan: „emitirajte se“ (*Broadcast yourself*). U svijetu u kojem društvene mreže postaju sve važnije, mladi trebaju smjernice za svoja iskustva da bi mogli (adekvatno) testirati i obraditi informacije.

Deveta faza (16-18 godina), period je razvoja psihološkog identiteta. Adolescenti imaju koristi od povećanja njihovih intelektualnih sposobnosti. Zadatak je pronaći sebe. Šta mislim o sebi? Ko sam ja? Formiranje identiteta je važan razvojni zadatak adolescencije. Vjerovatno ništa nije tako važno kao istraživanje sebe u ovoj fazi. Adolescenti nisu toliko dobri u samoistraživanju, ali su vrlo aktivni. Njihov identitet ima nekoliko izraženih aspekata: socijalni, psihološki, kulturni, seksualni i virtualni.

VO uveliko može zadovoljiti potrebu adolescenata da pokušaju razumjeti i riješiti globalna pitanja. U svakom trenutku možemo kontaktirati bilo koga u bilo kojem dijelu svijeta. Adolescenti imaju tendenciju da ne poštuju ustaljene obrasce spavanja i stoga im vremenska razlika ne predstavlja problem u VO, te im pruža izvanredan prostor za eksperimentiranje. Mladi isprobavaju uloge i identitete. U današnjim online igricama možete igrati s različitim identitetima, biti vojnik, mađioničar, muškarac ili žena. Možete eksperimentirati s identitetima da biste saznali koje su posljedice, te pokušati postići nešto što ne biste bili u mogućnosti postići s izvornim identitetom. U razvoju identiteta eksperimentiranje može biti zdravo i poučno, ali i riskantno, jer se može izgubiti u lažnim identitetima (slika virtualnog identiteta se zove avatar). Gubitak samog sebe u virtualnom identitetu i ovisnost o virtualnom identitetu naziva se avatarizam. Mladi se u ranjivim životnim situacijama mogu izgubiti u VO, u potrazi za svojim pravim identitetom. Rizik od ovisnosti o igrama, posebno u ovoj fazi igra značajnu ulogu. Depresivni mladi ljudi mogu koristiti internet za informiranje i skloni su intenzivnoj komunikaciji sa strancima i izlažu više sebe od onih bez problema. Rizik od ovisnosti posebno je relevantan od ove faze nadalje. (Delfos 2013, 120-121)

Deseta faza (18-25 godina), otkrića seksualnosti i odnosa. Mladi ljudi se međusobno druže. Oni žele nove kontakte i to nikada nije bilo jednostavnije. Proces od kontakta do prijateljstva i veze glavna je tema adolescencije. Komunikacija na internetu zadovoljava ogromnu potrebu adolescenata za kontaktima. U prošlosti su roditelji adolescenata primjećivali po telefonskim računima koliko je važan kontakt s vršnjacima. Adolescenti koji imaju problema s roditeljima, često koriste internet za formiranje online prijateljstava. Oni razvijaju uzajamna prijateljstva i nastoje razumjeti trajnost prijateljstava. Naglašenost društvenog pritiska na obrazovanje i karijeru može utjecati na adolescenta da formira odnose koji su nedovoljno sigurni i često površni. Eksperimentiranje sa seksualnošću je fascinantno i u fantaziji i u stvarnosti, te na internetu mladi intenzivno eksperimentiraju sa seksualnošću. Virtualni svijet se čini bezbjednijim od stvarnog svijeta kao eksperimentalnim poligonom za ovu rastuću seksualnu potrebu. Eksplicitne verbalne informacije mogu dovesti do toga da učesnici započnu seksualno eksperimentiranje uslijed nedostatka stvarnog fizičkog kontakta. Brzina VO-a ponekad uzrokuje da mlada osoba prođe kroz cijelu putanju odnosa brže nego što bi to željela. Upravo zbog toga je neophodna stalna pažnja

odraslih, jer naš generirani digitalni otisak i trag može predstavljati problem u budućnosti ako nismo samosvjesni značaja i posljedice.

U sumiranju deset faza koje navodi Delfos (2013) predstavljeno je tabelom sa životnim fazama, razvojnim zadacima i VO.

Faza	Razvoj	Virtuelno okruženje
Beba - malo dijete	Zbližavanje, razvoj čula i istraživanje	VO treba biti ograničen
Malo dijete	Razvijanje kognitivnih sposobnosti	Zaštita u korištenju VO Usmjeravati u VO,
Adolescent	Druženje s vršnjacima, izgradnja identiteta	Rizik od avatarizma i zavisnosti
Mlada osoba - odrasla osoba	Nezavisno funkcioniranje i veze	Obratiti pažnju na brzinu i jačinu formiranja veza

Ilustracija II: Životne faze, razvojni radaci i virtualno okruženje djece i mladih

Možemo zaključiti da je od presudnog značaja za budućnost obrazovanja razumijevanje pravca i dinamike razvoja novih generacija, njihovog prilagođavanja, mijenjanja i odrastanja u novom tehnološkom okruženju, te preoblikovanja društvenosti pod utjecajem postdigitalnih izazova: "postdigitalni izazov teško je definirati. On je nepredvidiv; digitalan i analogan; tehnološki i netehnološki; biološki i informacijski. Postdigitalnost je istodobno prekid u dosadašnjim znanstvenim teorijama i njihov nastavak" (Jandrić et al. 2018).

Literatura

- Delfos, Martine. 2013. "The virtual environment from a developmental perspective." U *Improving the Quality of Childhood in Europe 2013*, uredio Michiel Matthes & Patrice Sullivan Belinda Heys. 102-157. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://www.allianceforchildhood.eu/files/Book2013/QOC13-Chapter4-Delfos.pdf>.
- Ku, Daniel. 2020. *Generation Alpha: How Will They Use The Internet?* Oktobar 15. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://www.postbeyond.com/blog/generation-alpha-predictions/>.
- Martine F. Delfos (2021) *Welcome*. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://www.mdelfos.nl/en/welcome/>.

- Jandrić, Petar, Jeremy Knox, Tina Besley, Thomas Ryberg, Juha Suoranta, i Sarah Hayes. 2018. "Postdigital Science and Education." *Educational Philosophy and Theory* 50 (10): 893–99. <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1454000>.
- McCrinkle Research. (n.d.). *Changing generations*. Generationz. <https://generationz.com.au/wp-content/uploads/2018/09/GenZGenAlpha.pdf>.
- Parsons, Thomas D., Lin Lin i Deborah Cockerham. 2019. *Mind, brain and technology: Learning in the age of emerging technologies*. Switzerland: Springer.
- Prensky, Marc, Stephen Heppell. 2010. *Teaching digital natives: Partnering for real learning*. Thousand Oaks: Corwin Press.
- Prensky, Marc. 2001. "Digital Natives, Digital Immigrants." U *On the Horizon* 9 (5). MCB University Press. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>.
- Prensky, Marc. 2011. *Guest Review*. Juni 18. Pristupljeno: april 13. 2021. https://marcprensky.com/blog/archives/2011_06.html.
- Regulatorna agencija za komunikacija. 2020. *Godišnja anketa korisnika rak dozvola za pružanje internet usluga u Bosni i Hercegovini za 2019. godinu*. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://docs.rak.ba//documents/f111965e-8523-40e9-87de-f63df3f38c59.pdf>
- Stoilova, Mariya, Sonia Livingstone, i Rana Khazbak. 2021. *Investigating Risks and Opportunities for Children in a Digital World: A rapid review of the evidence on children's internet use and outcomes*. Innocenti Discussion Paper 2020-03. Florence: UNICEF Office of Research – Innocenti. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/Investigating-Risks-and-Opportunities-for-Children-in-a-Digital-World.pdf>.
- UNICEF. 2020. *Medijske navike djece i stavovi roditelja. Finalni izvještaj*. Pristupljeno 1.12.2020. <https://www.unicef.org/bih/media/5861/file/Medijske%20navike%20djece%20i%20stavovi%20roditelja.pdf>.
- Vajzović, Emir, Mario Hibert, Lejla Turčilo, Vuk Vučetić, Lamija Silajdžić. 2021. *Medijska i informacijska pismenost: dizajn učenja za digitalno doba*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Vajzović, Emir. ur. 2020. *Medijska i informacijska pismenost: istraživanje i razvoj*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Williams, Alex. 2015. Meet alpha: The next 'next generation'. Septembar 19. Pristupljeno: april 13. 2021. <https://www.nytimes.com/2015/09/19/fashion/meet-alpha-the-next-next-generation.html>.

ZAKLJUČAK

Učenje i poduka trebaju imati za cilj stvaranje podrške za samostalno učenje, osnaživanje procesa vlastite konstrukcije znanja. Društvo, kultura i religija čine “trokut” unutar kojeg je moguće jačati spoznajne silnice izgradnje učeničkog samopouzdanja, ali i buduće generacije cjeloživotnih istraživača. Digitalno doba nas uči da izazovi povratka u učionice (postCovid) moraju biti shvaćeni kao izazov za cjelokupnu zajednicu nastavnika, učenika (pa i roditelja) jednako kao i za donosioce odluka. Platforme za učenje su činjenica, virtualno okruženje – stvarnost, a medijska i informacijska pismenost neminovnost i obaveza.

Ova knjiga ne može biti jedina “poluga” sistemskog pristupa promjeni javnog obrazovanja. Ipak, u njoj su date smjernice na koji način smo dužni misliti o obrazovanju za digitalno doba. Namjera nam je bila, ne samo naglasiti već ponuditi i konkretno rješenje za situiranje digitalnog učenja naspram tradicionalnog sistema vrijednosti i njegovih ishoda.

TED govor M. Wescha (2010), profesora kulturalne antropologije Univerziteta u Kansasu, “From knowledgeable to knowledge-able” (“Od učenosti do sposobnosti za učenje”)²¹ možda najdirektnije sažima paradigmatiku promjenu pred čijim izvršenjem stoje obrazovni sistemi širom svijeta. Ovaj govor kojim se još prije deset godina direktno sugerira da kritičko mišljenje u novomedijskom okruženju oblikuje razumijevanje uloge i korištenja novih sredstava komunikacije koja čini tehnološki jednostavnim, da parafraziramo M. Wescha: povezivati se, dijeliti, prikupljati, sarađivati i objavljevati (“to connect, organize, share, collect, collaborate and publish“), međutim, na socijalnom nivou izazovi izgradnje održivih zajednica ostaju i dalje jednako delikatni s obzirom na to da njihov građanski i pedagoški integritet ovisi o spremnosti na cjeloživotno učenje.

Koncepti izloženi u ovoj knjizi nisu primarno određeni fokusom na digitalne tehnologije, naime, da je tako govorili bismo o ”lekciji” o online obrazovanju koju bi činilo izdavanje elektronskog udžbenika za predmet Društvo/Kultura/Religija. Mi smo se, međutim, odlučili za predlaganje modela ”odrastanja učenja” u digita-

---

²¹ “We need to move our students from being knowledgeable – that is knowing a bunch of stuff, to knowledge-able – able to find, sort, analyze, criticize, and even create new knowledge.” (TEDx Talks 2010)

lnom dobu, koji slijedi premise nove kulture učenja tzv. C-learning (Community Learning – učenje u zajednici). Ovaj pomak koji slijedi konektivističku teoriju učenja (Siemens 2005), ”zajednice (praktičnog) učenja” (Wenger et al. 2002), ”istraživačke zajednice” (Garrison i Anderson 2003), dakle, okruženje umreženih, interaktivnih kanala povezivanja, koji stvaraju uvjete za transformacije online obrazovanja upućuje nas na neizbježnost razumijevanja učenja i podučavanja kao društvenog procesa kojem se otvara čitava učionica, škola, porodica i društvo u cjelini. Kako bismo izbjegli zbunjenost, nesporazume, ”lutanje” opredijelili smo se za da kroz metod vođenog istraživačkog učenja (Kuhlthau, Manitoes i Kaspari 2019) damo jasne pretpostavke za primjenu koraka koji mogu osigurati funkcionalnu primjenu strategije profesionalnog i stručnog preoblikovanja u okviru digitalne transformacije obrazovanja. Pored toga, stvaranje platforme Otvorenih obrazovnih resursa za predmet ”Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu”, uz pretpostavljeni koncept razvoja dinamičkih digitalnih objekata učenja, ponuđene su prilike za kontinuiran angažman, aktivno i održivo usavršavanje nastavnika i bibliotekara u domenu medijske i informacijske pismenosti. *Treći prostor* je jedan od suštinskih ishoda i očekivanja u kojem učenik uči samostalno stvarati značenje iz svoje pozicije kulture i identiteta. Za takav prostor su potrebni nastavnici i bibliotekari koji potiču dijalog i tako pomažu učenicima da koncepte i teme o kojima se uči razumijevaju i povezuju sa svojim iskustvima smisaono se povezujući s kurikularnim okvirom. Na ovaj način se kod djece potiče istraživačka radoznalost, otvaraju učionice i kreiraju mogućnosti ”dizajniranja učenja” kakva obično nemamo u tradicionalnom školskom i porodičnom okruženju.

Zajednice koje uče zajedno iskazuju čin *radikalne etike brige*²² za društveni razvoj. Način na koji učimo i podučavamo utječe na one koje podučavamo, institucije u kojima radimo, zajednice u kojima živimo i budućnost kojoj težimo. Spremnost za preobrazbu strateškog strukturiranja pristupa reformi obrazovanja, iznesenu u ovom modelu, zajedno dijele Univerzitet u Sarajevu (konkretno Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka i Katedra za informacijske nauke Filozofskog fakulteta) i šira akademska zajednica, u saradnji s UNICEF-om BiH i Ministarstvom obrazovanja, nauke i kulture Kantona Sarajevo, no nakon ove publikacije postaje, također, neophodno aktivno zagovarati i direktno uključiti konstruktivne snage civilnog društva (formalne i neformalne organizacije gra-

---

²² Engl. Ethics of care (Britannica n.d.)

đana, medije i akademsku zajednicu). Uspostavljanjem okvira za izgradnju civilno-javnih partnerstava da bi se saradnički upravljalo procesima koji će zahtijevati, ne samo sistemsko angažiranje već i oslanjanje na postojeće resursne kapacitete za otvaranje procesa obrazovne reforme, tako i odnosa prema sadašnjim i budućim generacijama učenika, nastavnika i istraživačkih zajednica. Odrastanje učenja: *Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu* daje nadu intenzivnijeg razvoja interkulturalnog dijaloga, društvene kohezije i bolje obrazovne budućnosti *Alpha generacije stakla* i njihovog *trećeg prostora*.

Literatura

- Garrison, D. Randy i Terry Anderson. 2003. *E-Learning in the 21st century: A framework for research and practice*. London: Routledge/Falmer.
- Kuhlthau, Carol, Leslie Maniotes, Ann, Caspari. 2019. *Vođeno istraživačko učenje – učenje u 21. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga.
- n.d. Britannica. s.v. "Ethics of care". Pristupljeno: april 13. 2021.
<https://www.britannica.com/topic/ethics-of-care>
- Siemens, George. 2005. "Connectivism: A learning theory for the digital age." *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning* 2(1): 3-10. Pristupljeno: januar 22. 2021.
<https://lidtfoundations.pressbooks.com/chapter/connectivism-a-learning-theory-for-the-digital-age/>
- TEDx Talks. 2010. *TEDxKC - Michael Wesch - From Knowledgeable to Knowledge-Able*. Oktobar 12. Pristupljeno: april 13. 2021. TEDxKC - Michael Wesch - From Knowledgeable to Knowledge-Able
- Wenger, Etienne, McDermott, Richard i William M. Snyder. 2002. *Cultivating Communities of Practice: A Guide to Managing Knowledge*. Boston, MA: Harvard Business School Publishing.

Prilozi: PRIJEDLOG KONCEPTA ČASOVA

U ovom poglavlju navedeni su primjeri vođenog istraživačkog učenja koji polaze od postojećih tema i nastavnih jedinica važećeg NPP-a za predmet DKR. Ipak, kao što ćete vidjeti, ne ograničavaju se na jedan čas i dio svojih aktivnosti vežu za biblioteku. Navedeni su primjeri za svaki razred i osnova su budućih edukacija nastavnika i bibliotekara. Primjenom vođenog istraživačkog učenja djeca produbljuju znanja i razvijaju niz ključnih kompetencija potrebnih za budući razvoj i učenje.

Prijedlog – 1. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 1

OSNOVNA ŠKOLA, PRVI RAZRED

TEMATSKA CJELINA: PRIRODA I JA

(Volim ovaj svijet; Čuvajmo svoju okolinu)

Koncept koji se obrađuje: **Kako se brinem o planeti Zemlji**

Izvor: Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes
(2018)

Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

- ✓ Učenici će upoznati i razumjeti različite načine i pristupe koje mogu koristiti da bi preduzeli mjere u zbrinjavanju naše zajednice, prirode i svijeta u datim okolnostima i u budućnosti
- ✓ Učenici će iskazati ideje kroz pisanje i crtanje
- ✓ Učenici će čitati obavijesti da bi prikupili informacije, uz podršku učitelja i bibliotekara
- ✓ Učenici će postavljati istraživačka pitanja te će i sami istraživati informacije da bi odgovorili na pitanja i upite
- ✓ Učenici će dijeliti ideje i informacije u različitim formatima i kroz različite oblike rada (samostalno i u grupi)
- ✓ Učenici će promišljati o svom učenju i revidirati ideje i razumijevanje naučenog tokom projekta

<p>FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA</p>	<p>OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU</p> <p>IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA</p>
<p>PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 1: OSNOVNA ŠKOLA, PRVI RAZRED TEMATSKA CJELINA: PRIRODA I JA (Volim ovaj svijet; Čuvajmo svoju okolinu) Tema projektne nastave: <i>Kako se brinem o planeti Zemlji</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje</p> <p>Sadržaji: Učenici će diskutirati, pojašnjavati i opisivati kako se ljudi brinu o planeti Zemlji</p> <p>Članovi tima: učitelj i bibliotekar</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Započnite čas pitanjem: Kako se vi brinete o našoj planeti? • Prije nego što krenu sa crtanjem, učenici razgovaraju u paru svojim idejama (Tehnika “Promisli-Upari-Podijeli”). • Učenici nacrtaju sebe i ilustriraju odgovor na pitanje. Ovaj crtež je vid početnog praćenja razvoja razumijevanja ovog koncepta kod djece. U okviru Istraživačkog dnevnika, ovaj crtež može biti naslovna stranica. Učitelj prethodno pripremi deblji papir na kojem će crtati i koji će biti crtež za korice njihovog učeničkog Istraživačkog dnevnika. • Učenici će gledati prezentaciju i diskutirati o tome kako se ljudi brinu o našoj planeti i šta se dešava kada se ne brinu ili je zanemaruju. Učestvovat će u analizi fotografija i razgovarat će o predstavljenim slikama. • Učitelj pripremi fotografije situacija i scenarija iz realnog života u neposrednom dječijem okruženju i s primjerima iz nekih drugih zemalja svijeta (zagađenje zraka, kese u rijekama, zagađene plaže, pitanje izumiranja određenih životinjskih vrsta). Također, prikaže i fotografije određenih profesija u našoj zajednici koje se brinu o planeti Zemlji (vatrogasci, ekolozi, ljekari, veterinari, biolozi). Kod svake fotografije zamolite učenike da u paru diskutiraju o tome šta vide na slici, kako se ljudi brinu ili ne brinu o svom okruženju, koji se problem rješava, kako to znaju?

	<ul style="list-style-type: none"> • Nakon prezentacije, učenicima se podijele fotografije koje je učitelj/ica koristio/la i da im se kratki zadatak da sortiraju slike u paru prema sljedećim temama: Neko se brine o planeti Zemlji - Niko se ne brine o planeti Zemlji. Učitelj pita učenike da sumiraju koje probleme su ljudi rješavali kroz primjere na slikama. Učenici u paru razgovaraju o primjerima. Učitelj ilustrira primjer na ploči: "Na ovoj slici vidimo vatrogasca. On se brine o planeti Zemlji tako što gasi veliki požar u šumi. To je briga za planet Zemlju jer..." • Na kraju učitelj prolazi kroz refleksiju (Povezivanje kroz vlastito iskustvo): Šta vam je bilo interesantno? Da li vas neki od primjera koje smo vidjeli podsjeća na nešto što i sami činite za planetu Zemlju? Koju biste fotografiju dodali? Da li je bila neka fotografija koja ne pripada ovoj temi? Ili vas je možda zbunila? • Na kraju napravite pismo za roditelje da biste potaknuli nastavak istraživanja kod kuće.
<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati svoja prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje.</p> <p>Sadržaji učenja: učenici će slušati članove zajednice i pisati/ilustrirati njihova iskustva o načinima brige prema planeti Zemlji. Učenici će međusobno razgovarati da bi uvidjeli razlike njihovim odgovorima.</p> <p>Članovi tima: učitelj i bibliotekar</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • U ovom dijelu projekta, učitelj/ica poziva roditelje i predstavnike zajednice da dođu u školu i posjete časove DKR-a, u vremenskom okviru od jedne ili dvije sedmice. Svaki pozvani roditelj i predstavnik zajednice treba da pripremi 10-minutnu prezentaciju te da govori i ilustrira kroz primjere iz svoje prakse kako se brine o planeti Zemlji. Učitelj/ica može pozvati: psihologa, ekologa, stručnjaka za reciklažu, policajca, vatrogasca, veterinaru). Svaka prezentacija počinje kratkim predstavljanjem <i>Ko sam ja</i> i onda slijedi <i>Kako se ja brinem o planeti Zemlji</i>. Učitelj može pomoći roditeljima da pripreme prezentacije koje su primjerene ovom uzrastu. Izlaganja se mogu snimiti, pa se materijal može i poslije koristiti za refleksije. • Nakon prezentacije, učenici zapisuju, _____ se brine o planeti Zemlji tako što _____. Nakon

	<p>toga ilustriraju primjer koji su slušali. Gosti mogu zajedno s učiteljem ići od učenika do učenika i odgovarati na pitanja koja učenici postavljaju.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U parovima, koristeći se tehnikom "Kamen, papir, makaze" da bi odredili ko će prvi predstavljati svoje crteže, učenici jedni drugome predstave šta su nacrtali i napisali. <p>Razgovaraju o tome šta je različito u njihovim odgovorima. Učitelj ih može podsticati da kažu: "Ono što je različito u njegovom i mom predstavljanju teme kroz crtež ili rečenicu je _____".</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na kraju svih posjeta crteži se mogu uvezati u slikovnicu/knjigu. • Učitelj/ica može koristiti i neke videozapise o dobrim primjerima iz prakse. Učenici će diskutirati o ovoj temi i praviti poveznice sa svojim iskustvima i opažanjima kroz Istraživačke dnevnike.
<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informativski pejsaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora; donošenje zaključaka o samim izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje, razgledaju okruženje i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji: Učenici pregledaju slikovnice o temi brige o planeti Zemlji. U parovima diskutiraju o slikovnicama i svojim interesovanjima u okviru ove teme.</p> <p>Članovi tima: bibliotekar; Lokacija: Biblioteka.</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fazi istraživanja učenici se sastaju u biblioteci. Bibliotekar pomaže da se odabere 10 slikovnica koje ilustriraju datu temu - jedan broj slikovnica može biti usmjeren na zajednicu, a drugi na prirodu i okoliš. Slikovnice su poredane na stolu u biblioteci. • Učenici u ovom dijelu rade u parovima, koje je učitelj prethodno odredio. U prvom dijelu Istraživanja, bibliotekar prikazuje protokol o pretraživanju i pregledanju (prelistavanje, zadržavanje na određenim sikama, temama). Nakon toga, učenici u parovima pregledaju naslove i sadržaje, te markiraju svoja interesovanja u Istraživačkoj tabeli prolazeći kroz sve naslove (njihova interesovanja su predstavljena simbolom srca. Na stolu su pripremljene fotografije naslovne stranice za svaku slikovnicu. Slike se lijepe u tabelu i pored svakog naslova učenici mogu staviti srce ukoliko ih ta tema i slikovnica interesiraju). Jedna minuta za svaku knjigu. Jedna minuta da se zalijepi slika i stavi simbol. • Nakon toga, svi učenici diskutiraju u krugu - Šta vam je bilo najinteresantnije u ovoj aktivnosti?

	<ul style="list-style-type: none"> Nakon ovog dijela, učitelj i bibliotekar zajedno planiraju grupe za naredni čas, koje odražavaju interesovanja iz Istraživačkih tablica. Zajedno odlučuju koje knjige će odabrati za temu/grupu Zajednica, a koje za Okoliš.
<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim istraživačkim pitanjima.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će organizirati ideje da bi generalizirali istraživačko pitanje.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> Po povratku u učionicu, učenici će već biti podijeljeni u dvije grupe (Istraživači za temu Zajednica i temu Okoliš) Učitelj/ica će pojasniti da su grupe određene prema interesovanjima i referirat će se na slike naslovnih stranica slikovnica. Učitelj/ica će pomoći učenicima da naprave mapu uma/ili grafikon s interesantnim idejama koje su proistekle iz procesa pregledanja slikovnica o temi brige o našoj planeti i našoj zajednici. Mapa se pravi sa slikama naslovnih strana slikovnica koje su odabrali učenici. Obavezno uključiti barem jednu sliku iz suprotne grupe. Učitelj postavlja pitanje: Šta vam se sviđelo u vezi s ovom slikovnicom? Grafikon se pravi na velikom papiru i stavlja se slika naslovne strane. <div data-bbox="713 1101 1063 1420" data-label="Diagram"> <pre> graph TD A(( )) --- B(( )) A --- C(( )) A --- D(( )) A --- E(( )) style A fill:#4a7ebb,color:#fff style B fill:#c00000,color:#fff style C fill:#70ad47,color:#fff style D fill:#a0522d,color:#fff style E fill:#d4c03d,color:#fff </pre> </div> <ul style="list-style-type: none"> Nakon što se pregledane sve knjige i zabilježene ideje u grafikonu, učitelj vodi djecu kroz diskusiju i pomaže im da naprave po-veznicu s prethodnim znaanjima i iskustvima. <p>“Primjećujem nešto zajedničko u svim primjerima - jedna osoba pomaže drugoj ili drugima...” Učitelj modelira način na koji se postavlja istraživačko pitanje na osnovu datih informacija: “Kako se ja mogu brinuti o svojoj zajednici?”</p>

	<ul style="list-style-type: none"> Učenici će prepoznavati određene obrasce i postavljat će pitanja. Pismo roditeljima će biti poslano po djeci DA bi djeca nastavila s istraživanjem teme prilikom povratka kući. Roditeljima se može reći koja su pitanja djeca kreirala.
<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagiranja; parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će čitati tekstove da bi prikupili informacije u vezi s pitanjima koja su postavili. Učenici će primijeniti ono što uče kroz sortiranje slika, igrokaze i sadnju sjemenki ili sadnica.</p> <hr/> <p>Članovi tima: učitelj i bibliotekar.</p> <ul style="list-style-type: none"> U učionici i u biblioteci učenici rade unutar Istraživačkih krugova s učiteljem/icom da bi odgovorili na istraživačka pitanja kroz proces prikupljanja informacija iz slikovnica. U malim grupama učitelj i bibliotekar čita djeci jednu ili dvije slikovnice o temi koju su sami predložili. Oni prate sadržaj teksta u Istraživačkoj tablici za djecu mlađeg uzrasta. Neke od ideja koje se mogu naći u Tablici za praćenje: <ul style="list-style-type: none"> _____ se brinuo o planeti Zemlji tako što je _____. Ja sam naučio/la da se mogu brinuti o planeti Zemlji tako što _____. Pitam se _____. Učitelj je pripremio nekoliko centara koji su tematski prilagodjeni sadržajima slikovnica: sijati sjemenke, recikliranje, igrokaz (zdravstveni radnik, izbalansirana prehrana). Učenici, također, čitaju druge izvore s tematski sličnim sadržajem, sortiraju slike i simbole, igraju uloge kroz različite igrokaze, sade sjemenke ili sadnice, te pregledaju videozapise s primjerima gdje članovi zajednice pomažu u procesu očuvanja naše prirode i okoliša (iz faze Uranjanja).
<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija; poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će dopuniti svoja saznanja i revidirati do sada naučeno sa ciljem kreiranja novog simbola/slike koja ilustrira načine koje oni mogu koristiti da bi čuvali planet Zemlju.</p> <p>Predstaviti će svoje ideje cijeloj istraživačkoj zajednici u školi.</p>

<p>Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • U ovoj fazi projektne nastave učenici prolaze kroz refleksiju s učiteljem/icom. Ponovo se vraćaju na crtež koji su kreirali na početku projektnog ciklusa, pregledaju svoja opažanja iz Istraživačkog dnevnika, te promišljaju šta mogu dodati ili izmijeniti na prvobitnom crtežu. (“Pogledajte svoj crtež. Šta ste nacrtali?”) • U paru s drugom ili drugaricom razgovaraju koje detalje bi dodali na svoj crtež ili šta bi eventualno izmijenili. Dopunjavaju crtež markiranjem, dodavanjem novih simbola ili elemenata. (“Razmislite o svemu što smo učili i o čemu smo razgovarali. Ako biste sada ponovo trebali nacrtati crtež, šta biste izmijenili ili dodali na svom prvom crtežu? Razgovarajte s drugom u paru. Napravite sliku u svojoj glavi.”) • Nakon razgovora, učenici dopunjavaju i prekravaju prvobitni crtež. Učitelj prolazi kroz učionicu i zadržava se kod svakog djeteta da bi tražio pojašnjenje dodanih detalja.
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Novi crteži se prikazuju u okviru ove faze sa svim članovima Istraživačke zajednice. Može se napraviti i manja izložba u biblioteci ili učionici. • Crteži se predstavljaju u grupi i školi i učenici ih obrazlažu tako što se vraćaju na istraživačko pitanje. Na ovu sesiji mogu se pozvati i roditelji i drugi članovi školske zajednice.
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će koristiti detalje iz diskusija koje su imali, te nove riječi koje su usvojili da bi pojasnili ono što su naučili o temi, te sebi kao učenicima.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Bibliotekar može održati kratke razgovore sa svakim učenikom pojedinačno da bi se učenici mogli osvrnuti na cijeli proces učenja kroz refleksiju. Razgovara se o sadržajima iz ove tematske oblasti, ali i njima kao pojedincima, njihovim karakteristikama u procesu učenja i usvajanja novih saznanja: <p><i>Reci mi nešto o svom crtežu. Kako se učenje (odnosno tvoj crtež) promijenilo od početka ovog našeg projekta?</i></p> <p><i>Šta ti se najviše dopalo u ovom projektu?</i></p> <p><i>Šta ti se nije dopalo?</i></p> <p><i>Šta si naučio o sebi tokom ovog projekta?</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> Također se prikupljaju fotografije crteža na početku i na kraju procesa. Ove fotografije zajedno s nekim učeničkim citatima iz faze evaluacije, se mogu kompilirati za prezentaciju i dijeljenje sa školom I Istraživačkom zajednicom.
SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (1. razred, osnovna škola)	
PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA	KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA PRVI RAZRED U PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA
UČITI KAKO UČITI <ul style="list-style-type: none"> Istraživački dnevnici Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (repcije, interakcije, produkcije, medijacije). ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
USVAJANJE ZNANJA <ul style="list-style-type: none"> Istraživački dnevnici Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti Društva, kulture i religije.

<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. ➤ Kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima. ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Kreativno produktivna kompetencija</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna)</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija.

Prijedlog – 2. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNASTAVA UTEMELJENANA ISTRŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 2

OSNOVNA ŠKOLA, DRUGI RAZRED

TEMATSKA CJELINA: (Dječija prava – Moja prava su, moje obaveze su...)

Koncept koji se obrađuje: *Razumijevanje prava i obaveza djeteta*

Izvor:

Ilustrirana dječija prava (kartice za dječija prava), Living Democracy
(<https://www.living-democracy.hr/textbooks/volume-5/part-3/documents-and-teaching-material-4/>)

Konvencija o pravima djeteta - dječija verzija (Konvencija prilagođena djeci),
UNICEF BiH

(<https://www.unicef.org/bih/izvje%C5%Altaji/konvencija-o-pravima-djeteta-dje%C4%8Dja-verzija>)

Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)

Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

Učenici:

- ✓ Govore o svojim pravima
- ✓ Prepoznaju elemente iz Konvencije o pravima djeteta u svom okruženju
- ✓ Objašnjavaju koja su prava njima važna
- ✓ Ilustriraju neka od prava prilagođavajući ih svom okruženju
- ✓ Na jednostavan način govore šta su radili, obraćaju se publici

FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA	OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA
<p>PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 2: OSNOVNA ŠKOLA, DRUGI RAZRED TEMATSKA CJELINA: Dječija prava Tema projektne nastave: <i>Moja prava su, moje obaveze su...</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: Poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje Sadržaji: Učenici uče da bolje spoznaju dječija prava kroz lični primjer; objašnjavaju koja oni prava imaju.</p> <hr/> <p>Učenicima dati ilustraciju dva dječija prava – pravo na igru i pravo na zaštitu od rada, samo sliku (izvor: Ilustrirana dječija prava).</p> <div style="text-align: center;"> <p>Članak 31</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Članak 32</p> </div> <p>Razgovarati s učenicima o tome šta vide na ilustracijama – šta djeca rade, kakav im je izraz lica, koja prava vide na ovim ilustracijama?</p> <p>Nakon toga podijeliti im iste ove ilustracije s tekstom u kojem se objašnjavaju prava:</p>

	 <p>Članak 31</p>	<p>Odmor, igra i slobodno vrijeme</p> <p>Svako dijete ima pravo na odmor i slobodno vrijeme u kojem se mogu igrati i sudjelovati slobodno u kulturnom i umjetničkom životu.</p>	
	 <p>Članak 32</p>	<p>Dječji rad</p> <p>Svako dijete ima pravo biti zaštićeno od svakog oblika izrabljivanja i rada koji bi mogao naštetiti njegovu školovanju ili razvoju. Država ima dužnost određivanja minimalne dobi za dozvolu za rad, iznos radnih sati dnevno i radnih uvjeta.</p>	
<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati svoja prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici govore o svojim pravima i obavezama.</p> <hr/> <p>Razgovarati s učenicima o pravu na igru i pravu na zaštitu od teškog rada; Koliko provode vremena u igri, čega se igraju najradije; koliko „obaveza“ imaju u kući i školi, šta se, ipak, mora uraditi, a nije teški rad...</p> <p>Zamoliti učenike da se prisjete i drugih prava, osim igre, na šta još imaju pravo. Također, potrebno je da navedu i svoje obaveze.</p> <p>Dok učenici govore, učiteljica/učitelj i bibliotekarka/bibliotekar zapisuju na tabli, chart papiru listu prava i listu obaveza. Razgovaraju s učenicima o navedenim pravima i obavezama.</p>		
<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informacijski pejsaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje"</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici čitaju segmente prilagođene Konvencije o dječjim pravima.</p>		

<p>potencijalnih izvora"; donošenje zaključaka o samim izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Bibliotekari i učitelji biraju neke segmente iz Prilagođene verzije Konvencije o ljudskim pravima (Dostupna je na stranici UNICEF BiH).</p> <p>U zavisnosti od onoga što misle da je važno istaknuti i kroz navođenje prava i obaveza koje su rekli učenici u prethodnoj fazi, bibliotekari i učitelji pripremaju prava za koja misle da je važno naglasiti ili o njima razgovarati u odjeljenju. Također, za ta odabrana prava mogu pronaći i kratka videa, slikovnice koje tematiziraju ta prava ili neka književna djela koja učenici već rade u II razredu.</p> <p><i>Napomena:</i> Faza istraživanja i II razredu ne može biti ostvarena kao sa starijim učencima. Preporuka je da istraživanje pripreme učitelji i bibliotekari, ponude neki sadržaj koji ima veze s temom.</p>
<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici povezuju svoja prava s primjerima iz Konvencije koju su pripremili učitelji i bibliotekari.</p> <hr/> <p>Učenike podijeliti u grupe, dati neki od izabranih primjera; (ovdje je samo ilustracija, ne znači da će ovaj dio Konvencije biti i na časovima koje pripremaju učitelji u svom odjeljenju).</p> <div data-bbox="692 1107 1035 1329"> <p>12 Dječja imaju pravo slobodno davati svoja mišljenja o pitanjima koja ih se tiču. Odrasli trebaju djecu slušati i uzimati ozbiljno.</p> </div> <div data-bbox="662 1348 1067 1570"> <p>13 Dječja imaju pravo da slobodno dijele sa drugima ono što uče, misle i osjećaju, razgovarajući, crtajući, pišući ili na bilo koji drugi način, osim ako to ne nanosi štetu drugim ljudima.</p> </div> <p>S učenicima povezuju izabrana prava iz Konvencije s onim što je napisano na tabli. Dogovor oko izbora prava na koja će se fokusirati u daljem radu. Preporuka je da se izaberu najviše tri prava za dalji rad.</p>

<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici istražuju dodatno o izabranim pravima. Nastavnici i bibliotekari pripremaju primjere, ilustracije, crtane filmove koji govore o pravima koje su izabrali da će detaljno razraditi.</p> <hr/> <p>Učenici predlažu kako bi oni mogli ilustrirati prava i da bi ih mogli objasniti drugima.</p> <p>Dogovara se tehnika, način ilustriranja, sadržaj. Moguće je da svi učenici rade sva tri izabrana prava ili po grupama, svaka grupa drugo. Moguće je pravo predstaviti na više načina.</p>
<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija: poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici kreiraju svoje ilustracije odabranih prava iz Konvencije o pravima djeteta.</p> <hr/> <p>Učenici rade na svojim ilustracijama, objašnjavaju segmente svog rada. Ako su u mogućnosti, pišu i kratki tekst o pravima uz ilustraciju ili kratko objašnjenje šta ilustracija predstavlja.</p>
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Dijeljenje znanja, prezentiranje, razvoj komunikacijske kompetencije.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici objavljuju ilustracije.</p> <hr/> <p>Učenici, zajedno s bibliotekarima ili učiteljima na odgovarajućem mjestu u školi predstavljaju svoja viđenja prava. Također je moguće da drugim učenicima u odjeljenju, koji nisu učestvovali u izradi, pokažu šta su radili u prethodnom periodu.</p>
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici vrednuju svoj rad i dogovaraju praćenje poštovanja prava iz Konvencije o kojima su učili i koja su ilustrirali.</p>

	<p>Učenici govore šta su sve radili od početka projekta, šta su naučili. Mogu se dogovoriti da do kraja školske godine pomoću formulara, koja pripremaju učitelji i bibliotekari, prate poštovanja navedenih prava u odjeljenju.</p> <p><i>Napomena:</i> U nižim razredima pojedine faze vođenog istraživačkog učenja moguće je spojiti u okviru jednog časa; npr. – DIJELJENJE i EVALUACIJA mogu se uraditi u okviru 45 minuta.</p>
<p>SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMU ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (2. razred, osnovna škola)</p>	
<p>PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA</p>	<p>KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA DRUGI RAZRED U PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA</p>
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije). ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice/scheme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti društva, kulture i religije.

<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/ <i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Čita, razumije i analizira informativne tekstove. ➤ Piše kratke tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/ <i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/ <i>MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna)</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija.

Prijedlog – 3. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 3

OSNOVNA ŠKOLA, TREĆI RAZRED

TEMATSKA CJELINA: (Prijateljstvo i moral – Šta je to prijateljstvo?)

Koncept koji se obrađuje: *Izgradnja ljudskih odnosa*

Izvor:

Poboljšanje interkulturalne kompetencije: Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama, Didaktički podsticaji, Zeliha Aktas i saradnici
Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)
Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

Učenici:

- ✓ Govore jasno o svojim viđenjima prijateljstva
- ✓ Analiziraju prezentirane materijale
- ✓ Upoređuju svoje komentare s komentarima drugih
- ✓ Sintetiziraju dobijene odgovore
- ✓ Kreiraju plakat na zadanu temu

FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA	OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA
<p>PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 3: OSNOVNA ŠKOLA, TREĆI RAZRED TEMATSKA CJELINA: <i>Kultura ponašanja</i> Tema projektne nastave: <i>Šta je to prijateljstvo? (Stvaranje i održavanje)</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: Poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje. Sadržaji: Učenici uče da bolje upoznaju svoja prava i obaveze unutar odjeljenja, škole u školskom okruženju i online okruženju.</p> <hr/> <p>Učenicima dati karticu na kojoj će opisati kako se oni ponašaju prema svom prijatelju/svojoj prijateljici, kako znaju da su prijatelji.</p> <p>Kada popune kartice, uz pomoć učiteljice/učitelja zalijepit će ih/zakačiti na neko mjesto u učionici; učiteljica i bibliotekar čitaju napisano i komentiraju zajedno s drugim učenicima.</p>
<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati svoja prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje. Sadržaji učenja: Učenici pokušavaju definirati prijateljstvo, opisuju kriterije prijateljstva.</p> <hr/> <p>Podijeliti učenike u grupe; svakoj grupi dodijeliti veliki hammer papir, osigurati da u svakoj grupi ima dovoljno flomastera, bojica, markera.</p> <p>Zamoliti učenike da na red papira napišu prijateljstvo i da pokušaju, riječima, ilustracijama, opisima kratkim objasniti šta prijateljstvo znači.</p> <p>Poželjno je pokazati primjerom (nekom slikom sličnog uratka, urađenim primjerom koji su pripremili učitelji/ bibliotekari s nekom drugom temom ili podsjetiti se na slične učeničke radove ako su ih radili tokom godine).</p>

	<p>Učenici rade dvadesetak minuta ili koliko je već potrebno i nakon toga prezentiraju drugima svoje radove. Objasnjavaju ilustracije, opisuju pojmove koje vežu za prijateljstvo.</p>
<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informativni pejsaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora"; donošenje zaključaka o izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje, i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici gledaju kratki film „The Present“ i na osnovu njega razgovaraju o potrebi prijateljstva, o invalidnosti, o zajedničkim osobinama prijatelja, o različitim vidovima prijateljstva</p> <hr/> <p>Učenicima prikazati kratki film „The Present“ https://www.youtube.com/watch?v=WjqIU5FgsYc</p> <p>Razgovor o filmu?</p> <p>O čemu govori film? Šta vam je bilo zanimljivo? „Krije“ li film iznenađenje? Kako je preokret djelovao na vas? Kako je prijateljstvo prikazano u filmu?</p> <p>Zadatak za grupe:</p> <p>O čemu biste mogli razgovarati s dječakom iz filma da je sada s vama u učionici. Šta biste ga pitali? Kako bi on odgovarao – pretpostavljene odgovore navesti? Pokušajte napisati nastavak filma – šta se događa kada izađu vani, šta se događa u narednim danima, mjesecima, godinama (neka učenici izaberu sami odaberu vremenski period koji će „dopisati“).</p> <p>Predstaviti pitanja za dječaka i pretpostavljene odgovore.</p> <p>Pročitati nastavke filma koje su radile grupe.</p> <p>Razgovor s učenicima o urađenom.</p> <p><i>Napomena:</i> Faza istraživanja i III razredu ne može biti ostvarena kao sa starijim učenicima. Preporuka je da istraživanje pripreme učitelji i bibliotekari, ponude neki sadržaj koji ima veze s temom.</p>

<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici propituju prijateljstva, analiziraju primjere koje su im ponudili učitelji, bibliotekari.</p> <hr/> <p>Za učenike pripremiti nekoliko tekstova koji govore o prijateljstvu, videa, slikovnica, priča, pjesama.</p> <p>Pripremiti im da gledaju i čitaju na jednom mjestu (poželjno biblioteka) i ponuditi im obrazac koji popunjavaju dok gledaju/čitaju.</p> <p>Naprimjer: Kako je prijateljstvo vidljivo u ovom videu/ ovoj priči? Prepoznaješ li neke elemente prijateljstva iz videa/priče u svojim prijateljstvima? Šta si naučio/naučila iz ovog videa/ove priče?</p> <p>Učenici u grupama upoređuju svoje popunjene obrasce o istim videima, pričama. Izdvajaju iste zajedničke komentare, razgovaraju o njima uz pomoć, vođenje nastavnika i bibliotekara.</p>
<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici iz novih materijala prikupljaju dodatne informacije i pripremaju se da kreiraju/opišu šta prijatelji rade, a šta ne.</p> <hr/> <p>Nastavnici i bibliotekari pripremaju izreke o prijateljstvu, opise prijateljstva na jeziku prilagođenom uzrastu i s učenicima ih zajedno komentiraju.</p> <p>Na osnovu svih informacija koje učenici imaju, ranijih materijala koje su prikupili i sintetizirali u prethodnim fazama, dogovaraju se kako da kreiraju listu ili opišu osobine prijatelja, navedu šta prijatelj radi, a šta ne.</p> <p>Dogovaraju podjelu posla i pripremaju, ako je potrebno, još materijala, resursa, fotografija za fazu kreiranja.</p>
<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici kreiraju liste s osobinama i ponašanjima prijatelja.</p>

<p>"proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija: poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Učenici zajedno izrađuju plakat, opisuju osobine prijatelja, radnje, ilustruju crtežima, fotografijama.</p> <p>Nastavnici i bibliotekari pomažu u strukturiranju plakata, organizaciji prostora, savjetuju za izbor ilustracije.</p>
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Dijeljenje znanja, prezentiranje, razvoj komunikacijske kompetencije.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici objavljuju plakat o prijateljstvu.</p> <hr/> <p>Učenici predstavljaju svoj plakat drugim učenicima u odjeljenju. Prezentiraju ga i objašnjavaju svaki segment.</p> <p>Mogu ranije napraviti pozivnice i pozvati druge učenike da pogledaju njihov rad.</p>
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici analiziraju prikupljeni materijal i svoj rad tokom izrade plakata o prijateljstvu.</p> <hr/> <p>Još jednom učenicima podijeliti sav materijal, nastao tokom svakog koraka u vođenom istraživačkom učenju. Razgovarati s učenicima šta su naučili, da li su neki korak mogli bolje napraviti; da li su nešto ispustili...</p> <p><i>Napomena:</i> U nižim razredima pojedine faze vođenog istraživačkog učenja moguće je spojiti u okviru jednog časa; naprimjer – DIJELJENJE i EVALUACIJA mogu se uraditi u okviru 45 minuta.</p>

SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (3. razred, osnovna škola)	
PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA	KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA TREĆI RAZRED NA PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na sam proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i o vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije). ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice/sheme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti društva, kulture i religije.
<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> ➤ Čita, razumije i analizira informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu.

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i inte-griranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna)</i> ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija. ➤ Korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja. ➤ Prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija.

Prijedlog – 4. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 4

OSNOVNA ŠKOLA, ČETVRTI RAZRED

**TEMATSKA CJELINA: (Kultura ponašanja – Kultura ponašanja u školi i
online prostoru)**

Koncept koji se obrađuje: *Ponašanje u grupi, prava i obaveze pojedinca*

Izvor:

*Poboljšanje interkulturalne kompetencije: Materijali za nastavu maternjeg jezika
u dopunskim školama, Didaktički podsticaji, Zeliha Aktas i saradnici
Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)
Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)*

Ishodi učenja:

Učenici:

- ✓ Analiziraju postojeća razredna pravila
- ✓ Upoređuju razredna pravila
- ✓ Propituju vlastita ponašanja
- ✓ Istražuju o razrednim pravilima iz drugih škola, država
- ✓ Kreiraju prijedlog novih razrednih pravila
- ✓ Organiziraju izglasavanje prijedloga razrednih pravila
- ✓ Ispunjavaju preuzete obaveze u projektu

FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA	OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA
<p>PROJEKTNNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 4: OSNOVNA ŠKOLA, ČETVRTI RAZRED TEMATSKA CJELINA: <i>Kultura ponašanja</i> Tema projektne nastave: <i>Ponašanje pojedinca u grupi – škola i online prostor</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje. Sadržaji: Učenici uče da bolje upoznaju svoja prava i obaveze unutar odjeljenja, škole u školskom i online okruženju.</p> <hr/> <p><i>Prijedlog 1:</i> Učenicima se ponude prošlogo-dišnja razredna pravila – razgovor o njima – jesu li obuhvatila sve što je bilo potrebno, da li su pomogla u odnosima među učenicima u odjeljenju; koliko su se poštovala; kakav je odnos prema usvojenim pravilima razreda bio kada je učiteljica/učitelj bio s njima, a kako kada nije...</p> <p><i>Prijedlog 2:</i> Ako su učenici u prethodnoj školskoj godini imali iskustva s online nastavom, mogu razgovarati o primjenjivosti razrednih pravila na ponašanje učenika u online okruženju – da li su razredna pravila obuhvatala i online nastavu; šta od pravila se poštovalo i u online okruženju, šta nije bilo moguće poštovati?</p> <p>Razgovor traje najduže dvadesetak minuta; potrebno je učenicima dati neko vrijeme da razmisle, prisjete se događaja iz prethodne školske godine. A onda samo na nivou osnovnih informacija povezati neka od razrednih pravila s primjerima (ne)poštovanja.</p>
<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje. Sadržaji učenja: Učenici razumijevaju koncept pravila - zašto trebaju, kako se donose, kako poštuju, imaju li svi istu obavezu prema svakom navedenom pravilu, da li su neka pravila ograničavajuća za pojedine učenike.</p>

	<p><i>Prijedlog 1:</i> Učenike podijeliti u grupe tako da ih ne bude više od troje u jednoj.</p> <p>Svakoj grupi pripremiti kopiju razrednih pravila. Uz pravila, pripremiti i pitanja na osnovu kojih će grupe raditi analizu razrednih pravila:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Ova pravila su nam koristila u prošloj ško-lskoj godini? 2) Koje pravilo nam je bilo najpotrebnije? 3) Koje pravilo smo najmanje poštovali? 4) Da li smo trebali imati neko dodatno pra-vilo? 5) Je li bilo navedenih pravila koja nisu bila pri-mjenjiva? 6) Da li je na listi bilo pravilo koje pojedini uče-nici nisu mogli ni poštovati? <p><i>Prijedlog 2:</i> Ukoliko je bilo rada u online okruženju, zadatak za grupe može biti i da provjere korisnost pravila u takvoj vrsti rada. Naprimjer:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Koliko su razredna pravila prilagođena radu u okvirima online nastave? 2) Koje pravilo je bilo najkorisnije? 3) Koja pravila nisu primjenjiva? 4) Koja pravila smo trebali dodati? 5) Trebamo li imati posebna pravila ponašanja tokom trajanja online nastave?
<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informacijski pejisaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora"; donošenje zaključaka o izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje i pro-dubljuju znanja.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici istražuju razredna pravila drugih odjeljenja IV razreda, svih odjeljenja III i svih odjeljenja V razreda i upoređuju sa svojim. Pomoću pretraživača, do-laze i do razrednih pravila iz drugih škola, drugih država.</p> <hr/> <p>Uz pomoć učiteljice/učitelja i bilitekarke/bibliotekara, učenici skupljaju razredna pravila drugih odjeljenja iz ško-le (preporuka je da to budu razredna pravila drugih odje-ljenja IV razreda, odjeljenja III i odjeljenja V razreda).</p> <p>Također, u biblioteci, koristeći internetske pretraživače, tragaju za razrednim pravilima vršnjaka iz drugih škola, iz BiH i drugih zemalja. Pomoć mogu tražiti i od nastavnice/nastavnika engleskog jezika koja/koji će pomoći u pretra-živanju.</p> <p>Također, čitaju Kućni red škole ili neki drugi dokument koji regulira ponašanja učenika i zaposlenika škole.</p>

	<p><i>Napomena:</i> u ovom uzrastu važna je organizacijska pomoć voditeljica/voditelja istraživanja – pomoć u prikupljanju, raniji dogovor s učiteljicama/učitelja drugih odjeljenja kako da učenici zatraže razredna pravila njihovih učenika, kako da kopiraju, slikaju, prepisu. I kod internetskog pretraživanja bibliotekari trebaju predložiti ključne riječi koji će pomoći učenicima da suze pretragu. Na taj način im skreću pažnju na neke od segmenata pretraživanja koje će u budućnosti samostalno raditi.</p> <p>Tokom prikupljanja drugih razrednih pravila, učenici bilježe koja pravila su ista kao njihova, koja su slična te koja su to nova pravila koja postoje u drugim odjeljenjima. Također, upoređuju da li razredna pravila iz drugih škola imaju isti oblik i sadržaj kao i njihova, koliko su sva ta pravila slična razrednim pravilima iz drugih zemalja.</p>
<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici analiziraju prikupljeni materijal, predlažu istraživačko pitanje i produbljuju aktivnosti u prijedlogu novih razrednih pravila.</p> <hr/> <p>Učenici raspravljaju u formama razrednih pravila koja su vidjeli; upoređuju s formom koja su oni imali; raspravljaju o oblastima ponašanja koja neka druga razredna pravila reguliraju; analiziraju listu sličnosti i razlika s prošlogodišnjim razrednim pravilima.</p> <p>Učiteljica/učitelj može im pomoći s pitanjima (u pismenoj ili usmenoj formi):</p> <p>Koji vam je primjer pravila nekog odjeljenja najzanimljiviji? Zašto?</p> <p>Da li je pravila potrebno donositi na nivou odjeljenja?</p> <p>Postoje li primjeri gdje pravila obuhvataju više razreda i odjeljenja?</p> <p>Mislite li da bi to bilo korisno?</p> <p>Da li razredna pravila trebaju važiti samo za učenike ili za sve one koji ulaze u njihov razred?</p> <p>Ko sve treba učestvovati u donošenju pravila?</p> <p>U završnom dijelu, učenici osmišljavaju istraživačko pitanje; u ovom slučaju pripremaju izradu novih razrednih pravila i prave plan kako će to izvesti.</p>

	<p>Naprimjer – naprave prezentaciju izabranog materijala s primjerima razrednih pravila koja su istražili za druge učenike u odjeljenju (koji ne pohađaju D/K/R). Na času odjeljske zajednice pripreme radionicu da bi vidjeli šta svi učenici u odjeljenju misle i prošlogodišnjim razrednim pravilima i šta misle da treba biti u novim.</p> <p>Dogovaraju se oko toga ko još treba imati svoj glas u izradi pravila – učiteljica/učitelj; bibliotekarka/bibliotekar, nastavnice/nastavnici koji predaju pojedine predmete učenicima njihovog odjeljenja, učenici drugih odjeljenja istog razreda...</p> <p>Dogovore se da li im trebaju posebna pravila u online okruženju, online nastavi.</p> <p>Kreiraju, pomoću neke od online aplikacija, anketu za sve učenike s elementima za koje misle da su važni za budući izgled razrednih pravila.</p> <p>Dogovore se oko procedure izbora svakog pravila, kreiranja liste pravila i glasanja svih učenica/učenika o tome da li neko pravilo ponašanja treba biti ili ne u razrednim pravilima...</p>
<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici prezentiraju prikupljene materijale, razgovaraju na odjeljskoj zajednici s drugim učenicima o razrednim pravilima, kreiraju ankete i prikupljaju mišljenja učenika, dogovaraju način izbora pravila koja će biti na njihovoj listi.</p> <p>Učenici, uz pomoć učitelja i bibliotekarke, dijele posao – ko šta radi; ko priprema prezentaciju, ko osmišljava načine izbora pravila, ko kreira ankete.</p> <p>Dogovaraju termin s učiteljicom za čas odjeljske zajednice kada će razgovarati s drugim učenicima.</p> <p>Učiteljica i bibliotekar pomažu pri prikupljanju informacija i izradi prijedloga razrednih pravila.</p> <p>Pomažu učenicima i kako da vode diskusiju u razredu oko izbora pojedinih pravila, oko oblika ponašanja za koja učenici misle da trebaju biti regulirana pravilima.</p> <p>Također, važno je naglasiti da razredna pravila trebaju biti iskazana u obliku afirmativne rečenice; naprimjer: tokom časa pažljivo slušamo druge učenike i nastavnike, a ne: zabranjeno je pričati dok neko drugi govori...</p>

<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/ prezentacije; etičko korištenje medija; poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici predstavljaju nova razredna pravila</p> <hr/> <p>Na kraju, nakon kompletno provedenog procesa, učenici predstavljaju odjeljenju razredna pravila do kojih su došli zajedno i nakon dugog istraživanja i ispitivanja, vodeći računa o tome da svi budu uključeni.</p> <p>U odjeljenju još jednom mogu raspraviti o prijedlogu i onda glasati da li usvajaju razredna pravila ili ne.</p>
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Dijeljenje znanja, prezentiranje, razvoj komunikacijske kompetencije.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici dijele rezultat svog rada i govore o procesu izrade razrednih pravila.</p> <hr/> <p>Razredna pravila mogu prezentirati na internetskoj stranici škole ili na nekom drugom zvaničnom mrežnom kanalu ako koriste. Ukoliko su učenici izradili i posebna pravila za ponašanje tokom online nastave, onda ga mogu predstaviti drugim odjeljenjima u školi kao primjer.</p> <p>Također, uz pomoć učiteljice/učitelja i bibliotekara/bibliotekarke mogu napisati kratki tekst o procesu izrade razrednih pravila i objaviti ga.</p>
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici analiziraju prikupljeni materijal i svoj rad tokom izrade razrednih pravila.</p> <hr/> <p>Učenici, zajedno s mentorima, još jednom prolaze kroz kompletan proces, govore šta su naučili tokom ovog vođenog istraživačkog učenja i kako će njihov rad pomoći drugim učenicima u odjeljenju.</p> <p>Analiziraju šta su sami novo naučili, šta su saznali, da li su uvježbali koristiti pretraživače, kreirati upitnike u nekoj od aplikacija, sumirati rezultate, pisati tekstove u zadatoj formi...</p>

SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (4. razred, osnovna škola)	
PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA	KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA ČETVRTI RAZRED NA PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije). ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice/scheme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti društva, kulture i religije
<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> ➤ Čita, razumije i analizira informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu.

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima. ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna)</i> ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija. ➤ Korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja. ➤ Prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija.

Prijedlog – 5. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 5

OSNOVNA ŠKOLA, PETI RAZRED

**TEMATSKA CJELINA: (Ko sam ja - Vlastiti identitet kao preduvjet
poštovanja drugih)**

Koncept koji se obrađuje: *Kultura i identitet - Isti, a ipak različiti*

Izvor:

Poboljšanje interkulturalne kompetencije: Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama, Didaktički podsticaji, Zeliha Aktas i saradnici
Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)
Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

- ✓ Učenici će uz pomoć simbola drveta učiti da bolje upoznaju sebe
- ✓ Učenici će postati svjesni svojih sposobnosti, interesovanja i potreba te na taj način spoznati koliko su važni i jedinstveni
- ✓ Učenici će imati priliku da porede sebe s drugima te da otkrivaju sličnosti i razlike
- ✓ Učenici razmišljaju o tome kako sami sebe vide i kako ih doživljavaju drugi
- ✓ Učenici postaju svjesni da je poznavanje tuđe slike jednako važno kao sopstvena predstava i da one utječu jedna na drugu
- ✓ Učenici se podstiču na samorefleksiju i sposobnost kritičkog mišljenja

FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA	OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA
<p>PROJEKTNASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 5: OSNOVNA ŠKOLA, PETI RAZRED TEMATSKA CJELINA: <i>To sam ja</i> Tema projektne nastave: <i>Kultura i identitet - Isti, a ipak različiti</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje.</p> <p>Sadržaji: Učenici uče da bolje upoznaju sebe. Učenici prikazuju svoja iskustva kroz crtež.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici dobijaju papir na kojem su nacrtane konture drveta. Saznaju da je drvo simbol njihove ličnosti. Pri tom dijelovi drveta odgovaraju sljedećim kategorijama (ovo se objasni i prikaže na jednom primjeru te se okači na zid ili tablu): <ul style="list-style-type: none"> - Korijen: osnovne potrebe. Šta mi je potrebno za život? Gdje sam ukorijenjen? (Porodica, hrana, stan itd.) - Grane: sposobnosti/jake strane. Šta umijem? Koje su moje jake strane? - Lišće: interesovanja/hobiji. Koji su moji hobiji? Šta me zanima? - Cvjetovi ili plodovi: želje/snovi. Šta želim? O čemu sanjam? - Stablo: ime/nadimak • Kod pojedinih dijelova drveta učenici zapisuju ono što im odgovara. Svi učenici oboje svoja stabla i ona se okače na zidove učionice. • Diskusija sa cijelim razredom: svako predstavlja svoje drvo, a time i sopstvenu ličnost. Preporučuje se da se predloži nekoliko početaka rečenica koji će biti zapisani na tablu, npr.: „Moje sposobnosti su...“, „Zanima me...“. <p>Na kraju se može diskutirati o sličnostima i razlikama.</p>

<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati svoja prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici razmišljaju o tome kako sami sebe vide i kako ih doživljavaju drugi. Oni shvataju da se predstava o sebi može razlikovati od predstave koju drugi imaju o nama.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici dobijaju po jedan papir s obrisom osobe i upućuju se usmeno u rad: samostalno treba da ispune unutrašnji dio osobe tako što će tu upisati pridjeve ili kratke rečenice o sebi (samoopažanje). Pri tome učenici treba da misle na osobine koje posjeduju, na svoje jake strane, slabosti, želje, snove itd. To treba konkretizirati na nekoliko primjera. • Zatim nastavnik dijeli učenike u parove i zamjenjuju papire s konturama osobe. Sada svaki učenik na papir drugog učenika zapisuje riječi ili kratke rečenice o tome kako vidi tog drugog učenika (opažanje drugih; osobine kao kod samoopažanja). • Reflektiranje i diskusija s cijelim razredom: Da li se slažu samoopažanje i opažanje drugog? Šta me je veoma iznenadilo? Šta me je obradovalo? Šta sam naučio ili primijetio? Šta namjeravam - uprkos opažanju drugog - da zadržim, a šta da promijenim? • Dodatni impuls za diskusiju: učili smo o opažanjima drugih uz pomoć onoga što su kolege napisale o nama. Međutim, oko nas je još mnogo drugih ljudi koji nas opažaju i ocjenjuju „spolja“. O kojim ljudima je riječ? Kako doživljavam te tuđe utiske, kakva osjećanja oni u meni izazivaju?
<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informacijski pejsaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora"; donošenje zaključaka o izvorima; sumiranje</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji učenja: Uz pomoć simbola zmaja učenici reflektiraju sopstveni kulturni identitet sa svime što mu pripada i svim ulogama koje ima.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Na početku, nastavnik predstavlja zmaja i njegove dijelove kao simboličnu sliku identiteta. Nastavnik pokazuje zmaja kao primjer gotovog proizvoda i objašnjava radni list. Na njemu je nacrtan zmaj i na-

<p>informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>pisano je šta pojedinačni dijelovi označavaju. Svaki dio predstavlja jedno okruženje i deo identiteta, npr., porodicu, školu, prijateljstvo, komšiluk; svakom dijelu identiteta dodana je i odgovarajuća uloga – kćerka, sin, učenik/učenica, drug/drugarica, rođak itd. Skup svih dijelova identiteta i uloga predstavlja moju ličnost, moj identitet. S učenicima treba obaviti uvodni razgovor, tako da svi učenici razumiju zadatke.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nastavnik može pozvati nekoliko gostiju na čas koji su iz drugih kultura, govore strane jezike, koji imaju drugačije običaje i tradicije. Oni mogu govoriti o svojim ulogama, okruženjima odrastanja i onome što je odredilo njihove identitete. • Bibliotekar škole može uputiti učenike na priče koje govore o iskustvima djece iz drugih kultura. Pripremiti im zanimljivosti o običajima vršnjaka iz različitih kultura. Slike, kratke tekstove. • Prikazati videe o životu na različitim kontinentima.
<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će organizirati ideje da bi generalizirali istraživačko pitanje i radili na pripremanju svoga zmaja.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici prave jedan <i>smajli</i> u sredini zmaja (crtaju ga ili lijepe fotografiju). • Oko smajlija pišu ključne riječi, tj. najvažnije informacije o sebi (uzrast, razred, braća i sestre, jezik, nekoliko osobina...). • Zatim prave zapise i na ostalim dijelovima zmaja. U skladu s legendom, na papiru dopisuju informacije o pojedinačnim elementima. • U sljedećem koraku se sa cijelim razredom tematiziraju mnogostruka i istovremena pripadanja različitim okruženjima, tj. učenici se svjesno bave dijelovima identiteta <p>Elementi zmaja (radni list ili digitalni porfolio):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Smajli u sredini - Po čemu sam poseban/posebna? Kratka biografija.

	<ul style="list-style-type: none"> - Tri trake u sredini: Moje sposobnosti, jake strane, jezici, zanimanja, hobiji. Šta umijem? - Traka u sredini: Moje želje za budućnost i snovi. - Vjetar, vazduh: Društvo u kojem živim, sa svim njegovim okvirnim uvjetima... Kakva očekivanja moje okruženje ima od mene? Šta ja očekujem i šta mi je potrebno od društva? Škole? Moje porodice? - Šest trouglova: Mjesta, situacije, okruženja u kojima se krećem. Kojim grupama mislim da pripadam? Kakve uloge imam u njima? - Dva zmajeva repa: Moja religija, moj pogled na svijet. Šta mi je važno? Koja ubjeđenja, norme i predstave sam stekao? - Dugi zmajev rep: Moji korijeni, porodica, porijeklo, prošlost. Koje osobe i događaji su utjecali na mene?
<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će čitati zmajevе drugih učenika i kategorizirati informacije.</p> <hr/> <p>Učenike podijeliti u grupe i svakoj grupi dodijeliti jednak broj učeničkih zmajeva koje nisu članovi grupe pisali.</p> <p>Zadatak: svaka grupa klasificira informacije, traže šta je zajedničko „zmajevima“ i šta je unikatno, različito.</p> <p>Prezentiraju svoj rad drugima.</p> <p>Priprema za istraživačko pitanje – promjena identiteta: da li se neki elementi identiteta mijenjaju? Da li imamo uvijek iste želje, mijenjamo li hobije? Koje elemente ne mijenjamo?</p>
<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija; poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici stvaraju zmajevе i u malim grupama ih predstavljaju.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Usmjeravati razgovor; na osnovu formuliranog istraživačkog pitanja, nastavnik može kao početni impuls postaviti sljedeća pitanja i zapisati ih na tabli: <p><i>Šta sačinjava moj identitet? Koji su najvažniji dijelovi mog identiteta? Kojoj grupi osjećam da pripa-</i></p>

	<p><i>dam? Koje jake snage i resurse posjedujem na osnovu svojih dijelova identiteta i životnih okruženja? Šta mi je važno? Da li želim nešto promijeniti u svom identitetu?</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici odgovore zapisuju u nove zmajeve, sada s idejom da neke od segmenata mogu i promijeniti ako žele.
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici u velikoj grupi predstavljaju svoje zmajeve. Nastavnik može povesti učenike na igralište ili u park da puštaju svoje zmajeve. U holu škole može se upriličiti izložba svih dječijih zmajeva.
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će koristiti detalje iz diskusija koje su imali da bi pojasnili ono što su naučili o samoj temi.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Razgovara se o sadržajima iz ove tematske oblasti, ali i o njima kao pojedincima, njihovim karakteristikama u procesu učenja i usvajanja novih saznanja: <p><i>Kako se učenje promijenilo od početka ovog našeg projekta?</i></p> <p><i>Šta ti se najviše dopalo u ovom projektu?</i></p> <p><i>Šta ti se nije dopalo?</i></p> <p><i>Šta si naučio o sebi u toku ovog projekta?</i></p> <p><i>Koji dijelovi zmaja su ti najbitniji, a koji najmanje bitni i zašto?</i></p> <p><i>Ima li uloga koju posebno voliš ili ne voliš?</i></p>

SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (5. razred, osnovna škola)	
PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA	KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA PETI RAZRED NA PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na sam proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljivanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije). ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice/sheme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti Društva, kulture, religije.
<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternem jeziku</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu.

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima. ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna)</i> ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija. ➤ Korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja. ➤ Prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija.

Prijedlog – 6. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 6

OSNOVNA ŠKOLA, ŠESTI RAZRED

TEMATSKA CJELINA: (Slobodno vrijeme – Televizija, internet, mobitel)

Koncept koji se obrađuje: Samoregulacija vlastitog dnevnog vremena

Izvor:

Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)

Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

Učenik:

- ✓ Razumije pojam slobodnog vremena
- ✓ Opisuje vlastitu organizaciju slobodnog vremena
- ✓ Analizira sadržaje kojima se bavi tokom slobodnog vremena
- ✓ Razvrstava relevantne od nerelevantnih informacija
- ✓ Pomaže u kreiranju istraživačkog pitanja
- ✓ Kreira mini istraživački projekat
- ✓ Sažima prikupljene informacije
- ✓ Prezentira rezultate istraživanja

FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA	OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA
<p>PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 6: OSNOVNA ŠKOLA, ŠESTI RAZRED TEMATSKA CJELINA: (Slobodno vrijeme, Televizija, internet, mobitel) Tema projektne nastave: <i>Kako svoje slobodno vrijeme provodim koristeći medije?</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: Poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje i evociranje znanja i iskustava vezanih za svakodnevnicu. Sadržaji učenja: Pojam slobodnog vremena, organizacija vremena te vezivanje slobodnog vremena za medije.</p> <hr/> <p>S učenicima razgovaramo o njihovom slobodnom vremenu – kako ga razumiju, koliko imaju slobodnog vremena i kako to slobodno vrijeme koriste?</p> <p>Učenicima podijeliti stikere – tri tazičite boje, na jednom pišu kako razumiju slobodno vrijeme, na drugom koliko imaju slobodnog vremena u jednoj sedmici i na trećem kako koriste slobodno vrijeme. Anonimno je, učenici se ne potpisuju na stikerima.</p> <p>Podijeliti učenike u tri grupe, svaka od njih ima zadatak sumirati odgovore. (grupe ne moraju imati jednak broj učenika; naprimjer i par može sumirati broj sati slobodnog vremena u sedmici).</p> <p>Prezentacija zbirnih rezultata i učeničkih odgovora.</p> <p>Posebnu pažnju posvetiti razgovoru o korištenju medija tokom slobodnog vremena.</p> <p><i>Napomena:</i> Važno je naglasiti da je ovo samo primjer za prvi korak u istraživačkom učenju o navedenoj temi; poželjno je da nastavnici, u radu s djecom, sami osmisle da bi počeli istraživačko učenje o ovoj temi.</p>

<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati svoja prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje.</p> <p>Sadržaji učenja: Medijski sadržaji koji učenici konzumiraju koristeći televiziju, računare, pametne telefone; kako koriste internet na ovim uređajima.</p> <hr/> <p>Zadatak za učenike, svako pojedinačno piše kako i na koji način koristi uređaje za komunikaciju, gledanje/čitanje sadržaja i igranje – slobodno pisanje, navesti koje uređaje koriste, koliko vremena troše na svaku od navedenih komponenti, rade li sami ili s nekim, razgovaraju li s roditeljima o onome što vide, čuju, razmijene, urade...</p> <p>Naredni zadatak jeste da razmisle kako korištenje medija u slobodnom vremenu pomaže u učenju gradiva iz pojedinih predmeta? Postoji li negdje veza? Šta radije rade? Zašto? Da li na nekim časovima nastavnici koriste medije da objasne pojedine nastavne sadržaje?</p> <p>(Razgovor)</p> <p>Predložimo da prvi i drugi korak vremenski budu u okviru jednog školskog časa – 45 minuta. No, to je samo prijedlog; u skladu s planiranim radom, brojem učenika, drugačije postavljenim koracima, moguće je ponuditi i drugačiji vremenski okvir.</p>
<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informacijski pejzaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora"; donošenje zaključaka o samim izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici pretražuju izvore, pronalaze obilje informacija i biraju ona koja su im bitna. Procjenjuju koje činjenice su im bitne i čija mišljenja su relevantna za samu temu.</p> <hr/> <p>S učenicima dogovoriti rad u biblioteci – istraživanje o medijima, dječijim navikama, korištenju medija u školi, povezivanje sadržaja koje učenici konzumiraju u slobodnom vremenu sa sadržajem nastavnih predmeta, prednosti i manjkavosti medija:</p> <p>Usmjeriti učenike da tragaju za što je većim mogućim brojem izvora i informacija – istraživanja, primjeri iz škola da razgovaraju s nastavnicima koji koriste medije u radu s djecom...</p>

	<p>Bibliotekar i nastavnik nude više primjera, izvora (jer su ovo učenici VI razreda) neke izvore, prave pomoćnu listu pitanja koja bi usmjerila učenike na istraživanje, formuliraju ih. Korištenjem pretraživača učenici lakše dođu do potrebnih informacija, no, potrebno je ohrabriti učenike i da sami kreiraju pitanja i tragaju za dodatnim izvorima..</p> <p>Važno je napomenuti da o svakom predloženom materijalu učenik, koji je pronašao i odabrao, napiše nekoliko osnovnih informacija – izvor, o čemu govori i zašto je važan za temu.</p> <p>Napomena: u ovoj fazi važno je da se učenici, kod provjere izvora, konsultiraju s bibliotekarom i nastavnikom. Poželjno je da ovaj korak u velikoj mjeri traje u biblioteci, a da dopune zadatka učenici mogu imati i u pauzi do narednog časa D/K/R.</p>
<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima istraživanja</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će organizirati ideje, podijeliti prikupljeni materijal o medijima i korištenju medija u školi, slobodnom vremenu.</p> <hr/> <p>Rad u učionici.</p> <p>Razgovor o procesu istraživanja – šta su sve pronašli, je li bilo iznenađujućih informacija?</p> <p>Selekcija materijala – svi materijali na jednom mjestu (mogu biti printani, ili dostupni u folderu ukoliko škola ima mogućnost osigurati nekoliko uređaja za korištenje na času DKR) i komentari učenika za svaki materijal.</p> <p>Podijeliti učenike u grupe – jedni da izdvoje materijale koji se bave medijima u slobodnom vremenu učenika, drugi korištenjem medija u nastavi, treći o prednosti/štetnosti samih medija (kada su korisni, a kada mogu štetiti). Čitanje materijala i priprema kratke prezentacije – ključni nalazi. Bibliotekar i nastavnik pomažu učenicima da izdvoje bitne stvari iz materijala i pomažu im u formulaciji zaključka za prezentaciju.</p> <p>U zadnjem dijelu ove faze učenici osmišljavaju istraživačko pitanje. Naravno, učenici, uz pomoć nastavnika i bibliotekara, formuliraju istraživačko pitanje; za potrebe primjera predlažemo:</p>

	<p>Mogućnosti povezivanja slobodnog vremena učenika i sadržaja nastave uz korištenje tehnologije.</p>
<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će čitati tekstove da bi prikupili informacije u vezi s pitanjima koja su postavili. Učenici će predložiti konkretne primjere za povezivanje slobodnog vremena i nastavnih sadržaja uz pomoć medija.</p> <hr/> <p>Naredni korak u biblioteci – s istraživačkim pitanjem fokusira se na konkretan segment teme i učenici traže sadržaje koji će im pomoći da dođu do potrebnih informacija.</p> <p>Traže primjere, uz pomoć bibliotekara i nastavnika (po mogućnosti uključiti i nastavnika engleskog jezika) iz škola širom svijeta gdje se govori o načinu povezivanja slobodnog vremena i nastavnog sadržaja.</p> <p>Učenici mogu razgovarati sa stručnjacima, mogu pripremiti pitanja koja će postaviti univerzitetskim profesorima, tražiti da oni daju moguća rješenja.</p> <p>Također, na osnovu pronađenog materijala, učenici predlažu kako da sami sebi naprave vezu između slobodnog vremena i sadržaja pojedinih nastavnih predmeta (u dogovoru s nastavnicima tog predmeta). Naprimjer – sedam dana će na osnovu sadržaja iz predmeta Historija imati zadatke u okviru svog slobodnog vremena (da gledaju dokumentarnu emisiju na nekom od TV programa sa sadržajem koji odgovaraju onome što uče u školi, da igraju igricu koja ima tematiku vezanu za sadržaje koji se izučavaju, da formiraju grupu na nekoj od platformi za komunikaciju i razgovaraju o onome što uče iz historije i dijele ono što su pronašli koristeći medije).</p> <p>Kompletno iskustvo bilježe, opisuju i navode konkretno šta su radili.</p> <p>Napomena: U ovoj fazi već učenici trebaju imati predstavu na koji način će prezentirati svoj rad, u kojoj formi, kome će biti namijenjeno, ko će biti publika...U skladu s tim će usmjeravati istraživanje.</p>

<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija: poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici kreiraju, koristeći sve alate koji su im na raspolaganju, prezentaciju i predlažu mogući način korištenja njihovog modela u nastavi i na drugim predmetima i s drugim učenicima.</p> <hr/> <p>Rad u učionici ili biblioteci: Učenici rade na svojoj prezentaciji:</p> <p>Predložimo dva dijela:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Prezentacija na nekoj od aplikacija o primjerima iz škola širom svijeta gdje se uspješno povezuje učeničko slobodno vrijeme sa sadržajima nastave (ukoliko su učenici razgovarali sa stručnjacima, drugim nastavnicima, onda i dijelove izjava u montiranom videu ili prikazane kao izjava, ako je interview bio pismen) 2) Prezentacija sedmodnevnog povezivanja s jednim od predmeta; iskustva, prednosti, poteškoće, mogućnosti, primjeri s časova, izjava nastavnika koji je učestvovao s učenicima u ovom mini projektu.
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici dijele kreirani sadržaj; provjeravanje vlastite kreativnosti tokom prezentiranja rada.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici sami kreiraju mjesto, vrijeme i način prezentacije; dogovaraju se oko prikupljanja reakcija.</p> <hr/> <p>Rad u učionici/biblioteci/školi – u zavisnosti od toga koji oblik prezentacije odaberu, učenici ovaj dio istraživački vođenog projekta koriste za objavljivanje materijala, procesa istraživanja, fokusiranja i rada na predrasudama i stereotipima.</p> <p>Prijedlog da ovakav vid materijala bude prezentiran i zainteresiranim nastavnicima i učenicima drugih razreda i da to bude povod za razgovor o nastavi.</p>
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će, uz pomoć bilješki koje su vodili tokom cijelog procesa, revrednovati svoj rad i procijeniti koliko su bili uspješni kao grupa.</p>

	<p>Rad u učionici Razgovor</p> <p>Učenicima ponuditi upitnik da sami procijene svoj rad na ovom projektu, naprimjer:</p> <p>Neka od pitanja na koji učenici odgovaraju: <i>Šta smo znali na početku rada, a šta znamo sada?</i> <i>Uporediti nastavu iz škola čije ste primjere koristili s nastavom koju imate u školi?</i> <i>Koje otkriće je posebno važno svakom učeniku?</i> <i>Da li su učenici primijenili nešto u svojoj organizaciji slobodnog vremena?</i> <i>Šta si naučio o sebi, a šta o drugima u toku ovog projekta?</i></p>
<p>SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (6. razred, osnovna škola)</p>	
<p>PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA</p>	<p>KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA ŠESTI RAZRED NA PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA</p>
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije). ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.

<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice/šeme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti Društva, kulture, religije
<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> ➤ Čita, razumije i analizira informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. ➤ Kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevnici - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna)</i> ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija ➤ Korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja ➤ Prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija

Prijedlog – 7. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 7

OSNOVNA ŠKOLA, SEDMI RAZRED

TEMATSKA CJELINA: (Ličnost - Osjećanja)

Koncept koji se obrađuje: Empatija i poštovanje

Izvor:

Priručnik za one koji žele širiti mir i graditi društvo suradnje, poštovanja i tolerancije,

Dijalog za budućnost, UN, 2018

Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)

Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

- ✓ Učenici će razumjeti šta su to emocije, koje emocije postoje (radost, ljutnja, strah, tuga, ljubomora, zavist, osjećaj krivice), te na koji način se kod njih manifestiraju emocije fiziološki i ponašajno i u kojim situacijama
- ✓ Učenici će moći prepoznati emocije kod sebe i drugih
- ✓ Učenici će biti podsticani na razvoj empatije kroz prepoznavanje i imenovanje emocija kod sebe i drugih
- ✓ Učenici će biti otvoreni za promišljanje o značaju emocionalnog reagiranja, kontrolu emocija, kako na ličnom planu, tako i u odnosu s drugim ljudima
- ✓ Učenici će biti osviješteni kako da razumiju svoje i tuđe emocionalno reagiranje

- ✓ Učenici će razumjeti načine na koje mogu da vrše regulaciju svojih emocija te će razumjeti situacije u kojima se te emocije javljaju i njihovu vezu s ponašanjima koja slijede
- ✓ Učenici će biti otvoreni za promišljanje o značaju emocionalnog reagiranja, kontrolu emocija, kako na ličnom planu tako i u odnosu sa drugim ljudima. Osvijestiće koliko je bitno da razumiju i svoje, ali i tuđe emocionalno reagiranje

FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA	OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA
<p>PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 7: OSNOVNA ŠKOLA, SEDMI RAZRED TEMATSKA CJELINA: Ličnost (Emocije) Tema projektne nastave: Empatija i poštovanje</p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje. Sadržaji: Utvrđivanje saznanja o emocijama koje učenici imaju.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici hodaju po prostoriji i imaju zadatak da se kreću na načine koje im zadaje nastavnik. Nastavnik daje upute: „Hodajte sada kao da ste povrijedili nogu“, „Sada hodajte kao da ste vidjeli najboljeg prijatelja/prijateljicu“, „Hodajte sada kao da ste nervozni“, „Kao da čekate nekoga“, „Hodajte zatvorenih očiju“... „Tokom hodanja pokušajte da drugu ili drugarici kažete svoje ime, ali gestom, ne riječima i da vas ta druga osoba razumije“. • Nakon ove uvodne aktivnosti učenici se pozivaju da se vrate na svoja mjesta i nastavnik s njima razgovara o sljedećem: <ul style="list-style-type: none"> - <i>Kako su se osjećali u svakoj od ovih situacija?</i> - <i>Da li postoje oni koji su imali različita osjećanja u istoj situaciji? Zašto se to dešava?</i> • Ovdje je vrlo važno da se s učesnicima ne pokreće teoretski razgovor o emocijama, nego da se od njih dobiju odgovori, koji bi ukazivali na njihovo znanje o emocijama.
<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati svoja prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje. Sadržaji učenja: Učenici povezuju emocije s vlastitim iskustvom i promišljaju o načinima reagiranja kada osjećaju određene emocije.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Učenici dobiju kartice s različitim emocijama (radost, ljutnja, strah, tuga, ljubomora, zavist, osjećaj krivice) i podijele se u sedam grupa, tako da svaka grupa ima učenike s istom karticom. • Nastavnik/ica kaže: <p>„Sada ćete u malim grupama da razmislite o sljedećem:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>U kojim situacijama osjećate emociju koju ste dobili?</i> - <i>Kako se vaše tijelo ponaša u tim situacijama kada ste pod tom emocijom?</i> - <i>Kako se vi ponašate u tim situacijama, kada osjećate ovu emociju?</i> - <i>Da li svi isto reagirate i da li vam se u istim situacijama javlja ova emocija?“</i> • U toku rada u grupi, članovi imaju zadatak da odgovore na pitanja i odgovore zapišu na papir. Nakon što završe rad, slijedi prezentacija pred velikom grupom. Nakon što svaka grupa izvrši prezentaciju, zadatak nastavnika je da promisli o njihovim odgovorima, ali bez ispravljanja odgovora, u smislu da je neki od njih netačan, već sa željom da i drugi članovi velike grupe prokomentiraju, dodaju nešto svoje. Ova aktivnost ima za cilj da djeca shvate da se u određenim situacijama mogu osjećati isto, ali i različito, te da među njima postoje oni koji ne mogu da identificiraju emociju u svakoj situaciji. • Nakon što učenici prezentiraju, nastavnik pita: „Kako biste vi voljeli da se osobe koje se nalaze pored vas ponašaju prema vama, kada se osjećate (nastavnik/ica navede emociju koju su predstavljali)? Kako biste se vi ponašali u društvu osobe koja se osjeća (nastavnik/ica navede emociju koju su predstavljali)?“
--	---

<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informacijski pejzaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora"; donošenje zaključaka o izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji: Učenici predstavljaju vlastita iskustva o situacijama u kojima su reagirali neadekvatno ili brzopleto.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> Učenici dobijaju zadatak da se sjetite situacije u kojoj su reagirali neadekvatno, brzopleto, nisu se ponašali kako treba, te su možda i verbalno ili fizički povrijedili neku drugu osobu. Svako za sebe razmišlja i nakon dvije do tri minute, nastavnik zadaje zadatak: „Sada ćete da uzmete olovke u ruke i kada kažem SAD počet ćete bez prestanka da pišete na papire sve misli kojih se sjećate da su vam padale na pamet, kada ste bili u prethodno zamišljenoj situaciji. Kada kažem STOP, vi prekidate pisanje.“ Nastavnik pusti učenike da pišu tri minuta.
<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će organizirati ideje da bi generirali istraživačko pitanje.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> Učenici počinju s razgovorom o emocijama - promišljaju koje su im emocije padale na pamet u prethodnoj aktivnosti. Zatim se dobrovoljcima dozvoli da pročitaju ono što su napisali. S obzirom na to da se destruktivna ponašanja često vezuju za emociju ljutnje ili bijesa, očekivano je da učesnici navedu najčešće tu vrstu emocije. U narednom koraku se učesnici dijele u grupe od po tri do četiri učesnika i daje im se zadatak da između sebe podijele sadržaje koje su napisali i da za svakog učenika u grupi naprave sljedeću shemu: <ul style="list-style-type: none"> Situacija u kojoj se nalazio/la. Misli koje su mu/joj padale na pamet u toj situaciji. Reakcije koje je manifestirao/la: ponašanja, emocije, fiziološke reakcije. Posljedice koje je njegovo/njeno ponašanje ostavilo na druge osobe.

<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će čitati tekstove da bi prikupili informacije u vezi s pitanjima koja su postavili. Učenici će primijeniti ono što uče kroz sortiranje informacija, te pravljenje igrokaza ili stripa.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • U malim grupama učenici analiziraju situacije, te elemente koje su napravili u shemama. Na osnovu prikupljenih informacija zajednički rade na prikazu situacije/iskustva kroz pravljenje stripa, igrokaza ili kratke priče/pjesme.
<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija: poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će dopuniti svoja saznanja i revidirati do sada naučeno s ciljem kreiranja novog simbola/slike koji ilustrira načine koje oni mogu koristiti da bi čuvali planetu Zemlju. Predstaviti će svoje ideje cijeloj istraživačkoj zajednici u školi.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Ovaj dio učenici mogu pripremati i uz podršku bibliotekara koji može pomoći učenicima da identificiraju teme svojih igrokaza, priča ili pjesama. Bibliotekar ih može uputiti na neke priče koje tematiziraju situacije, slične njihovim iskustvima.
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Nakon rada u malim grupama, učenici svoje sheme kače na zidove učionice, tako da su vidljive drugima. Zatim se svi vraćaju u veliku grupu i slijedi šetnja po učionici i čitanje individualnih radova. U ovoj aktivnosti učenici u tišini obilaze zidove i vraćaju se na svoje mjesto. • Slijedi predstavljanje rada u malim grupama - svaka mala grupa predstavlja svoje igrokaze, priče ili stripove. • Kada se sve prezentacije završe, svi učenici sjedaju u krug i slijedi diskusija. • Nastavnik ima zadatak da učenicima ukaže na to kako situacija nije ta koja izaziva naše emocionalno reagiranje, ponašanje i fiziološke reakcije, već da su to načini na koje mi razumijevamo tu situaciju. Zato

	<p>je važno da radimo na tome da mijenjamo pogled na situacije u kojima se ne osjećamo dobro i reagiramo na neadekvatan način. Međutim, budući da je to dugotrajan proces, ono što možemo da uradimo jeste da se kontroliramo da naše ponašanje ne bi eskaliralo. Kontrolu ponašanja možemo da vršimo pomoću sljedećih tehnika (nastavnik može pozvati psihologa ili pedagoga da predstavi ove tehnike na času):</p> <ul style="list-style-type: none"> - STOP tehnika – uz pomoć koje mi prekidamo tok misli koje nas vode ka neadekvatnom ponašanju. Ona se izvodi tako što osoba, čim primijeti da joj naviru misli koje je uznemiravaju, sebe uštine za neki dio tijela ili uradi nešto drugo što joj pomaže u prekidanju toka misli. - Tehnika disanja – tehnika uz pomoć koje smirujemo ubrzano lupanje srca, sprečavamo agresivno ponašanje izazvano ljutnjom, smanjujemo anksioznost. Ona se izvodi tako što se duboko udahne i izdahne i tako ponavlja nekoliko puta, sve dok osoba ne osjeti da je došlo do smirivanja situacije. Uz ovu tehniku djeca mogu da se potpomognu i pozitivnim, ohrabrujućim mislima, posebno kada se nalaze u situaciji kada se osjećaju anksiozno. - Brojanje do 10 – tehnika kojom se smanjuje ljutnja, tako što osoba broji do deset, da ne bi reagirala na neadekvatan način. <ul style="list-style-type: none"> • Pored toga, dijete može u sebi početi da pjeva neku svoju omiljenu pjesmu ili da se prisjeti osobe do koje joj je veoma stalo i da zamišlja njen lik. Učenicima se može dati zadatak da u okviru istraživačkih dnevnika naprave kratke intervjuje s roditeljima ili članovima šire porodice i porazgovaraju s njima o tehnikama koje oni koriste. • Nakon što se učesnicima predstave tehnike i nakon što su ih prikazali u svojim Istraživačkim dnevnicima, one treba da se i provježbaju. Najbolje bi bilo da se provježbaju uz pomoć igrokaza u kojima će se njima zadati određene situacije i od njih tražiti da prvo odglume neadekvatan način reagiranja u tim situacijama, a onda adekvatan, uz korištenje tehnika za kontrolu emocija. Teme treba da budu pril-
--	--

	<p>gođene njihovom uzrastu i iskustvu, a potrebno je da se razmišlja o tome da su to situacije u kojima djeca uobičajeno osjećaju ljutnju, bijes, tugu, ljubomoru, anksioznost. Učenici mogu raditi u istim timovima u kojima su predstavljali svoja iskustva te za te primjere odglumiti načine adekvatnog reagiranja.</p>
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će koristiti detalje iz diskusija koje su imali da bi pojasnili ono što su naučili o temi.</p> <hr/> <p>Razgovara se o sadržajima iz ove tematske oblasti, ali i o njima kao pojedincima, njihovim karakteristikama u procesu učenja i usvajanja novih saznanja:</p> <p><i>Osvrnite se na igrokaze i iskustvo koje ste imali rađeći s drugovima i drugaricama u malim grupama? Kako se učenje promijenilo od početka ovog našeg projekta?</i></p> <p><i>Šta ti se najviše dopalo u ovom projektu?</i></p> <p><i>Šta ti se nije dopalo?</i></p> <p><i>Šta si naučio o sebi tokom ovog projekta?</i></p>
<p>SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (7. razred, osnovna škola)</p>	
<p>PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA</p>	<p>KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA SEDMI RAZRED NA PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/ RELIGIJA</p>
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na sam proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/ prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (receptije, interakcije, produkcije, medijacije).

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice/scheme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti Društva, kulture, religije
<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/ <i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> ➤ Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. ➤ Kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/ <i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna) ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija. ➤ Korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja. ➤ Prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija.
--	--

Prijedlog – 8. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 8

OSNOVNA ŠKOLA, OSMI RAZRED

TEMATSKA CJELINA: (Kultura religija – Religije savremenog svijeta)

Koncept koji se obrađuje:

Izvor:

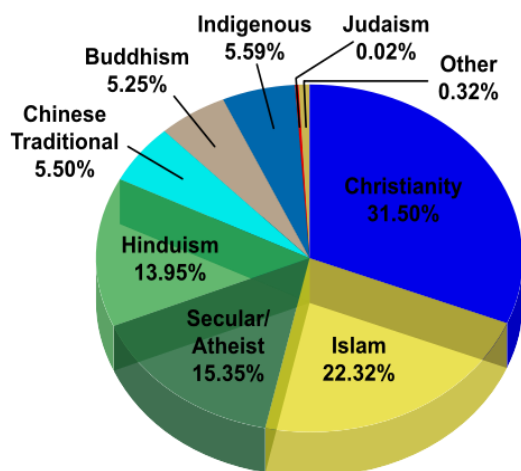
Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)
Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje,
Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

Učenik:

- ✓ Objašnjava osnovne elemente pojedinih religija
- ✓ Zaključuje o sličnostima i razlikama između pojedinih religija
- ✓ Povezuje svoja znanja o religiji s novim informacijama
- ✓ Razlikuje relevantne i nerelevantne izvore u temi religija
- ✓ Upoređuje elemente različitih religija
- ✓ Prezentira krajnji produkt rada na istraživačkom pitanju

FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA	OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA
<p>PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 8: OSNOVNA ŠKOLA, OSMI RAZRED TEMATSKA CJELINA: (Kultura religija, Religije savremenog svijeta) Tema projektne nastave: <i>Šta znam o svjetskim religijama?</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje.</p> <p>Sadržaji učenja: Saznanje koliko učenici znaju o religijama; kako komentiraju stavove Dan Dennetta o važnosti učenja o svim religijama.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici gledaju Ted govor Dan Dennetta iz 2006. godine u kojem on objašnjava zašto je važno izučavati sve svjetske religije. https://www.ted.com/talks/dan_dennett_let_s_teach_religion_all_religion_in_schools?utm_campaign=tedsread&utm_medium=referral&utm_source=tedcomshare • Razgovor s učenicima o govoru: Dennett kaže da su religije važne prirodne pojave kao klimatske promjene, naprimjer; provjeriti kako učenici komentiraju tu izjavu. I generalno, da li su saglasni da se u školi trebaju izučavati sve religije podjednako. <p><i>Napomena:</i> Važno je naglasiti da je ovo samo primjer za prvi korak u istraživačkom učenju o navedenoj temi; poželjno je da nastavnici, u radu s djecom, sami osmisle kako bi počeli istraživačko učenje o ovoj temi.</p>
<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici povezuju stavove izrečene u videu s prethodnim znanjem o religiji, religijama i pripremaju se za istraživanje.</p> <hr/> <p>Učenicima ponuditi neki od grafikona koji prikazuju ili ukupan broj pripadnika neke od religija (u koji je uključen i broj ateista), kao naprimjer ovaj:</p>

Diskusija s učenicima – da li su ranije znali za ove odnose; postoji li neka religija na grafikonu za koju ranije nisu čuli; ima li za njih iznenađujućih podataka na grafikonu...

Zadatak za grupe:

Na listu papira napisati u tezama: šta znam o religijama i šta me zanima o religijama?

Nakon što grupe završe zadatak, razgovarati s učenicima o njihovim znanjima i o onome što žele saznati.

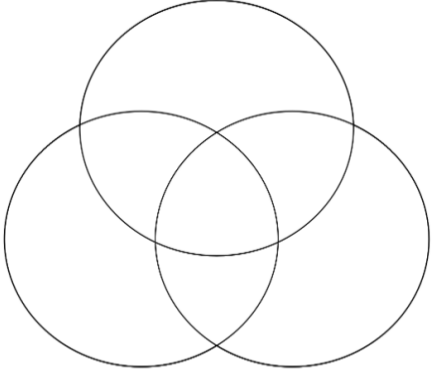
Vjerovatno će dominirati znanje o religiji koja je većinski prisutna na tom području BiH. Pitati učenike zašto je to tako...

Naravno, postoje i drugi mogući načini uranjanja; može se krenuti s kratkim tekstom o tome šta je ateizam; može se govoriti o religijskim manifestacijama u neposrednom učeničkom okruženju, može se govoriti o religijskim ritualima koje oni ili članovi njihovih porodica ispunjavaju. Nastavnik je tu da procijeni koji je način najbolji za „uranjanje“ u temu.

Predlažemo da prvi i drugi korak vremenski budu u okviru jednog školskog časa – 45 minuta. No, i to je samo prijedlog; u skladu s planiranim radom, brojem učenika, drugačije postavljenim koracima, moguće je ponuditi i drugačiji vremenski okvir.

<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informacijski pejzaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora"; donošenje zaključaka o samim izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici pretražuju izvore, pronalaze obilje informacija i biraju ona koja su im bitna. Procjenjuju koje činjenice su im bitne i čija mišljenja su relevantna za temu.</p> <hr/> <p>S učenicima dogovoriti rad u biblioteci – istraživanje o svjetskim religijama:</p> <p>Nekoliko je mogućnosti organizacije učenika kako da istražuju i da se razvija proces. Možete ih podsjetiti na rečenicu iz uvodnog videa, kada Dennett kaže: samo tragati za činjenicama o svjetskim religijama, ne navoditi svoj sistem vrijednosti.</p> <p>S učenicima se može dogovoriti da se istražuju neke svjetske religije, oni izaberu koje; može svako istraživati jednu religiju ili jedan segment svake religije, npr. jedan učenik istražuje nastanak svake od religija, drugi sveta mjesta, treći obrede, četvrti karakteristike sakralnih objekata svake religije, peti područja rasprostranjenosti pojedinih religija, šesti o raslojavanjima unutar pojedinih religija...</p> <p>Ovdje predlažemo da formirate više grupa u kojima je najmanje troje učenika, da svaka grupa temeljitije istraži jednu od svjetskih religija, da budu „eksperti“ u ovom istraživanju za neku od religija.</p> <p>Kao pomoć, u ovom koraku vođenog istraživačkog učenja, bibliotekar i nastavnik mogu ponuditi neke izvore, mogu napraviti pomoćnu listu pitanja koja bi usmjerila učenike na istraživanje. No, to nije nužan korak.</p> <p>Napomena: u ovoj fazi važno je da se učenici, kod provjere izvora, konsultiraju s bibliotekarom i nastavnikom. Poželjno je da ovaj korak u velikoj mjeri traje u samoj biblioteci, a da dopune zadatka učenici mogu imati i u pauzi do narednog časa D/K/R.</p>
--	---

<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima istraživanja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će organizirati ideje, slušati šta je svaka od grupa pronašla da bi generalizirali istraživačko pitanje.</p> <hr/> <p>Rad u učionici.</p> <p>Razgovor o procesu istraživanja – šta su sve pronašli, šta im je posebno zanimljivo otkriće o nekoj religiji; šta im se dopada u religiji koju su istraživali, a šta ne?</p> <p>Svaka grupa prezentira svoj rad – u ovoj fazi to može biti samo izlaganje ili pokazivanje segmenta nekog od obilja materijala do kojeg su došli.</p> <p>Nakon izlaganja, izmiješati članove grupa tako da sada u jednoj grupi budu eksperti za svaku religiju koju su istraživali.</p> <p>Zadatak je da, pomoću Vennovog dijagrama pokušaju navesti što je moguće više sličnosti i razlika između istraživanih religija. Do toga dolaze razgovorom i popunjavaju složeniji oblik Vennovog dijagrama, naprimjer:</p> <p>Tako da učenici sami mogu procijeniti koliko je zajedničkih, a koliko razdvajajućih elemenata o svakoj religiji na osnovu podataka koje su istražili.</p> <p>Nakon prezentacija Vennovih dijagrama, učenici formuliraju istraživačko pitanje, fokusiraju se na neki segment religija koje će detaljnije istražiti. Prijedlozi: utjecaji religija na pojedine civilizacije i kulture, mogu se baviti</p>
---	--

	<p>kaznama koje religije propisuju za pojedine stvari, mogu izučavati i specifične zajednice svake religije koji zadržavaju tradicionalni način života, mogu preispitivati hijerarhijsko uređenje u religijama...</p>
<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu. Sadržaj učenja: Učenici će čitati tekstove da bi prikupili informacije u vezi s pitanjima koja su postavili. Učenici će primijeniti ono što uče kroz sortiranje informacija.</p> <hr/> <p>Naredni korak u biblioteci – s istraživačkim pitanjem fokusira se na konkretan segment teme i učenici traže sadržaje koji će im pomoći da dođu do potrebnih informacija.</p> <p>Kod istraživanja o religiji važno je da nastavnik i bibliotekar, ako su u mogućnosti, ponude i religijske tekstove ako se nalaze u biblioteci ili pronađu konkretan materijal koji će pomoći učenicima.</p> <p>Bibliotekar i nastavnik sada više pomažu i u pronalaženju potrebnih izvora i u razgovoru oko sadržaja koje su učenici našli. Također, pomažu im ukoliko je potrebno da učenici razgovaraju s religijskim službenicima, ako to odgovara postavljenom istraživačkom pitanju ili posjete sakralne objekte (ako to obuhvata njihovo istraživačko pitanje) i direktno vide kako pojedini segmenti objekta izgledaju. Važno je ohrabriti učenike i da istražuju o religijama koje nisu prisutne u BiH, pomoću videa, virtualnih mapa mogu mnogo toga doživjeti i pomoću korištenja tehnologije.</p> <p>Nužno se navode izvori odakle su preuzete informacije; učenici se uče fokusirati – citiraju samo onaj dio drugog sadržaja koji je važan za njihovo istraživačko pitanje.</p> <p>Napomena: U ovoj fazi već učenici trebaju imati predstavu na koji način će prezentirati svoj rad, u kojoj formi, kome će biti namijenjeno, ko će biti publika... U skladu s tim, usmjeravat će svoje istraživanje.</p>

<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija: poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča. .</p> <hr/> <p>Sadržaj učenja: Učenici kreiraju, koristeći sve alate koji su im na raspolaganju, prezentaciju sa sadržajem čija je osnova odabrano istraživačko pitanje.</p> <p>Rad u učionici ili biblioteci.</p> <p>Učenici rade na svojoj prezentaciji:</p> <p>Hoće li to biti od jedan od programa prezentiranja (PowerPoint, Slide, Prezi...) ili sklapanje videa od snimljenih izjava ili snimanje učenika iz razreda koji govore o zaključcima svog rada ili neki drugi oblik dijeljenja znanja, vezan za znanja o svjetskim religijama, usmjeren na postavljeno istraživačko pitanje – svejedno je. Važno je da učenici to izaberu, da objasne zašto misle da je to najbolji oblik prezentacije i da taj proces dovedu do kraja.</p> <p>Napomena: Ovdje je moguće pratiti i organizaciju samog rada učenika, koliko će prepoznati svoje prednosti i na osnovu toga odabrati da rade na segmentu prezentacije u kojem mogu najviše doprinijeti.</p>
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici dijele kreirani sadržaj; provjeravanje vlastite kreativnosti tokom prezentiranja rada.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici sami kreiraju mjesto, vrijeme i način prezentacije; dogovaraju se oko prikupljanja reakcija.</p> <hr/> <p>Rad u učionici/biblioteci/školi/drugoj instituciji – u zavisnosti od toga koji oblik prezentacije odaberu, učenici ovaj dio istraživački vođenog projekta koriste za objavljivanje materijala, procesa istraživanja, fokusiranja i rada na predrasudama i stereotipima.</p> <p>Nekoliko prijedloga:</p> <p>Ako su izloženi plakati u holu škole, naprimjer, dogovoriti termin kada učenici iz drugih odjeljenja, drugih razreda koji izučavaju DKR dolaze, gledaju prezentaciju i postavljaju pitanja „ekspertima“ iz oblasti poznavanja svjetskih religija.</p>

EVALUACIJA

Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja

Ciljevi učenja

Proces učenja: Učenici prave refleksiju na sam proces učenja i evaluiraju ishode učenja.

Sadržaj učenja: Učenici će koristiti detalje iz diskusija koje su imali da bi pojasnili ono što su naučili o temi.

Rad u učionici

Razgovara se o sadržajima iz ove tematske oblasti, ali i njima kao pojedincima, njihovim karakteristikama u procesu učenja i usvajanja novih saznanja:

Učenicima ponuditi upitnik da sami procijene svoj rad na ovom projektu, naprimjer:

	Moja početna znanja o religiji.	Moja sadašnja saznanja o religiji koju sam istraživao.
	Koji izvor mi je najviše pomogao da razumijem?	Koji izvori su bili beskorisni?
	Šta od učenja religijskog mogu primijeniti u svom životu?	Jesam li imao predrasuda prema pripadnicima ove religije?

Naravno, ovo je samo prijedlog upitnika, moguće je kreirati drugačiji ili uraditi evaluaciju na drugačiji način.

Također je moguće i razgovarati o procesu u projektu:

Kako se učenje promijenilo od početka ovog našeg projekta?

Šta ti se najviše dopalo u ovom projektu?

Šta ti se nije dopalo?

Šta si naučio o sebi, a šta o drugima u toku ovog projekta?

SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (8. razred, osnovna škola)	
PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA	KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA OSMI RAZRED NA PREDMETU DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници; - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na sam proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samo-procenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije). ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice/scheme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti Društva, kulture, religije
<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/ <i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku.

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. ➤ Kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima. ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna)</i> ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija. ➤ Korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja. ➤ Prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija.

Prijedlog – 9. razred

DRUŠTVO/KULTURA/RELIGIJA

PROJEKTNNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU

PRIMJER 9

OSNOVNA ŠKOLA, DEVETI RAZRED

TEMATSKA CJELINA: (Kultura dijaloga – Stereotipi i predrasude)

Koncept koji se obrađuje:

Izvor:

Poboljšanje interkulturalne kompetencije: Materijali za nastavu maternjeg jezika u dopunskim školama, Didaktički podsticaji, Zeliha Aktas i saradnici; Poglavlje 6, Rolf Gollob: Demokracija i dječija prava: Mi se miješamo u to.

Guided Inquiry Design in Action, Elementary School, Leslie K. Maniotes (2018)
Usvajanje vještina informacijske pismenosti kroz vođeno istraživačko učenje, Gordana Šutej (2015)

Ishodi učenja:

Učenik:

- ✓ Objašnjava pojmove predrasuda i stereotipa
- ✓ Zaključuje o posljedicama predrasuda i stereotipa
- ✓ Povezuje primjere s iskustvima iz neposredne sredine te ličnim iskustvima
- ✓ Pretražuje različite izvore u potrazi za relevantnim informacijama
- ✓ Procjenjuje relevantnost informacija u odnosu na postavljeno istraživačko pitanje
- ✓ Prezentira rezultate rada u saradnji s vršnjacima, nastavnikom i bibliotekarom

<p>FAZE VOĐENOG ISTRAŽIVAČKOG UČENJA</p>	<p>OSNOVNI ELEMENTI PROJEKTNE NASTAVE UTEMELJENE NA ISTRAŽIVAČKOM UČENJU</p> <p>IDEJE ZA SVAKU FAZU ISTRAŽIVAČKOG UČENJA</p>
<p>PROJEKTNA NASTAVA UTEMELJENA NA ISTRAŽIVAČKOM PRISTUPU U UČENJU PRIMJER 9: OSNOVNA ŠKOLA, DEVETI RAZRED TEMATSKA CJELINA: (Kultura dijaloga, Predrasude i stereotipi) Tema projektne nastave: <i>Ima li predrasuda i stereotipa u mom okruženju?</i></p>	
<p>OTVARANJE</p> <p>Povezivanje s prethodnim znanjem; saradnja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Poticanje istraživačkog odnosa prema učenju, poticanje otvorenosti i znatiželje. Sadržaji učenja: Utvrđivanje saznanja o emocijama koje učenici imaju kada se susretnu s ličnim svjedočenjima.</p> <hr/> <ul style="list-style-type: none"> • Učenici gledaju kratki videofilm na YouTubeu (koji su radili UNHCR i Crveni križ) naslovljen <i>Predrasude i stereotipi</i> gdje četiri osobe govore o svojim iskustvima susreta s ljudima iz druge kulture i govore kako su se osjećali, navode primjere. https://www.youtube.com/watch?v=OPcweC4Mba0 • Razgovor s učenicima o videu: Kako ste vi doživjeli izjave govornika iz videa? Da li vas je neki navedeni primjer iznenadio? • Učenicima ponuditi rečenice iz videa (ove ili neke druge) i razgovarati kratko o nekoliko njih, po dječjem izboru, koju izjavu žele komentirati: <p><i>Kad kažem da sam iz Sirije, ljudi misle da sam musliman. Nisu upoznati da u Iranu ima mnogo visokoobrazovanih ljudi. Ovdje svi misle da su perzijski i arapski isti jezik. Boja kože u Zagorju je jedan teret. Moj otac, iako je završio ekonomski fakultet i govorio četiri strana jezika, u Zagorju nikad nije mogao dobiti posao. Ne dobijam posao samo zato jer sam iz Sirije. U Keniji nisam bio crnac; za djecu Kenije bio sam bijelac. U jednom trenutku se osjećate da niste nigdje prihvaćeni. Predrasude postoje svuda.</i></p> <p>Napomena: Važno je naglasiti da je ovo samo primjer za prvi korak u istraživačkom učenju o navedenoj temi; poželjno je da nastavnici, u radu s djecom, sami osmisle kako bi napravili prvi korak; kako bi „otvorili“ istraživačko učenje o ovoj temi.</p>

<p>URANJANJE</p> <p>Stvaranje poveznica i pretpostavki</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će razvijati šira područja znanja, povezivati prethodna saznanja sa sadržajem i otkrivati nove interesantne ideje.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici povezuju emocije s vlastitim iskustvom i promišljaju o načinima reagiranja kada osjećaju određene emocije na osnovu navedenog, ponuđenog primjera ili vlastitog iskustva.</p> <hr/> <p>Ponovo pustiti isječak iz videa kada Addison (jedan od govornika) priča o svojoj epizodi s utakmice - kada su navijači navijačke grupe kojoj je i on pripadao počeli vrijeđati crnputog igrača protivničke ekipe.</p> <p>Zadatak za grupe: Na chart papiru ili nekom drugom većem papiru:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Opisati kako se Addison osjećao, kako je reagirao, koje je to posljedice imalo za njega? 2) Navedite kako biste vi postupili da ste se našli u njegovoj situaciji? 3) Predložite u pisanoj formi rješenja, je li mogao/ trebao drugačije postupiti? 4) Napišite vi primjer, vlastiti ili ste čuli za neki gdje ste se vi ili neko drugi osjećao slično kao Addison? <p>Nakon što grupe završe zadatak, pisane komentare izlažu na tablu ili zid i predstavljaju svoj rad. Razgovor sa svim učenicima o sadržaju koji su napisali na papiru. Gdje se razlikuju, gdje imaju slična razmišljanja; koja rješenja nude – zašto?</p> <p>I ovaj dio je samo prijedlog drugog koraka; kao i u prvom, poželjno je da nastavnici ponude i drugačiji sadržaj učenicima i da u okvirima što ovaj korak traži, pripreme aktivnost.</p> <p>Predlažemo da prvi i drugi korak budu u okviru jednog školskog časa – 45 minuta. No, to je samo prijedlog; u skladu s planiranim radom, brojem učenika, drugačije postavljenim koracima, moguće je ponuditi i drugačiji vremenski okvir.</p>
---	---

<p>ISTRAŽIVANJE</p> <p>Istraživanje spektra informacija tj. "informativni pejzaž"; generiranje pitanja; pregledavanje i "skeniranje" potencijalnih izvora; donošenje zaključaka o samim izvorima; sumiranje informacija; razlikovanje činjenica od mišljenja, uvjerenja, stavova; organiziranje informacija</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici istražuju interesantne ideje i produbljuju znanja.</p> <p>Sadržaji učenja: Učenici pretražuju izvore, pronalaze obilje informacija i biraju ona koja su im bitna.</p> <p>Procjenjuju koje činjenice su im bitne i čija mišljenja su relevantna za temu.</p> <hr/> <p>S učenicima dogovoriti rad u biblioteci – istraživanje o predrasudama i stereotipima:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osnovni pojmovi - Primjeri iz historije - Lične priče drugih ljudi (dostupnih u izvorima) koje su posljedica predrasuda i stereotipa - Prijedlozi i filmova koji tematiziraju jednu od tema: tinejdžerski filmovi, štreberi, stereotipi koji se grade u školama... <p>Učenicima je moguće predložiti materijale, ali je potrebno i uputiti ih na samostalnu potragu i naglasiti da je bolje da oni pronađu sadržaj nego da koriste sadržaj koji su predložili bibliotekari/nastavnici. Također je važno da kod bibliotekara, nastavnika provjere sadržaj koji su pronašli, provjere izvor, relevantnost...</p>
<p>ODABIR</p> <p>Identifikacija ključnih riječi; oblikovanje i podešavanje istraživačkih pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici će zastati i promišljati o vlastitim iskustvima.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će organizirati ideje da bi generirali istraživačko pitanje.</p> <hr/> <p>Rad u učionici.</p> <p>Razgovor o prikupljenom materijalu – na šta su sve učenici naišli; šta im je bilo zanimljivo?</p> <p>Kroz tabelu: Šta znam, šta sam naučio i šta želim dodatno istražiti, učenici prvo individualno, a kasnije i zajednički, s nastavnikom i bibliotekarom prave veliku tabelu svog rada.</p> <p>U dijelu koji se odnosi na „šta želim dodatno istražiti“ potrebno je tražiti konsenzus o istraživačkom pitanju – učenici mogu istraživati posljedice stereotipa i predrasuda u školi, društvu; mogu se baviti emocijama onih koji su žrtve predrasuda i stereotipa, mogu se baviti ekstremnim posljedicama proizašlim iz stereotipa i predrasuda, mogu tražiti alate kojima bi pomogli i sebi i drugima da smanje</p>

	<p>predrasude i stereotipe...Važno je naglasiti da su ovo samo prijedlozi i da učenici sami dolaze, razgovorom, argumentiranjem, konsenzusom ili većinom glasova do istraživačkog pitanja.</p>
<p>PRIKUPLJANJE</p> <p>Strategije pretraživanja; evaluacija i odabir izvora; glavne ideje i detalji koji ih podupiru; pravljenje bilješki; izbjegavanje plagijarizma: parafraziranje, navođenje, citiranje, pravljenje bibliografije (popisa izvora)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Prikupljanje bitnih informacija. U toku ovog procesa ide se u širinu i dubinu.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će čitati tekstove da bi prikupili informacije u vezi s pitanjima koja su postavili. Učenici će primijeniti ono što uče kroz sortiranje informacija.</p> <hr/> <p>Naredni korak opet se radi u biblioteci – s istraživačkim pitanjem fokusira se na konkretan segment teme i učenici traže sadržaje koji će im pomoći da dođu do potrebnih informacija.</p> <p>Bibliotekar i nastavnik sada više pomažu i u pronalaženju potrebnih izvora i u razgovoru oko sadržaja koje su učenici našli. Također, pomažu im ukoliko je potrebno da učenici razgovaraju s osobama koje su već javno govorile o nošenju s predrasudama i stereotipima, pomažu u formulaciji pitanja.</p> <p>Nužno se navode izvori odakle su preuzete informacije; učenici se uče fokusirati – citiraju samo onaj dio drugog sadržaja koji je važan za njihovo istraživačko pitanje.</p> <p>Napomena: U ovoj fazi već učenici trebaju imati predstavu na koji način će prezentirati svoj rad, u kojoj formi, kome će biti namijenjeno, ko će biti publika... U skladu s tim, usmjeravat će svoje istraživanje.</p>
<p>STVARANJE</p> <p>Analiziranje i sinteza informacija; kreiranje "proizvoda"/prezentacije; etičko korištenje medija; poštovanje autorskog prava, pravična upotreba, Creative Commons (otvoreno licenciranje)</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Refleksija na dosadašnje iskustvo, kreiranje značenja, komuniciranje ideja, učenje od drugih, dijeljenje znanja, pričanje priča.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici kreiraju, koristeći sve alate koji su im na raspolaganju, prezentaciju sa sadržajem čija je osnova odabrano istraživačko pitanje.</p> <hr/> <p>Rad u učionici ili biblioteci: Učenici rade na svojoj prezentaciji:</p> <p>Hoće li to biti od jedan od programa prezentiranja (PowerPoint, Slide, Prezi...) ili sklapanje videa od snimljenih izjava ili snimanje učenika iz razreda koji govore o ključcima svog rada ili neka politika odjeljenja za podizanje svijesti o predrasudama i stereotipima ili smanjenja u samoj školi putem radionica za druga odjeljenja ili izradom plakata za hol škole – svejedno je. Važno je da</p>

	<p>učenici to izaberu, da objasne zašto misle da je to najbolji oblik prezentacije i da taj proces dovedu do kraja.</p> <p>Napomena: Ovdje je moguće pratiti i organizaciju samog rada učenika, koliko će prepoznati svoje prednosti i na osnovu toga odabrati da rade na segmentu prezentacije gdje mogu najviše doprinijeti.</p>
<p>DIJELJENJE</p> <p>Predstavljanje/prezentiranje; komentari kolega</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici dijele kreirani sadržaj; provjeravanje vlastite kreativnosti tokom prezentiranja rada.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici sami kreiraju mjesto, vrijeme i način prezentacije; dogovaraju se oko prikupljanja reakcija.</p> <hr/> <p>Rad u učionici/biblioteci/školi/drugoj instituciji – u zavisnosti od toga koji oblik prezentacije odaberu, učenici ovaj dio istraživački vođenog projekta koriste za objavljivanje materijala, procesa istraživanja, fokusiranja i rada na predrasudama i stereotipima.</p> <p>Nekoliko prijedloga:</p> <p>Kreirati online upitnik o sadržaju njihovog materijala i tražiti od publike da ispuni;</p> <p>Razgovarati s drugim učenicima na osnovu njihovog prezentiranog materijala o stereotipima i predrasudama (segmentom koji su se oni bavili) i tako pokazati da su postali „eksperti“ u okviru tog segmenta teme.</p> <p>Napisati tekst o prezentaciji urađenog te samom procesu.</p>
<p>EVALUACIJA</p> <p>Refleksija na proces i samoevaluacija; razumijevanje naslova istraživačkog pitanja</p>	<p>Ciljevi učenja</p> <p>Proces učenja: Učenici prave refleksiju na sam proces učenja i evaluiraju ishode učenja.</p> <p>Sadržaj učenja: Učenici će koristiti detalje iz diskusija koje su imali kako bi pojasnili ono što su naučili o samoj temi.</p> <hr/> <p>Rad u učionici</p> <p>Razgovara se o sadržajima iz ove tematske oblasti, ali i njima kao pojedincima, njihovim karakteristikama u procesu učenja i usvajanju novih saznanja:</p> <p>Učenicima ponuditi upitnik da sami procijene svoj rad na ovom projektu, naprimjer:</p>

	Redni broj	Segment rada	Primjeri (potrebno je opisati lični rad i doprinos projektu u svakom od ovih segmenata)
	1.	Istraživanje	
	2.	Odabir materijala	
	3.	Kreiranje segmenata prezentacije	
	4.	Učestvovanje u diskusijama na času	
<p>Naravno, ovo je samo prijedlog upitnika, moguće je kreirati drugačiji ili uraditi evaluaciju na drugačiji način.</p> <p>Također, moguće je i razgovarati o procesu na samom projektu:</p> <p><i>Kako se učenje promijenilo od početka ovog našeg projekta?</i></p> <p><i>Šta ti se najviše dopalo u ovom projektu?</i></p> <p><i>Šta ti se nije dopalo?</i></p> <p><i>Šta si naučio o sebi, a šta o drugima tokom ovog projekta?</i></p>			
<p>SAGLEDAVANJE PRIMJERA PROJEKTNE NASTAVE U KONTEKSTU CURRICULUMA ZASNOVANOG NA ISHODIMA UČENJA (9. razred, osnovna škola)</p>			
<p>PODRUČJA UČENJA/NAČINI PRAĆENJA I VREDNOVANJA UČENIČKIH POSTIGNUĆA</p>		<p>KLJUČNE KOMPETENCIJE PREMA CURRICULUMU ZA DEVETI RAZRED NA PREDMETU DRUŠTVO, KULTURA, RELIGIJA</p>	
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Refleksije o utjecaju različitih strategija učenja na sam proces usvajanja znanja, vrijednosti i vještina 		<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke/prožimajuće kompetencije <i>Učiti kako učiti</i> ➤ Razvijanje odgovornosti za vlastito učenje, samoprocjenu i definiranje vlastitih ciljeva učenja: razvijanje svijesti o vlastitim mogućnostima i vlastitim jakim i slabim stranama, stilovima učenja, kao i sposobnosti identificiranja vlastitih potreba radi primjene vlastitih strategija i procedura u procesu učenja. ➤ Razvijanje sposobnosti popravljavanja, poboljšavanja (samoregulacija): planiranje, izvršenje, kontrola, 	

	<p>korekcija različitih oblika komunikativnih aktivnosti (recepcije, interakcije, produkcije, medijacije).</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Upotreba različitih metoda i strategija učenja: poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, omogućavanje učeniku da stekne sposobnost otkrivanja svog najuspješnijeg i najbržeg načina za učenje, da odabere različite mogućnosti i da ih najbolje primijeni u praksi, razvijanje kritičkog stava u procesu učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja, razvijanje upornosti, razvijanje motivacije, samopouzdanja, potrebe za kontinuiranim učenjem.
<p>USVAJANJE ZNANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice/sheme 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Ključne kompetencije za predmetno područje usvajanja znanja, vještina i vrijednosti iz oblasti Društva, kulture, religije
<p>RAZVOJ POČETNE PISMENOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica - Istraživački grafikoni 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku</i> ➤ Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove. ➤ Piše tekstove za različitu namjenu i publiku. ➤ Priča i sluša radi razumijevanja i prijenosa informacija u različitim situacijama za različite svrhe u konstruktivnom i kritičkom dijalogu. ➤ Kritički ocjenjuje komunikaciju u različitim oblicima. ➤ Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za efektivnu međukulturalnu komunikaciju.
<p>SOCIOEMOCIONALNI RAZVOJ DJETETA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački krugovi - Istraživačka zajednica 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/<i>Kreativno-produktivna kompetencija</i> ➤ Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodnja i povezivanje različitih ideja. ➤ Poticanje otvorenosti i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: sposobnost razumijevanja različitih ideja, donošenje zaključaka. ➤ Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i

	<p>integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.</p>
<p>MEDIJSKA I INFORMACIJSKA PISMENOST</p> <ul style="list-style-type: none"> - Istraživački dnevници - Istraživačke tablice 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Prožimajući pokazatelji i indikatori za zajedničke kompetencije/MIP pismenost (informacijska, medijska, digitalna) ➤ Kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za prikupljanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjenu informacija. ➤ Korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja. ➤ Prepoznavanje pouzdanosti i valjanosti prikupljenih informacija.

INDEX RERUM ET NOMINORUM

A

Adilović, E. 15
adolescent(i) 73, 75, 82-83, 84
Ahlstet, K. 33
akcijsko znanje 41
algoritmi 71, 75
Anderson, T. 87
apomedijacija 31, 82

B

Bakić, S. 15
Ball, D. 40
bibliotekar(i) 13-14, 18, 20-21, 38, 40
školski 26, 29, 30-33, 43, 44, 46, 51,
53, 63, 64, 66, 87, 89
biblioteka 13, 40
školska 23, 26, 29, 30, 31-33
bibliotekarstvo, školsko 13, 30
bihejviorizam (teorija učenja) 41
**Budimpeštanska inicijativa za
otvoreni pristup** 39

C

Caspari, A. K. 14, 18-19, 24, 42
Carlsten, T. C. 30-31, 33
cjeloživotne kompetencije 13, 21, 32
cjeloživotno učenje 12, 23, 26, 29, 30,
41, 43, 86
C-learning (Community Learning)
vidi: učenje u zajednici
Cockerham, D. 75-76
Cole, J. 45
CSS (Cascading Style Sheets) 47
Cuban, L. 17
curriculum 13-14, 20, 24, 26, 51, 63, 64,
75

medijske i informacijske
pismenosti 21, 32, 33

cyber kultura 10

Č

čas, nastavni vidi: nastavni čas
Čelebičić, I. 14
čuvari kapija 11

D

**Deklaracija o značaju medijske i info-
rmacijske pismenosti** 18
Delfos, M. 75-80, 82-84
demokratija 32, 52, 62
demokratsko društvo 8, 52
digitalizacija 31, 70
prisilna 72
digitalna
jednakost 7
kompetencija 31, 33, 99, 106, 113,
121, 129, 137, 147, 157, 166
nejednakost 70, 74
pedagogija 32
pismenost 12
transformacija 31, 38, 66-67, 70,
76, 87
digitalne tehnologije 30, 33, 42, 66, 73-
74, 86
digitalni
jaz 31
nastavni sadržaji 38
repozitoriji 40, 42
trag 81, 84
digitalni dinamički objekti učenja 37-
39, 44, 53, 63-64
digitalni imigranti 66-67
digitalni urođenici 66-67, 81

digitalno

- odrastanje 71, 73
- punoljetstvo 72
- stanje 24, 67
- učenje 18, 26, 29, 32, 33, 67, 86

dinamičko obrazovno okruženje 38

Django (web framework) 47

društvene mreže 37, 70, 73, 75-76, 80, 82

- Facebook 80
- Instagram 73, 80-81
- Snapchat 80
- TikTok 73, 80
- Tumblr 80
- Twitch 80
- Twitter 80

društvo znanja 30

Društvo/Kultura/Religija (nastavni predmet) 18, 19, 21, 24, 86

Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu (nastavni predmet) 18, 27, 42, 49, 51, 64, 97-88

E

edukacija, ishodi 65

ekologija 56, 59, 61, 93

- medijska *vidi: medijska ekologija*

EU (Evropska Unija) 27

Evropska komisija 27

F

Farkas, M. 33

Feenberg, A. 17

filozofija, obrazovna *vidi: obrazovna filozofija*

Filozofski fakultet Univerziteta u

Sarajevu 14, 15

Foster, H. 45

G

Garrison, D. R. 87

generacija Alfa 67, 80-81, 88

GID (Guided Inquiry Design) *vidi: vođeno istraživačko učenje*

GNU (General Public License) 45

H

Hajdarpašić, L. 15

Hasanović, J. 15

Hegarty, B. 37, 42

Hibert, M. 29

hibridni model višekomponentne integracije 18-19, 21, 32, 37-38, 49, 53

- horizontalna integracija 37-38

- vertikalna integracija 37-38

HTML (HyperText Markup Language) 47

Huysmans, F. 31

I

Ibrahimović, N. 14

IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) 29-32

informacije

- korištenje 24, 26, 30, 32
- kreiranje (i dijeljenje) 20, 29, 30, 32
- kritičko korištenje 12
- organizacija *vidi: organizacija informacija*
- pretraživanje 20, 33
- prikupljanje 19, 70
- pristup *vidi: pristup informacijama*
- pronalazak (i korištenje) 20, 75
- vrednovanje 8, 12, 24

informacijska

- kompetencija 19, 26
- potreba 19, 30, 75

informacijska pismenost 12

informacijska i medijska pismenost
vidi: medijska i informacijska pismenost
informacijski izvor(i) 11, 20, 24, 32
informacijsko društvo 12, 31, 33
informacijsko-komunikacijske tehnologije 17
     korištenje 29, 32, 99, 106
     kritičko korištenje 113, 121, 129, 137, 147, 157, 166
     pristup 31
Institut za društvena istraživanja Fakulteta Političkih nauka 37, 87
intelektualne slobode 29
intelektualno vlasništvo 39
interkulturalne kompetencije, poboljšanje 52, 107, 114, 122, 158
interkulturalni dijalog, razvoj 88
interkulturalnost 8
Internet 33, 58-60, 70, 73-75, 79-80, 83, 130-132
     penetracija 51,66
Internet stvari (IoT) 75
ishodi učenja 13, 14, 20-21, 24, 26-27, 32, 38, 51-53, 64, 70, 86, 91, 100, 107, 114, 122, 130, 138, 148, 158
istraživačka učionica 20, 51 *vidi i vođeno istraživačko učenje*
izvor(i) informacija 11, 24, 32, 74-75

J

Jacobson, T. E. 42
Jandrić, P. 17, 38, 84
JavaScript (programski jezik) 47
javna sfera, digitalna 18, 74

K

Kasumagić-Kafedžić, L. 14
Katedra za informacijske nauke 15, 87
Khattab, Dž. 15
Khazbak, R. 73-74, 79
kognitivizam (teorija učenja) 41

kompetencija(e) 89
     digitalne *vidi: digitalne kompetencije*
     informacijske *vidi: informacijske kompetencije*
     interkulturalna 52
     jezičko-komunikacijska 99, 106, 112, 120, 128, 146, 156, 165,
     kreativno-produktivna 99, 106, 113, 121, 129, 137, 146, 157, 165,
     kroskurikularne 31
     medijska 99, 106, 113, 121, 129, 137, 147, 157, 166
     MIP kompetencije 12, 14, 18-19, 65-66, 82, 99, 106, 113, 121, 129, 137, 147, 157, 166
     prožimajuće 98, 105, 112, 120, 128, 136, 145, 156, 164
     školskog bibliotekara 33
     tehničke 11-12
konektivizam (teorija učenja) 41
konstruktivizam (teorija učenja) 41
Kralj, L. 38
Skinstad, K. van der Kojj 30-31, 33
kritičko mišljenje 13, 20, 30, 52, 86, 122
Kuhlthau, C. 13, 18-19, 23-24, 33, 42, 87
kultura
     dijaloga 62
     participatorna *vidi: participatorna kultura*
     ponašanja 57-58, 60- 61
     religija 57-58, 60
     školska 56
     učenja 37, 42
kurikularna reforma 26, 32-33, 51

L

Lepić, S. 14
Lin, L. 75-76
Livingstone, S. 73-74, 79
LOM standard (Learnng Object Metadata) 46

M

Macan, B. 39

Mackey, P. T. 42

Manifest za školske biblioteke
(IFLA/UNESCO) 29

Maniotes, L. K. 13, 19, 24, 42, 91, 100,
107, 114, 122, 130, 138, 148, 158

McLuhan, M. 10

medij(i) 26, 32-33, 39, 88, 131-134
digitalni 31
ekološki pristup 10
etika 104, 111, 119, 126, 143, 154, 162
komercijalni 80
masovni 12
stvaranje i korištenje 32, 62, 96,
131-135,
utjecaj 56

medijska ekologija 9

medijska higijena 11

medijska i informacijska pismenost

kao proširena konceptualizacija
pismenosti 33
kompetencije 38, 65-66, 82
metakognitivni pristup 23
osnove i principi 18
područje učenja 99, 106, 113, 121,
129, 137, 147, 157, 166
podučavanje 23, 32
proces 37
program obuke nastavnika 31
razlika 12
razumijevanje 8, 32
strateške smjernice 29

medijska pismenost 12-13

medijski sadržaji

analiza i evaluacija 20, 32
kritička analiza 12

metapodatak 45, 75

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i

mlade Kantona Sarajevo 15, 43, 51

mišljenje, kritičko *vidi: kritičko*
mišljenje

Moodle (Modular Object-Oriented
Dynamic Learning Environment) 44-
46

Mreža 11, 31, 51, 74, 79

N

nastava

metoda izvođenja 21, 38
online 17, 115-116, 118-119
projektna 91-92, 98, 100-101, 105,
107-108, 112, 114-115, 120, 122-123,
128, 130-131, 136, 138, 140, 145, 148-
149, 156, 158-159, 164
razredna 21
tematske cjeline 20, 21, 51, 53-64
tematske jedinice 20, 26

nastavnici 13-14, 17-18, 20-21, 23, 26, 29-
32, 38, 40, 44, 46, 51, 63-64, 66-67, 79,
86-89

nastavni

materijali 26, 30, 63-64
plan i program 8, 21, 14, 38, 51
predmet 38, 51-53
proces 30, 44
sadržaji 21, 40, 134 *vidi i digitalni,*
nastavni sadržaji

nastavni čas 51, 54-64, 89

nastavno osoblje *vidi: nastavnici*

O

Oberg, D. 30

obrazovanje 11, 66, 67, 74, 83

cjeloživotno 38
informalno 10
inkluzivno 41
iz medijske i informacijske
pismenosti 78
otvoreno *vidi: otvoreno*
obrazovanje

obrazovna filozofija 45

obrazovna reforma 67, 87-88 *vidi i*
školska reforma

obrazovne institucije 17, 44
obrazovne politike 17, 19, 33
obrazovni
     sistem(i) 12, 19, 37, 52, 66-67, 76,
     86,
     planovi i programi 32
     sadržaji 37, 39-41, 44, 46
odrastanje 51, 66, 70, 84
odrastanje učenja (model) 86
OER (Open Educational Resources)
 14-15, 21, 27, 37-39, 42, 44, 53
OERP (Open Education Resource
 Platform) 42, 43, 63
     preporuke 44-46
online 9
online
     kursevi 38, 41, 45-46
     nastava vidi: *nastava, online*
     učenje 17
organizacija informacija 65, 94
otvorena pedagogija 37
otvoreni pristup 39-40
otvoreno obrazovanje 27, 42

P

Parsons, T. D. 75-76
participatorna kultura 20
pedagogija 66
     hibridna 10
     kritička 10, 20
     digitalna 32
Pihl, J. 30-31, 33
Prensky, M. 66-67
prikupljanje informacija 19, 24, 70, 96,
 99, 104, 106, 110, 113, 118, 121, 126, 129,
 134, 137, 143, 147, 153, 157, 162, 166
pristup informacijama 29, 39, 66, 75, 79
proces traženja informacija (model) 23
proces učenja 18-19, 41
Proudman, V. 40
Python (programski jezik) 47

R

Rushkoff, D. 11

S

Safvet-beg Bašagić (osnovna škola) 14
Schultz-Jones, B. 30
SDLC (Software Development Life
 Circle) 43, 46, 48
Siemens, G. 81
Soldo, A. 14
Stalder, F. 24
Stoilova, M. 73-74, 79
studenti 40, 86

Š

škola(e) 19, 23, 26, 32-33, 52, 54, 58, 60-
 62, 66, 75, 87
     hibridna 17
     srednja 31, 37, 45
     strateški plan 31
     osnovna 21, 26-27, 31, 37
školska reforma 10, 17

T

Tomić, V. 38
Transue, B. M. 41
treći prostor 20, 87

U

učenici 18-21, 24, 26, 29, 41, 43-44, 52-
 53, 64, 66, 75, 87
učenje
     cjeloživotno vidi: *cjeloživotno*
     učenje
     samostalno 30, 86
     transformativni pristup 8
     u zajednici 87
     umreženo 29

učenje za digitalno doba 12

umjetna inteligencija 75

umreženo društvo 32

UNESCO (United Nations

Educational, Scientific and Cultural Organization) 27, 29-30, 32, 39-40

UNICEF (United Nations Children's Fund) 15, 43, 70-73, 87, 100, 103

V

Vajzović, E. 18, 29, 31-32, 37, 51, 70-73

Vijeće Evrope 40

Vjeronauka (nastavni predmet) 14, 52

vođeno istraživačko učenje 21, 23, 91, 100, 107, 114, 122, 130, 138, 148, 158

Vue.js (framework) 47

Z

Zdravi životni stilovi (nastavni predmet) 14

znanje 29, 41, 67, 73-76, 82

akcijsko *vidi: akcijsko znanje*
organizacija 32

upravljanje 65

Y

YouTube 73, 82, 109, 159

W

Web 2.0. 37, 42

Wenger, E. 87

Wesch, M. 86

Williams, A. 82

POPIS TABELA, GRAFIKONA I ILUSTRACIJA

Ilustracija 1: Proces VIU	23
Ilustracija 2: Proces vođenog istraživanja	25
Ilustracija 3: Razvijeni moduli prema razredima u testnoj verziji	63
Ilustracija 4: Razvijeni moduli prema razredima u testnoj verziji	64
Ilustracija 5: Osobine i prikaz različitih generacija	68
Ilustracija 6: Promjena generacija	69
Ilustracija 7: Procent djece koja igraju online igrice barem jednom sedmično (prema spolu)	71
Ilustracija 8: Uređaji koje dijete koristi i/ili posjeduje – koji koristi sa ili bez nadzora ili ne može koristiti (%)	72
Ilustracija 9: Vrijeme koje dijete dnevno provede ispred TV-a i/ili koristeći smartphone (%)	73
Ilustracija 10: Postotak vremena koji različite generacije provode na društvenim mrežama	81
Ilustracija 11: Životne faze, razvojni zadaci i virtualno okruženje djece i mladih	84

BIOGRAFIJE

Emir Vajzović je docent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Rođen je 1977. godine u Sarajevu. Studirao je u Francuskoj i SAD-u. Diplomirao je na Odsjeku žurnalistike/komunikologije Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, te stekao zvanje diplomiranog kriminaliste na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Magistrirao na Evropskom regionalnom programu iz ljudskih prava i demokratije pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bologni. Doktorirao je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu iz oblasti političkih nauka. Izabran je u zvanje docenta na naučnoj oblasti sigurnosnih i mirovnih studija. Organizator je i učesnik u brojnim domaćim i međunarodnim konferencijama iz oblasti Medijska i informacijska pismenost, informacijska i cyber sigurnost, sloboda medija i sloboda izražavanja; demokratija, mediji i ljudska prava; prava djeteta; strategija i uvođenje digitalne televizije; regulacija sektora komunikacija; međunarodna zajednica i euroatlantske integracije; nacionalna sigurnost i demokratski nadzor sektora sigurnosti; mirovne studije. Kao voditelj projekata i/ili glavni istraživač ima više od 20 projektnih godina iskustva u međunarodnim i domaćim naučnoistraživačkim projektima. U svom naučnoistraživačkom i akademskom radu, primijenjuje multidisciplinarni pristup razumijevanju kompleksnosti digitalne transformacije društva, obrazovanja, medija, politike i sigurnosti. Rukovodilac je Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka u Sarajevu i voditelj projekata iz oblasti medijske i informacijske pismenosti (2017-2021, UNESCO, UNICEF, EU).

Mario Hibert, rođen 1975. godine, vanredni profesor na Odsjeku za komparativnu književnost i informacijske nauke Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Doktorirao s temom kritičkog bibliotekarstva na Sveučilištu u Zagrebu, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti 2012. godine pod mentorstvom prof. dr. Aleksandre Horvat, a magistrirao 2005. godine na Evropskom regionalnom programu iz ljudskih prava i demokratije pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu i Univerziteta u Bologni. Diplomirao 2004. godine na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu. Objavio je niz radova iz domena kritičkih informacijskih studija i bibliotekarstva, na bosanskom i

engleskom jeziku. Glavni urednik časopisa *Open Information Science* (De Gruyter). Saradnik na projektu EU/UNESCO „Izgradnja povjerenja u medije u Jugoistočnoj Europi i Turskoj“, te ostalih projektnih aktivnosti iz područja medijske i informacijske pismenosti Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka. Član je i Ekspertnog tima u okviru projekta Univerziteta u Sarajevu za izradu Elaborata za Univerzitetsku biblioteku, te je imenovan voditeljem Radne grupe za obrazovanje. Suosnivač je Festivala dokumentarnog filma o ljudskim pravima „Pravo ljudski“, član Organizacionog odbora Međunarodnih susreta bibliotekara slavista, član Upravnog odbora Centra za društvena istraživanja Analitika, autor dokumentarnog filma „Čovjek XX vijeka“, te zbirke poezije „Judine igračke“. U septembru 2018. objavio je knjigu „Digitalni odrast i postdigitalna dobra: kritičko bibliotekarstvo, disruptivni mediji i taktičko obrazovanje“ u saradnji s Multimedijalnim institutom i Institutom za političku ekologiju u Zagrebu. Područja interesa: informacijska etika i politika, digitalna kultura, medijska pismenost, epistemologija informacijskih znanosti, politička ekologija. Dobitnik je Povelje počasnog člana Zagrebačkog knjižničarskog društva.

O INSTITUTU

Institut za društvena istraživanja je organizaciona jedinica Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, člana Univerziteta u Sarajevu. Institut podržava naučno-istraživački rad kao ključni faktor za razvoj nauke i obrazovanja, za shvatanja društveno-političkih procesa u Bosni i Hercegovini i okruženju, te za stvaranje društva utemeljenog na znanju. Institut za društvena istraživanja je u prijeratnom periodu (od 1961. do 1992) predstavljao važan segment Fakulteta irespektabilnu naučnoistraživačku jedinicu na prostorima bivše Jugoslavije. Danas, Institut se razvija na istim osnovama, te je organiziran na moderan način koji odgovara strukturi i oblastima naučnog i istraživačkog djelovanja Fakulteta, ali i potrebama bh. društva. Fakultet političkih nauka Sarajevo ima 68 stalno zaposlenih nastavnika i saradnika, kao i značajan broj vanjskih saradnika iz naučnih oblasti politologije, sociologije, komunikologije, socijalnog rada i sigurnosnih i mirovnih studija koji su aktivno uključeni u domaće i međunarodne naučnoistraživačke projekte. Institut je nadležan za razvijanje i unapređivanje naučnoistraživačkog rada iz naučnih oblasti koje se izučavaju u okviru matičnih odsjeka Fakulteta, kao i institucionalna podrška svim ostalim aktivnostima Fakulteta; unapređivanje oblika i metoda prenošenja istjecanja znanja radi podizanja efikasnostistudiranja; stručno i istraživačko osposobljavanje izrazito vrijednih i talentiranih studenata i mlađih istraživača; organiziranje i realiziranje naučnoistraživačkog i stručnog rada, prema potrebi i za druga pravna lica; publiciranje rezultata naučno-istraživačkog istručnog rada iz oblasti djelovanja Instituta; formiranje ekspertnih timova za rješavanje kompleksnih zadataka iz domena djelovanja Instituta i Fakulteta; saradnja s naučnoistraživačkim i drugim organizacionim jedinicama Univerziteta i drugim visokoškolskim ustanovama u zemlji i inozemstvu iz svoje i srodnih oblasti djelovanja. U okviru Instituta formiraju se centri za pojedine oblasti naučnoistraživačkog rada, projektni timovi i radne grupe. Imajući u vidu našu društvenu obavezu i naučnoistraživački rad kao temelj demokratskog društva utemeljenog na znanju, otvoreni smo za saradnju sa svim pojedincima i organizacijama u Bosni i Hercegovini i inozemstvu koje dijele našu viziju i visoke profesionalne standarde.

Ostali naslovi iz edicije
Medijska i informacijska pismenost

Emir Vajzović, ur.
**Medijska i informacijska pismenost:
Istraživanje i razvoj**

2020.

Emir Vajzović, Mario Hibert,
Lejla Turčilo, Vuk Vučetić,
Lamija Silajdžić
**Medijska i informacijska
pismenost: Dizajn učenja za
digitalno doba**

2021.

Emir Vajzović, Ana Milojević i Nataša Ružić, ur.
**Regionalni osvrt na razvoj i integraciju
medijske i informacijske pismenosti**

2021.

Potražite online na: <https://fpn.unsa.ba/b/medijska-i-informacijska-pismenost/>

UPUTE ZA CITIRANJE

CHICAGO (16):

Vajzović, Emir, i Mario Hibert. 2021. *Odrastanje učenja: Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Pristupljeno: [dan.mjesec.godina] https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/05/ODRASTANJE-UCENJA-DRUSTVO-KULTURA-RELIGIJA-U-DIGITALNOM-DOBU_e-izdanje-1.pdf

APA (6):

Vajzović, E., Hibert, M. (2021). *Odrastanje učenja: Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Pristupljeno: [dan.mjesec.godina], sa: https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/05/ODRASTANJE-UCENJA-DRUSTVO-KULTURA-RELIGIJA-U-DIGITALNOM-DOBU_e-izdanje-1.pdf

MLA (7):

Vajzović, Emir i Mario Hibert. *Odrastanje učenja: Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 2021. [dan.mjesec.godina] <https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/05/ODRASTANJE-UCENJA-DRUSTVO-KULTURA-RELIGIJA-U-DIGITALNOM-DOBU_e-izdanje-1.pdf>.

HARVARD (2008):

Vajzović, E. & Hibert, M., 2021. *Odrastanje učenja: Društvo, kultura, religija u digitalnom dobu*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/05/ODRASTANJE-UCENJA-DRUSTVO-KULTURA-RELIGIJA-U-DIGITALNOM-DOBU_e-izdanje-1.pdf Pristupljeno: [dan.mjesec.godina]

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

37:004]

VAJZOVIĆ, Emir

Odrastanje učenja [Elektronski izvor] : društvo, kultura, religija u digitalnom dobu / Emir Vajzović i Mario Hibert. - El. knjiga. - Sarajevo : Fakultet političkih nauka Univerziteta, 2021. - (Biblioteka Društvena i humanistička istraživanja. Medijska i informacijska pismenost ; 4)

Način pristupa (URL): https://fpn.unsa.ba/b/wp-content/uploads/2021/05/ODRASTANJE-UCENJA-DRUSTVO-KULTURA-RELIGIJA-U-DIGITALNOM-DOBU_e-izdanje-1.pdf. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 21. 5. 2021.

ISBN 978-9926-475-21-5

COBISS.BH-ID 44168454

Neke knjige, i njihovi autori, jednostavno imaju sreću da su napisane u pravom trenutku koji mnogostruko amplificira njihovu poruku i pojačava učinak njihove glavne argumentacije. (...) Ova knjiga iz digitalne pedagogije je bolan podsjetnik na sve što bismo mogli učiniti za svoju djecu a ne činimo kad je njihovo obrazovanje u pitanju. Još uvijek ih podučavamo umjesto da ih naučimo kako da uče. Drugim riječima, još uvijek pecamo ribu za njih umjesto da ih naučimo kako sami da pecaju ribu kad i koliko im treba. (...) Nasreću, ova knjiga nudi jasne putokaze za njihovu bolju budućnost. (...) Ova knjiga je pisana teorijski utemeljeno i stručno ali njena namjena nije da doprinese razvoju teorije koliko da bude vodič za praksu. U tom smislu toplo je preporučujem svim akterima učenja spomenutim u modelu istraživačkog učenja: nastavnicima, bibliotekarima, učenicima, roditeljima, informatičarima, ... i, svakako, našim ministarstvima i pedagoškim zavodima. Vjerujem da će i njih kao i mene obradovati činjenica da ona ne predlaže uvođenje novih predmeta već inovativan pristup onim postojećim.

- dr.sc. Ahmet Alibašić, redovni profesor

Fakultet islamskih nauka, Univerzitet u Sarajevu

Čini se da je danas, više nego ikada ranije, aktualna radikalna kritika škole Ivana Illicha (...) iz 1971. godine (...) o „raškolovanju školovanog društva“, koja ne znači nužno ukidanje škole kao institucije već njenu temeljitu transformaciju. U današnjem (post)digitalnom društvu škole bi trebale biti koncipirane tako da omogućavaju slobodan pristup informacijama i kritički odnos prema njima, kako bi se podstakao aktivni proces učenja, fundamentalan za stvaranje kritički orijentiranog građanstva, inkluzivne demokratije i potreba globalne javne sfere. Upravo je knjiga (...) pisana na takvim zasadama te, kroz svojevrsan spoj kritičke pedagogije sa informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, promiče digitalnu jednakost u obrazovanju (...), nudeći u duhu najbolje tradicije liberalnog i saradničkog obrazovanja model istraživačke zajednice kao jedan od temeljnih savremenih didaktičko-metodičkih interaktivnih sistema. (...) Ova će knjiga (...) predstavljati korisnu priručnu literaturu prvenstveno za nastavnike koji predaju taj predmet, ali i za nastavnike drugih profila, bibliotekare, studente nastavnčkih fakulteta, te istraživače utjecaja digitalnih tehnologija na proces učenja/nastave.

- dr.sc. Haris Cerić, vanredni profesor

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu

